

**T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**II. MAHMUD DÖNEMİNDE İŞKODRALI MUSTAFA PAŞA
İSYANI**

Yüksek Lisans Tezi

ALİ ERBAŞ

HAZİRAN 2022

**T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**II. MAHMUD DÖNEMİNDE İŞKODRALI MUSTAFA PAŞA
İSYANI**

Yüksek Lisans Tezi

ALİ ERBAŞ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MEHMET MERT SUNAR

HAZİRAN 2022

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İmza

Ali ERBAŞ

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Doç. Dr. Mehmet Mert SUNAR

İMZA SAYFASI

Ali ERBAŞ tarafından hazırlanan ‘II. Mahmud Döneminde İşkodralı Mustafa Paşa İsyanı’ başlıklı bu yüksek lisans tezi Tarih Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Mehmet Mert SUNAR

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Ahmet ARSLANTÜRK

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait TÜRKHAN

.....

Kurumu: İstanbul Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 30.06.2022

ÖZET

II. MAHMUD DÖNEMİNDE İŞKODRALI MUSTAFA PAŞA İSYANI

Erbaş, Ali

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Danışman Doç. Dr. Mehmet Mert Sunar

Haziran, 2022. 131 sayfa.

Bu tez çalışması İşkodralı Mustafa Paşa'nın hayatının 1812 yılında vezaretle İşkodra Sancağı mutasarrıfı olmasından, II. Mahmud'un mülkî ve askerî idarededeki merkezileşme siyasetine karşı kalkıştığı isyana kadar ki bölümünü konu edinmektedir. İşkodra Sancağı mutasarrıfı olarak bölgede önemli bir nüfuzu bulunan İşkodralı Mustafa Paşa, Osmanlı Devleti'ne çeşitli hizmetlerde bulunmuştur. İşkodralı Mustafa Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanını bastırmada ve akabinde Mora'da ortaya çıkan Rum isyanını bastırmada Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilmiştir. Bunun yanı sıra İşkodralı Mustafa Paşa, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Vidin ve Eflak canibi seraskerliği görevinde bulunmuştur. II. Mahmud'un mülkî ve askerî idarede merkezileşme siyasetine karşı gelerek geleneksel hakların muhafaza edilmesi talebiyle isyana kalkışan İşkodralı Mustafa Paşa, Reşid Mehmet Paşa'nın kumandasındaki Asakir-i Mansure askeri ve Toskalık askeriyle Pirlepe'de hezimete uğratılması sonucunda İşkodra Kalesi'ne kapanmıştır. Yaklaşık dört ay süren muhasara sonunda İşkodralı Mustafa Paşa padişah'tan af talebinde bulunmuş ve bunun sonucunda affedilerek İstanbul'a gönderilmiştir. Böylelikle yaklaşık seksen yıldır Buşatlı ailesinin idaresinde bulunan İşkodra Sancağı merkeze bağlanmış ve Arnavutluk coğrafyasının kuzeyinde bulunan Gegalık Paşalıkları merkezin kontrolü altına alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Mahmud, İşkodralı Mustafa Paşa, Merkezileşme Siyaseti, İsyân.

ABSTRACT

THE REVOLT OF MUSTAFA PASHA OF SHKODRA DURING THE REIGN OF SULTAN MAHMUD II

Erbaş, Ali

Master Thesis, Department of History

Supervisor: Doç. Dr. Mehmet Mert Sunar

June, 2022. 131 pages.

This thesis focuses on the period in which Mustafa Pasha of Shkodra was appointed as the governor of Shkodra district in 1812 and revolted against the centralization policy of Mahmud II in civil and military administration. Even before he was appointed as a the governor of Shkodra district, Mustafa Pasha of Shkodra had a crucial influence in the region as a member of a notable family. His appointment provided him more opportunities to expand his influence as he was officially serving to the Ottoman Empire. Like many contemporary provincial notables, Mustafa Pasha's relation with the Ottoman capital was a complicated one. While the Ottoman central government was worried about growing power and influence of provincial notables, it needed their cooperation in domestic and foreign struggles. The provincial notables, on the other hand, while trying to serve their own interests, also needed to cooperate with Istanbul if they did not want to become a prey for other notables. Similar concerns dominated Mustafa Pasha's relations with the Ottoman central government. During this period, he was assigned by the Ottoman State to suppress the rebellion of Tepedelenli Ali Pasha and subsequently the Greek revolt in the Peloponnese. In addition, he served as a serasker in the region of Vidin and Wallachian during the Ottoman-Russian War of 1828-1829 Mustafa Pasha of Shkodra, who rebelled against the centralization policy of Mahmud II in civil and military administration and demanded the preservation of traditional rights, retreated to the Castle of Shkodra after defeated by the imperial army, Asakir-i Mansure, under the command of Reşid Mehmet Pasha and Toskalik soldiers in Prilep. At the end of the siege, which lasted for about four months, he requested amnesty from the sultan, and as a result, he was

forgiven and sent to Istanbul. Thus, the Shkodra district, which was under the administration of Bushati family for about eighty years, was connected to the center and the Gegalik Pashas in the northern Albania were put under order.

Keywords: Mahmud II, Mustafa Pasha of Shkodra, Centralization Policy, Revolt.

Dedem Lokman ERBAŞ'a

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması II. Mahmud döneminde İşkodra Sancağında mutasarrıf olarak görev yapan İşkodralı Mustafa Paşa'nın İşkodra mutasarrıfı olarak üstlendiği görevleri ve sonrasında II. Mahmud'un mülkî ve askerî idaredeki merkezileşme siyasetine karşı 1831 tarihinde kalkıştığı isyanı konu edinmektedir. Çalışma; giriş, üç bölüm ve sonuç kısımlarından müteşekkildir. Giriş kısmında İşkodralı Mustafa Paşa'nın yerel bir ayan olması hasebiyle, ayanlık kurumunun Osmanlı Devleti içerisindeki serüveni izah edilmiş ve bu konuda mevcut literatürden bahsedilmiştir. Birinci bölümde İşkodralı Mustafa Paşa'nın ait olduğu millet olan Arnavutların menşei ve tarih boyunca bulundukları coğrafyadan bahsedilerek siyasi tarihte hangi devletler ve milletlerle ilişki içerisinde bulundukları anlatılmıştır. İkinci bölümde Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk coğrafyasında kurulan paşalık yönetimlerinden ve İşkodralı Mustafa Paşa'nın üyesi olduğu Buşatlı ailesinin İşkodra'da iktidara gelişinden bahsedilmiştir. Bunun yanında İşkodralı Mustafa Paşa'nın mutasarrıflığı dönemindeki faaliyetleri ele alınmıştır. Çalışmanın ana tezini oluşturan üçüncü bölümde, İşkodralı Mustafa Paşa'nın merkezi yönetime karşı kalkıştığı isyan nedenleri ve sonuçları itibarıyla izah edilmiştir.

Bu tez çalışmasının ortaya çıkmasında şüphesiz birçok insanın emeği bulunmaktadır. Öncelikle tez danışmanlığımı üstlenen ve tez boyunca değerli fikir ve tavsiyelerine çokça müracaat ettiğim saygıdeğer hocam Doç. Dr. Mehmet Mert SUNAR'a, bana göstermiş olduğu sabır ve hoşgörüsünden dolayı teşekkürlerimi sunarım. Tez savunma jürisinde olmayı kabul etme nezaketi gösteren saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Ahmet ARSLANTÜRK ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait TÜRKHAN'a öneri ve katkılarından dolayı teşekkür ederim. Lisans öğrenimimden bu yana kendisine akademik anlamda danıştığım ve değerli tavsiyelerini aldığım saygıdeğer hocam Doç. Dr. Yunus UĞUR'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez yazım aşamasında çalışmalarımı yapabilmem için en uygun çalışma ortamını sağlayan Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tarih Bölüm Başkanı saygıdeğer hocam Prof. Dr. Veli ÜNSAL'a teşekkürlerimi sunarım.

Kendilerini tanımış olmaktan fevkalade memnun olduğum değerli dostlarımı burada anmadan edemeyeceğim. Bu vesile ile, İsa Elbinsoy'a, Ömer Faruk Mete'ye, Uğur

Belen'e, Osman Çelebi'ye, Bilal Küçükkaya'ya, Uğur Demirel'e ve Düccane Demirtaş'a bu süreçte bana kattıkları birçok şey adına teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışması boyunca çalışmamın tamamlanabilmesi adına her türlü kolaylığı sağlayan Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'ndeki çalışma arkadaşlarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak bu zorlu süreçte daima yanımda olan ve desteklerini benden esirgemeyen değerli arkadaşım Melike Alaybaşı'na şükranlarımı sunarım.

Beni bugünlere getiren ve desteklerini hiçbir vakit benden esirgemeyen sevgili aileme bana göstermiş oldukları sabır, anlayış ve sevgiden dolayı ne kadar teşekkür etsem azdır. İyi ki varsınız...

Bu mütevazı çalışmanın literatüre bir katkı sunması ümidi ve temennisiyle.

Ali ERBAŞ
Kırşehir-2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: ARNAVUTLAR VE ARNAVUTLUK COĞRAFYASI	9
1.1. Arnavutların Kökenine Dair.....	9
1.2. Arnavutluk Coğrafyası	13
1.3. Osmanlı Hakimiyeti Öncesinde Arnavutluk	14
1.4. Osmanlı Hakimiyeti Altında Arnavutluk	16
İKİNCİ BÖLÜM: ARNAVUTLUK COĞRAFYASINDA KURULAN PAŞALIK YÖNETİMLERİ	24
2.1. İşkodra Paşalığı Yönetiminde Buşatlı Ailesi	25
2.2. Mütesellimlikten Mutasarrıflığa.....	35
2.3. İşkodralı Mustafa Paşa'nın Mutasarrıflığı Dönemi.....	38
2.4. İpek Hadisesi	41
2.5. Karadağ Asilerinin Saldırıları	48
2.6. İşkodralı Mustafa Paşa ve Tepedelenli Ali Paşa'nın İktidar Mücadelesi	49
2.7. Mora İsyanı	56
2.7.1 İşkodralı Mustafa Paşa'nın Mora İsyanındaki Faaliyetleri	58
2.8. 1828-1829 Osmanlı Rus-Harbinde İşkodralı Mustafa Paşa'nın Rolü.....	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: II. MAHMUD'UN MÜLKÎ VE ASKERÎ İDAREDEKİ MERKEZİLEŞME SİYASETİ BAĞLAMINDA İŞKODRALI MUSTAFA PAŞA'NIN İSYANI	73
3. 1. II. Mahmud'un Mülkî ve Askerî İdaredeki Merkezileşme Siyaseti.....	73
3.2. İşkodralı Mustafa Paşa'nın İsyanına Giden Süreç	82
3.3. Pirlepe Derbendi'ndeki Hezimet.....	89
3.4. İşkodra Kalesi'nin Muhasara Edilmesi	94
3.5. İşkodralı Mustafa Paşa'nın Affedilerek İstanbul'a Gönderilmesi	99
SONUÇ	102
EKLER	107
KAYNAKÇA	112
ÖZGEÇMİŞ	118

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
AE. SABH. I	: Ali Emiri Abdülhamid I
AE. SMHD II	: Ali Emiri Mahmud II
AE. SOSM. III	: Ali Emiri Osman III
B.	: Receb
bkz.	: Bakınız
BOA	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C. DH	: Cevdet Dahiliye
C.	: Cemâziyelâhir
c.	: Cilt
C.AS.	: Cevdet Askeriye
C.ML	: Cevdet Maliye
C.TZ	: Cevdet Timar
Ca.	: Cemâziyelevvel
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
HAT	: Hatt-ı Hümayun
haz.	: Hazırlayan
İSAM	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi
L.	: Şevvâl
M.	: Muharrem
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
N.	: Ramazan
nr.	: Numara
R.	: Rebîülâhir
Ra.	: Rebîülevvel

s.	: Sayfa
S.	: Sayı
S.	: Safer
Ş.	: Şabân
TSMA.E	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı
y.y.	: Yüzyıl
vd.	: Ve diğerleri
Z.	: Zilhicce
Za.	: Zilkade

GİRİŞ

Ayân kelimesi; Arapça “göz” anlamına gelen “ayn” kelimesinin çoğulu olup, bulundukları yöre halkının içerisinde soy, nesep ve itibarca tebarüz eden kişiler için kullanılan bir terimdir. Bu terim ilk İslam devletlerinden Osmanlı Devleti’ne kadar birçok devlet tarafından kullanılmıştır. Osmanlı Devleti’nde iki anlamda kullanılan bu terim, halk içerisinde eşraf ve ekâbir diyebileceğimiz, nüfuz ve itibarca sivrilen şahısların¹ yanında mülki idarede belirli bir toprağı elinde bulundurup tasarruf eden kişiler için de kullanılmıştır.² Osmanlı Devleti tarihinde taşra teşkilatı içerisinde bir zümre olarak zikredilen ayânlar halk tarafından seçilip, devletin halkla iletişimindeki köprü vazifesini üstlenen bir konumdadır.³ Osmanlı Klasik döneminde “eşraf ve ayan” diye tabir edilen zümreden biri bölgeye “şehir kethüdası” olarak atanmaktadır. Eşraf ve ayan zümresinden bölgeye atanan “şehir kethüdası”; bölgenin ihtiyaçlarının karşılanması hususunda ve bu ihtiyaçların pazar fiyatlarının saptanması gibi işlerle ilgilenmişlerdir. Bunun yanında resmi görevliler ile reaya arasında bir köprü vazifesi görerek iletişimi sağlamışlar ve şehrin korunması, adaletin tesisi için şehirde yönetiminde etkin bir görev üstlenmişlerdir.⁴

XVI. yüzyılda yöre halkının seçkinlerini ifade eden ayân zümresi, XVII. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti’ndeki iltizam usulünün de etkisiyle birlikte mültezim adı altında devlet görevlileri hüviyeti kazanmışlardır, bu da onların bölgelerinde toprak ve nüfuz anlamında daha da güçlenmelerine sebep olmuştur.⁵ Aynı zamanda arpalık uygulamasının da yaygınlık kazandığı bu dönemde kendilerine tahsis edilen hasların başında bulunmayan beylerbeyi ve paşalar, bu gelirleri toplamları için bölgeye vekili

¹ Özer Ergenç, *Şehir, Toplum, Devlet: Osmanlı Tarihi Yazıları*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013), s. 384. Bu hususta Ergenç, genel itibariyle “eşraf ve ayan” diye tanımlanan zümrenin “şehir ileri gelenleri” olarak adlandırabileceğimiz tüccar, güngörmüş ihtiyar esnaf, ulema, imam, hatib ve tarikat şeyhlerinden müteşekkil bir zümreyi ifade ettiğini belirtmektedir.

² Özcan Mert, “Âyan”, *DİA*, c. 4 (İstanbul: İSAM, 1991), s. 195-196.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010), s. 5.

⁴ Ergenç, a.g.e., s. 385-389.

⁵ Nagehan Üstündağ Özdemir, “Ayanlık Kurumunun Gelişimi ve Anadolu ile Balkan Coğrafyasındaki Farklılıkları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Current Research in Social Sciences*, c. 4, S. 1 (Konya 2018), s. 31.

konumundaki mütesellimleri tayin etmişlerdir.⁶ Belirli bir yıllık bedel karşılığında devlet adına vergi toplama manasına gelen iltizam sistemi zaman içerisinde mütesellimlerin ve mültezimlerin nüfuzlarını arttırmış, böylelikle bulundukları bölgelerde önemli bir güç merkezi haline gelmişlerdir. Mültezim bazen bir şahıs olarak bazen de bir ortaklık olarak kendini göstermiştir. Bu yetkiyi elinde bulunduran kimseler eşraftan, reayadan, yabancı kimselerden ya da askerî zümre mensuplarından olmuşlardır. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bazen “ebedi” kaydı ile verilen iltizamlar XVIII. yüzyıla gelindiğinde kaydıhayat şartı ile malikâne türü iltizamlara evrilmiştir.⁷ İltizam usulünde, bir ile üç yıl arasında değişen bir dönem için hazineye ödenecek yıllık vergi miktarı belirlenirken malikâne sisteminde bu durum yıllık vergi miktarı sabitlenmiş olup mukataanın bir tahvil için değil de kaydıhayat şartıyla vergilendirme hakkını elde etmesinin bedeli olarak “muaccele” adı verilen peşin ödemenin üzerinden yapılmıştır. Böylelikle müzayede sürecinde en yüksek muacceleği ödeyen kimse malikane sahibi olarak beratını almaktadır.⁸

1683 yılında başlayan II. Viyana Kuşatması dolayısıyla ortaya çıkan mali sıkıntıları gidermek için 1695 yılından itibaren mukataaların kaydıhayat şartıyla malikâne usulünün yürürlüğe girmesi ayânlığın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu sayede ayânlar malikâne usulünün kendilerine sağladığı imkânlarla gelir kaynaklarının kontrolünü sağlamış ve sahip oldukları topraklar üzerinde tasarrufta bulunma imkânını elde etmişlerdir. Malikâne usulünün getirmiş olduğu kaydıhayat şartıyla toprak üzerindeki tasarruf hakkını irsen de devam ettirme imkânı elde eden ayânlar devlete ait birtakım yetkileri de kullanma fırsatı elde ederek bölgede önemli bir güç merkezi haline gelmişlerdir. Bu usulün bir getirisi olarak yerel ayânlar bölgelerinde giderek güçlenmişler ve merkezi otoritenin de zayıflaması neticesinde taşrada irili ufaklı hanedan hüviyeti taşıyan büyük aileler ortaya çıkmıştır.⁹

⁶ Halil İnalcık, “Centralization and Decentralization in Ottoman Administration”, ed. T. N. R. Owen, *Studies in Eighteenth Century Islamic History*, (Carbondale: University of Southern Illinois Press), s. 29-30.

⁷ Mehmet Genç, “İltizam”, *DİA*, c. 22 (İstanbul: İSAM, 2000) s. 154-155; Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, (İstanbul: Kitabevi, 2003), s. 58.

⁸ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, (İstanbul: Ötüken, 2000), s. 100-106; Mehmet Genç, “Malikane”, *DİA*, c. 27 (Ankara: İSAM, 2003), s. 516; Erol Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikane Uygulaması*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2018), s. 22-23.

⁹ Ali Yaycıoğlu, “Provincial Power-Holders and The Empire in the Late Ottoman World: Conflict or Partnership”, ed. Christine Woodhead, *The Ottoman World* (Routledge: 2012), s. 441-443; Yücel

Malikâne usulü ile miri mukataaların yerel ayânlar tarafından idare edilmesi sonucunda bulundukları bölgede giderek zenginleşen ayânların hukuki olarak bu zenginliğini miras yoluyla oğullarına aktarmasıyla taşrada adeta hanedanlık hüviyetine dönüşen bir zümrenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. XVIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde beylerbeyi, sancakbeyleri gibi devletin üst kademesine mensup görevlilerinden bile daha zengin bir zümreye dönüşen bir kısım ayân, zenginliklerini kendilerinden sonra gelecek evlatlarına da aktarma ayrıcalığını bulmuşlardır. Nitekim beylerbeyi, sancakbeyleri gibi devlet görevlilerinin zenginlik ve nüfuzları görevde kaldıkları süre içerisinde kaim olurken, ayânlar bulundukları yerlerde biriktirdikleri servetlerini sonraki nesillere aktararak iyice güçlenmişlerdir.¹⁰

En azından prensipte halkın onayını alarak bölgede idareci olarak başa geçen ayânların, seçilme sürecinin çoğu zaman hukuka aykırı eylemlerle de yapılıyor olması devletin bu duruma hukuki müdahalelerde bulunmasına neden olmuştur. Nitekim Sadrazam Muhsinzade Mehmed Paşa'nın 1765 yılında Rumeli ve Anadolu'ya gönderdiği fermanla ayân tayininin doğrudan sadrazamın onayına bağlı olduğunu bildirmiştir¹¹. Bu düzenleme neticesinde halkın teveccühü ve kadının ilamını alan ayân sadrazama bildirilecek, sadrazam da eğer adayı uygun bulursa onu ayân olarak tayin edecektir. Bu ferman sonucunda bu usul ile tayin olunan ayânın hukuka aykırı davranışı görüldüğünde “siyaseten katl” cezası uygulanacaktır.¹²

Fermanla belirli bir hukukî sürece tabi tutulan ayânlık kurumunun taşra idaresinde bölgesel bir güç haline gelmiş olmaları merkezin dikkatini çekmiş ve bu duruma bir önlem alınması kaçınılmaz olmuştur. 1785 yılından itibaren merkezi yönetim bu sistemi kontrol altına almak istemiş, şehir kethüdaları ismiyle merkezin atadığı kişileri ayânların yerine ikame etmeye çalışmıştır. I. Abdülhamid döneminde 1786 yılında bir

Özkaya, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirileri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu” *Belleten*, c. 42, S. 168, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1978), s. 668; Mustafa Akdağ, “Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri (1730-1839), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 8, S. 14, 1963, s. 51.

¹⁰ Özkaya, a.g.m., s. 668.

¹¹ Yuzo Nagata, *Muhsinzâde Mehmed Paşa ve Âyanlık Müessesesi*, (Tokyo: Institute for the Study of Languages and Cultures of Asia and Africa, 1976), s. 74.

¹² Özdemir, a.g.m., s. 33.

fermanla ayânlık lafzının kaldırılarak vilayet işlerinin görülmesi ve vergilerin alınması gibi işler halk tarafından seçilecek şehir kethüdalarına tevdi edilmiştir. Bunun yanında seçilecek kethüdaların herhangi bir belgeye ihtiyaç duymadıkları, kendileri için halktan hiçbir ücret almamaları da bildirilmiştir. Taşra idari teşkilatında böyle bir değişikliğin yapılması ayânlardan tepki görmüş ve şehir kethüdalarının otoritesi hem halk nezdinde hem de ayânlar nezdinde kabul görmemiştir. Yerel halk üzerinde ayânlar kadar nüfuzu olmayan şehir kethüdalarının verilen görevleri yerine getirememesiyle birlikte 1790 yılında tekrar eski düzene geçilmiştir.¹³

1790 yılında bir fermanla ayânlığın devlet tarafından yeniden ihdas edilmesiyle Osmanlı taşrasında ayân olma mücadelesi yeniden baş göstermiştir. III. Selim'in başlatmış olduğu Nizam-ı Cedid hareketi Anadolu ayânlarının bir kısmından teveccüh bulurken Rumeli ayânları kendilerine karşı bir hareket olduğu vehmine kapılarak bu düzene karşı cephe almıştır. Rusçuk Ayânı Tirsiniklioğlu İsmail Ağa'nın başını çektiği Rumeli ayânları Nizam-ı Cedid ordusunun Rumeli'de kurulmasına karşı çıkmış ve bunun neticesinde tarihte II. Edirne Vakası olarak bilinen olay meydana gelmiştir. III. Selim'in bu olaylar neticesinde Nizam-ı Cedid ordusunun Rumeli'de kurulmasından vazgeçmesi muhalif kesime cesaret vermiş, bu da III. Selim'in tahttan indirilmesine neden olan Kabakçı Mustafa isyanına giden süreci başlatmıştır. Kabakçı Mustafa İsyanından kurtulan Nizam-ı Cedid ricali aslında II. Edirne Vakası sırasında Nizam-ı Cedid'e muhalif kanatta olan Rusçuk Ayânı Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınmışlardır. Tahta geçen IV. Mustafa'dan sadrazamlık beklentisinde olan ama bunu elde edemeyen Alemdar da Rusçuk Yaranı da denilen Nizam-ı Cedid yanlısı devlet adamlarına destek vermeyi kendi menfaatine görmüş ve III. Selim'i yeniden tahta geçirme planını uygulamaya koymuştur.

Alemdar Mustafa Paşa 1808 yılında ordusu ile İstanbul'a gelerek bir saray darbesine girişmiş, bu sırada IV. Mustafa'nın III. Selim'i öldürtmesi sonucunda geriye kalan tek alternatif olan II. Mahmud'u tahta çıkarmıştır. II. Mahmud tahta çıktıktan sonra ilk iş olarak Alemdar Mustafa Paşa'yı sadrazam olarak tayin etmiştir.¹⁴ Rusçuk Yaranı

¹³ Şenol Çelik "Şehir Kethüdası", *DİA*, c. 38, (İstanbul: İSAM, 2010), s. 452- 453.

¹⁴ Aysel Yıldız, *Kenar Adamları ve Bendeleri: Tirsinikli İsmail Ağa ve Alemdar Mustafa Paşa'nın Adamları Manuk Mirzayan ve Köse Ahmed Efendi* (İstanbul, Kitap Yayınevi, 2018), s. 121-129.

yeniden yürürlüğe koymayı düşündüğü Nizam-ı Cedid reformlarının uygulanabilmesi için II. Mahmud yönetimine siyasi ve askeri destek arayışları sırasında bu desteğin ayanlardan sağlanabileceği görüşü geçerlilik kazanmıştır. Bu da Osmanlı tarihinde Sened-i İttifak olarak adlandırılacak belgenin ortaya çıktığı süreci başlatmıştır. Buradaki kastedilen ittifak ise Sultan II. Mahmud yönetimi ile ayanlar arasında Nizam-ı Cedid muhaliflerine karşı yapılacak ittifaktır.

1808 yılında Alemdar Mustafa Paşa'nın başkanlık yaptığı toplantıda İstanbul'a davet edilen ayânların da katılımıyla Sened-i İttifak metni imzalanmıştır. Askında bu anlaşmanın maddelerini ağır bulan II. Mahmud, meseleyi müzakere ettikten sonra başçuhadarı Eğriburun Ömer Ağa'nın içinde bulunulan duruma istinaden senedin onaylanmasına ama pratikte uygulanmamasına dair verdiği tavsiye üzerine, senedi hatt-ı hümayunla tasdik etmiştir. Sened-i İttifak bir giriş, yedi madde ve bir sonuçtan müteşekkildir.¹⁵ Giriş kısmında Osmanlı Devleti'nin başlangıcından itibaren birlik ve beraberlik içinde olduğu, bu yüzden fetih ve zaferlerin de beraberinde geldiği belirtilmiş fakat mevcut durumda birliğin olmadığından ve iç çekişmelerin giderek arttığından dert yanılmıştır.¹⁶

Birinci maddede padişahın zatının ve saltanatının devletin esası olduğundan ve senedi imzalayanlar tarafından taahhüt ve güvence altında bulunduğundan bahsedilmiştir. İkinci maddede devletin bekası vurgulanarak bu hususta toplanacak askerin devlet askeri sayılacağı ve devlet içerisindeki asayişin bozulması durumunda merkeze karşı yapılan isyanlarda bu isyanları bastıracak bir güç unsuru olacağı zikredilmektedir. Üçüncü madde hazine gelirleri ve tahsiliyle alakalı bir maddedir. Dördüncü madde sadrazamın konumuyla ilgili olup, padişahın mutlak vekili olarak verilen emirlerin padişahın emriymiş gibi bilinmesi kararlaştırılmıştır. Beşinci madde ayânların ve devlet ricalinin birbirine kefil olduğu maddedir. Altıncı madde İstanbul'un güvenliğinin sağlanmasına dair maddedir, bu madde de şehirde olası bir isyanda ayânların izinsiz şehre gelerek bu isyanı bastırmasını öngörmektedir. Yedinci madde vergilerle alakalı olup, yeniden düzenlenmeye ihtiyaç olan vergilerin hafifletilmesine

¹⁵ Ali Akyıldız, "Sened-i İttifak", *DİA*, c. 36, (İstanbul: İSAM, 2009), s. 512-513.

¹⁶ Sina Akşin, "Sened-i İttifak ile Manga Carta'nın Karşılaştırılması", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 16, S. 27, 1992, s. 115.

yöneliktir. Sonuç kısmında sadaret ve şeyhülislam makamlarına tayin edilen şahısların göreve başlamadan önce bu belgeyi onayladıktan sonra göreve başlamaları hususu belirtilmiştir.¹⁷

Sened-i İttifak'ın onaylanmasından yaklaşık birkaç hafta sonra Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı payitahtta bir yeniçeri isyanı çıkmıştır. Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı girişilen bu karşı darbe hareketinde yeniçeriler ön saflarda yer almışlar ve sadrazamı doğrudan hedef seçmişlerdir. Alemdar; Tuna ordusunu, has adamlarını ve müttefik ayânların birçoğunu darbe öncesinde Tuna boyuna gönderdiğinden darbeye hazırlıksız yakalanmıştır. Bütün bunlar düşünüldüğünde yeniçerilerin bu durumu bir plan dahilinde yapmış olduğu söylenebilir. Sadaret konağını saran isyancılarla Alemdar arasındaki çatışma Alemdarın ölümü ile sonuçlanmış, ardından yeniçeriler ile İstanbul'da kalan sekban birlikleri sokak sokak çatışmaya girmiş ve nihayet halktan ve iki taraftan birçok can kayıpları meydana gelmiştir.¹⁸ Alemdar'ın ölümü ve Nizam-ı Cedid reformlarının yeniden rafa kaldırılması sonucunda Sened-i İttifak'ın uygulanmasına dair hiçbir ihtiyaç kalmamış, ayanların Osmanlı İmparatorluğu'ndaki statüsü ve hakları herhangi bir hukuki dayanaktan yoksun kalmaya devam etmiştir.

Çalışmamız her ne kadar bir isyan hareketini konu alıyor olsa da bu isyanın hangi nedenlerle ortaya çıktığını anlayabilmemiz adına İşkodralı Mustafa Paşa'nın Osmanlı Devleti içerisindeki konumunu saptamamız elzem görülmüştür. Bundan dolayı yaklaşık yirmi yıl İşkodra Sancağı mutasarrıfı olarak görev yapan İşkodralı Mustafa Paşa'nın yerel bir ayân olduğu göz önünde bulundurulduğunda, dönemin ayânlarının Osmanlı Devleti ile ne gibi ilişkiler içerisinde olduğunun peşine düşülmüştür. Bu arayış bizi ayânlık çalışmalarına götürmüş ve konuyla alakalı son zamanlarda yapılmış önemli miktarda gerek telif eser gerek de doktora düzeyinde çalışmalarla

¹⁷ Ali Akyıldız, "Sened-i İttifak", *DİA*, c. 36, (İstanbul: İSAM, 2009), s. 513; Sina Akşin, "Sened-i İttifak ile Manga Carta'nın Karşılaştırılması", s. 115-117; Ali Akyıldız "Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 2 (İstanbul: 1998); Ali Yayıcıoğlu, "Sened-i İttifak (1808): Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir Ortaklık ve Entegrasyon Denemesi", *İslam Araştırmaları Merkezi*, (İstanbul, 2010), s. 701-705.

¹⁸ Yayıcıoğlu, a.g.m., s. 698.

karşılaşılmıştır. İşkodralı Mustafa Paşa'nın isyanını yerli yerine koyabilmek adına bu çalışmada mevcut ayânlık literatüründen çokça istifade edilmiştir.¹⁹

Bunun yanında İşkodralı Mustafa Paşa'nın mensubu olduğu Arnavutlarla alakalı literatürde önemli sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar genel itibariyle Arnavut milliyetçiliğine odaklanan çalışmalar olup, XIX. yüzyılın ikinci yarısını konu edinmektedirler.²⁰ Her ne kadar konuları itibariyle Osmanlı Devleti'nin son dönemini ele almış olsalar da Arnavutluk coğrafyasında kurulan paşalık yönetimleri başlığı altında İşkodra Paşalığından bahsedildiği görülmüştür. Bu çalışmaların yanında Süleyman Külçe'nin, "Osmanlı Tarihinde Arnavutluk"²¹, adlı eseri konuyla alakalı geniş bir tarihi perspektiften Arnavutların tarihini ele alması bakımından önemlidir. Literatürde konuyla direkt alakalı olan Olsi Jazexhi'nin "The Albanian Pashalik of Shkodra Under Bushatlis 1757-1831" adlı eserine rastlanmıştır. Fakat bu çalışmaya ulaşılammıştır.²² Buşatlı ailesinin tarihini ele alan başka bir çalışma da Buşatlı ailesine mensup olduğunu bildiğimiz Halim Araz'ın, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümran Bir Arnavut Aile: Buşatlılar" adlı eseridir.²³ Buşatlı ailesinin önemli bir paşası olan Kara Mahmud Paşa'nın biyografisini ele alan Ardit Gjeli'nin, "İsyân ve İtaat arasında: İşkodralı Mahmud Paşa'nın Yükselişi ve Düşüşü (1752-1796)" adlı çalışması konuyla alakalı önemli bir çalışma olarak zikredilmeyi hak etmektedir.²⁴

¹⁹ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyanlık*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994); İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemдар Mustafa Paşa*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010); Yuzo Nagata, *Muhsinzâde Mehmed Paşa ve Âyanlık Müessesesi*, (Tokyo: Institute for the Study of Languages and Cultures of Asia and Africa, 1976); Yuzo Nagata, *Tarihte Âyanlar: Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997); Ali Yaycıoğlu, "Partners of The Empire: The Crisis of the Ottoman Order in the Age of Revolutions", (California: Stanford University Press, 2016); Robert W. Zens, "The Âyanlık and Pasvanoğlu Osman Paşa of Vidin in the Age of Ottoman Social Change, 1791-1815", (Doktora Tezi, University Of Wisconsin-Medison, 2004); Ensar Köse, "Âyanlar Çağında İçel Sancağında Sosyal Hareketlilik", (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2013).

²⁰ Nuray Bozboru, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu'nun Gelişimi*, (İstanbul: Boyut Kitapları, 1997); Bilgin Çelik, *İttihatçılar ve Arnavutlar: II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*, (İstanbul: Büke Kitapları, 2004); Nathalie Clayer, *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri: Avrupa'da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu*, Ali Berktaş (çev.), (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013); Said Olgun, *Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişiminde Mektepler (1878-1912)*, (Ankara: Gece Kitaplığı, 2016).

²¹ Süleyman Külçe, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, (İzmir: 1944).

²² Olsi Jazexhi, "The Albanian Pashalik of Shkodra Under Bushatlis 1757-1831", (The Degree Of Master, International Islamic University, Malaysia, 2002). E-postadan hocamıza ulaşmış olmamıza rağmen tezin kendisine ulaşılammıştır.

²³ Halim Araz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümran Bir Aile: İşkodralılar*, (İstanbul: 7 Renk Basım Yayın ve Filmcilik, 2020).

²⁴ Ardit Gjeli, "Between Rebellion and Obedience: The Rise and Fall of Bushatlı Mahmud Pasha of Shkodra (1752-1796)", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi, 2018).

Literatürde İşkodralı Mustafa Paşa'nın hayatına dair derli toplu ilk bilgilere Mehmed Süreyya'nın *Sicill-i Osmani* adlı eserinden ulaşmaktayız.²⁵ Bunun yanında Mehmet Cavit Baysun'un²⁶ ve Mustafa L. Bilge'nin²⁷ İşkodralı Mustafa Paşa ile ilgili ansiklopedi maddeleri mevcuttur. Ansiklopedi maddelerinin dışında literatürde İşkodralı Mustafa Paşa'nın İşkodra Sancağı mutasarrıfı olarak üstlendiği görevler ve bölgedeki nüfuzuyla alakalı kapsamlı bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. İşkodralı Mustafa Paşa'nın isyanına dair, Ahmet Eyicil'in bir kitap bölümü ve iki makalesi mevcuttur.²⁸

Çalışmamızın ana kaynağını Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki dönemle alakalı arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Genel itibariyle Hatt-ı Hümayun tasnifi bizlere konuyla alakalı yeterli miktarda bilgi ve belge sunmaktadır. Bunun yanında bu çalışmada döneme dair kroniklerden de istifade edilmiştir. Literatürde *Buşatlı, Şerifi, İşkodralı ve İskenderiye Mutasarrıfı* unvanlarıyla zikredilen Mustafa Paşa, çalışma boyunca İşkodralı Mustafa Paşa olarak ifade edilmiştir. Literatürde bir karışıklığa mahal vermemek adına İşkodralı Mustafa Paşa'nın mutasarrıf olarak görev yaptığı sancak, her ne kadar arşiv belgelerinde *İskenderiye, Arnavutluk İskenderiyesi* olarak yazılmış olsa da çalışma boyunca İşkodra olarak zikredilmiştir.²⁹ İşkodralı Mustafa Paşa'nın merkezî yönetime karşı kalkıştığı bu isyan, II. Mahmud'un mülkî ve askerî idaredeki merkezileşme siyasetine karşı geleneksel hakların muhafaza edilmesine yönelik isyan hareketi olarak tarafımızdan yorumlanmaktadır.

²⁵ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, haz. Nuri Akbayar, c. V., (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996). Mehmed Süreyya İşkodralı Mustafa Paşa'yı eserinde "Şerifi Mustafa Paşa" olarak zikretmektedir.

²⁶ M. Cavid Baysun, "Mustafa Paşa", *Millî Eğitim Bakanlığı*, c.VIII, (İstanbul: MEB, 1979).

²⁷ Mustafa L. Bilge, "Buşatlı Mustafa Paşa", *DİA*, c. 31 (İstanbul: İSAM, 2020).

²⁸ Ahmet Eyicil, *Siyasi Tarih (1789-1939)*, (Ankara: Altınordu Yayınları, 2020); Ahmet Eyicil, "İşkodra İsyanı", *Yeni Türkiye*, S. 68, c. III, Mart-Haziran 2015, 2941-2993; Ahmet Eyicil ve Süleyman Kekil, "1830-1835 İşkodra İsyanının Rumeli'ye Etkisi". *BELLEK Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi* c. 3, S. 2, (Aralık 2021), 160-176.

²⁹ Machiel Kiel, "İşkodra", *DİA*, c. 23, (İstanbul: İSAM, 2001).

BİRİNCİ BÖLÜM: ARNAVUTLAR VE ARNAVUTLUK COĞRAFYASI

1.1.ARNAVUTLARIN KÖKENİNE DAİR

Arnavutların kökeni meselesine dair çeşitli görüşler mevcuttur. Bu görüşlerden en yaygını; Arnavutların atalarının Hint-Avrupa kökenli antik bir toplum olan İliryalılar olduğudur.³⁰ Şemseddin Sami; Arnavutların Pelasgların soyundan geldiğini, bir rivayete göre “Pelasg” isminin Arnavutça “ihtiyar” ve “kadim” anlamına gelen “plak” kelimesinden muharref olduğunu ileri sürmüştür.³¹ Malcolm ise bu konuda birbiriyle çelişen iddia ve teorilerin olduğunu, nihayetinde bu tartışmada iki rakip görüşün mevcut olduğunu dile getirmiş; birinci görüşün Arnavutların İliryalılardan geldiğini, diğer görüşün ise Arnavutların Trakyalılardan geldiğini savunduğunu belirtmiştir. Arnavutların İliryalıların soyundan geldiğini savunanların Arnavutların her zaman Arnavutluk’ta yaşadığına inanan tarihçiler tarafından benimsendiğini dile getirmiştir.³² Castellan da Arnavutları İlirya kökenli bir halk olarak tanımlamıştır. Bunun yanında Balkanların en eski toplumu olarak Yunanlıları ve İlirya kökenli Arnavutları zikretmiştir. Yunanlıların güneye yönelerek orada Miken ve Atina medeniyetini kurduğunu, İlirya kökenli Arnavutların ise Tuna havzasını takip ederek birçok Slav akınlarına rağmen Adriyatik kıyılarını mesken tuttuğunu söylemiştir.³³

Arnavutların İlirya kökenli bir kavim olduğu görüşüne ihtiyatlı yaklaşan Hasan Kaleshi, Arnavutların bu kavimden neşet ettiğine dair elde somut bilgilerin olmadığını ileri sürmüştür. Kaleshi; İlirya dilinde hiçbir metne veya kitabeye rastlanılmadığını, kadim milletlerdeki benzer bir halk destanının bulunmayışını ve son olarak Arnavutların İliryalılardan neşet ettiğine dair bilgi veren bir efsanenin de olmayışını dile getirerek bu meseleye neden ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini izah etmiştir.³⁴

³⁰ Bozbora, a.g.e., s. 23.

³¹ Şemseddin Sami, “Arnavud”, *Kamusu’l-Âlâm*, c. 1, (İstanbul: Mihran Matbaası, H. 1306), s. 144.

³² Noel Malcolm, *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*, Özden Arıkan (çev.), (İstanbul: Sabah Kitapçılık, 1999), s. 52.

³³ Georges Castellan, *Balkanların Tarihi 14. – 20. Yüzyıl*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993), s. 19-20.

³⁴ Hasan Kaleshi, “Türklerin Balkanlara Girişi ve İslamlaştırma, Arnavut halkının etnik ve milli varlığının korunmasının sebepleri”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 10-11, sene: 1979-1980, İ.Ü Edebiyat Fakültesi, (İstanbul 1981), s. 179.

Arnavut kelimesinin nereden geldiğine dair de çeşitli görüşler mevcuttur. Şemseddin Sami; “Arnavut” kelimesinin Rumca “Arvanid” kelimesinden teşekkül ettiğini, (nun) harfi ile (vav) harfinin yer değiştirmesiyle kelimenin nihayetle “Arnavud” olarak Osmanlı Türkçesinde yer ettiğini dile getirmiştir.³⁵ Bunun yanında Arnavut adı Avrupa’da genellikle Alban, Yunancada Albanitai, Arbanitai, Arvanitai, Sırpça ve Hırvatçada Arbanasi olarak geçmektedir. Arnavutlar ise kendilerini Shqip veya Shqyp (Shqiptar) şeklinde adlandırmıştır. *Shqiptar* adının literatürdeki anlamları; “halk”, “dili anlayan” ve “kartal” şeklindedir. Arnavutlar bu kelimenin anlamının kartal olduğu görüşündedir.³⁶ Şemseddin Sami, “Arban” kelimesinin anlamını “çiftçi” olarak vermektedir. “Ar” kelimesinin Arnavutçada tarla manasına geldiğini, “ban” kelimesinin ise Farsçada “yapıcı” anlamına geldiğini, bu terkiyle “arban” kelimesinin çiftçi demek olduğunu savunmuştur. Bu iddiasını; çiftçilik sanatının Avrupa kıtasına Orta Asya’dan göç eden Ari kavimlerinden geldiği ve Arnavutların da bu kavimlerin en köklüsü olduğu fikriyle temellendirmektedir.³⁷

Hint-Avrupa dil ailesinin bir kolu olan Arnavutça, tarih boyunca birçok kavimle münasebette bulunmasına rağmen orijinallliğini korumayı başarmıştır. Buna rağmen Latince, Slavca ve Türkçenin zaman içerisinde Arnavut dili oluşumunda önemli etkileri olmuştur.³⁸ İliya toprakları üzerinde yaşayan İliyalı bir halk olan Arnavutların tarih sahnesinde yer almaya başladığı XII. yy. başları ve XV. yy. arasında birçok devlet ile münasebette bulunduğunu söyleyen Bozbora, yabancı devlet işgalleri ve Barbar istilalarının İliya nüfusu üzerinde sosyo-ekonomik ve kültürel derin izler bıraktığını fakat Arnavut dilinin orijinalitesine önemli bir etkisi olmadığını dile getirmiştir. Bu bağlamda Arnavutların, Balkanların en kadim milleti olarak diğer milletlerden ayrılmasını, konuştukları ortak dil olan Arnavutça ile açıklamaktadır. Arnavutluk’un kuzey ve güney bölgelerinde konuşulan Arnavutçanın ufak bir diyalekt farkının olduğunu da eklemiştir. Tarih boyunca Slavlar, Yunanlılar ve Latinler ile

³⁵ Şemseddin Sami, “Arbanya”, “Arnavud”, *Kamusu’l-Âlâm*, (İstanbul: Mihran Matbaası, H. 1306), s. 86-144.

³⁶ Çelik, a.g.e., s. 18.

³⁷ Şemseddin Sami, “Arbanya”, *Kamusu’l-Âlâm*, (İstanbul: Mihran Matbaası, H. 1306), s. 86.

³⁸ Çelik, a.g.e., s. 18.

münasebette bulunan Arnavutların hiçbir zaman bu milletlerin dillerini birinci dil olarak kullanmadıklarını söylemiştir.³⁹

Arnavutluk'taki İşkumbi nehri Arnavutların yaşadığı bu bölgeyi coğrafi olarak ayırmakla kalmamakta, aynı zamanda sosyo-kültürel olarak da toplumu ikiye ayırmaktadır. İşkumbi nehrinin kuzeyinde yaşayanlara “Gega”, güneyinde yaşayanlara “Toska” ismi verilmiştir.⁴⁰ Bilge, Osmanlıların bu iki bölgeyi Gegalık ve Toskalık olarak adlandırdığını, Gegaların sadece lehçelerinde değil görünüş ve sosyal davranışlarında da Toskalardan ayrıldıklarını, milli karakterlerini korumakta onlardan daha muhafazakâr kabul edildiklerini iddia etmiştir.⁴¹

Arnavutlar arasındaki bu ayrım hem lehçe farkını hem de dini farklılığı bünyesinde barındırmaktadır. Kuzey Arnavutları *Gegalar*, İslamlaşmadan evvel Katolik etkisinden dolayı Katolik Hristiyan, Güney Arnavutları *Toskalar* ise Ortodoks Rum etkisinden dolayı Ortodoks Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Bu ayrım Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk coğrafyasında yerleşmesinden sonra da devam etmiş, Kuzeyli *Gegalar* Sünni İslam'ı kabul ederken, Güneyli *Toskalar* ise İslam'ın Bektaşî yorumunu kabul etmişlerdir.⁴² Şemseddin Sami ise Arnavutların Gega ve Toska olarak ayrımının yapılmasının gerçeği yansıtmadığını, Arnavutların kendilerini ayrım gözetmeksizin sadece Arnavut olarak gördüklerini savunur.⁴³ 1861 yılında İşkodra'ya fevkalade memuriyetle görevlendirilen Ahmet Cevdet Paşa merkeze gönderdiği raporunda Arnavutluk coğrafyasının *Gegalık* ve *Toskalık* olarak iki kısma ayrıldığını, *Gegalık* bölgesinin Arnavutluk coğrafyasının büyük bir bölümünü kapladığını, *Toskalığın* ise kendi içinde üçe ayrıldığını ve bu kısımların Nefs-i Toska, Lab ve Çam olduğunu belirtmiştir. Ayrıca *Gega* ve *Toskaların* sosyo-kültürel farklılıklarına da değinen Ahmet Cevdet Paşa, *Gegaların* daha kaba olduklarını fakat sözlerinde sebatları olduğunu, asla yalan söylemediklerini ve yüce kişilikli olduklarını

³⁹ Nuray Bozboru, “Arnavutların Kökeni”, ed. Bilgehan A. Gökdağ ve Osman Karatay, *Balkanlar El Kitabı*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2017), s. 263.

⁴⁰ Olgun, a.g.e., s. 36.

⁴¹ Mustafa L. Bilge, “Arnavutluk”, *DİA*, c. 3, (İstanbul: İSAM, 1991), s. 383-390.

⁴² Clayer, a.g.e., s. 21.

⁴³ Şemseddin Sami, “Arnavud”, *Kamusu'l-Âlâm*, (İstanbul: Mihran Matbaası, H. 1306), s. 148.

vurgulamıştır. Devamında *Toskaların* her hizmete girebileceklerini fakat *Gegaların* buna hiçbir surette tenezzül etmediklerini belirtmiştir.⁴⁴

Gega ve *Toskaların* konuştukları dilin ufak bir diyalektik farkının dışında büyük manada farklılığının olmadığını dile getiren Külçe, fiziksel özellikleri ve tabiat olarak birbirlerinden çokça farklılık arzettiklerini de eklemiştir. *Toskaların* genel itibarıyla kara gözlü, siyah saçlı, boylarının *Gegalara* kıyasla daha kısa olduğunu, *Gegaların* ise tam tersine sarı saçlı, renkli gözlü olduğunu söyleyen Külçe, bu farkın temel nedeni olarak zaman içerisinde *Gegaların* Slavlarla, *Toskaların* ise Helen, Makedonyalılar ve Latinlerle münasebette bulunmalarına bağlamaktadır.⁴⁵ İşkumbi Nehri'nin Arnavutluk coğrafyası açısından doğal bir sınır hüviyeti taşıdığını dile getiren Clayer, maddi kültür farklılığına verdiği örnekte; *Gega* erkeklerinin yünlü külot pantolon ve qeleshja adında bir başlık giydiklerini, *Toskaların* ise genellikle fistan ve takija adını verdikleri bir çeşit başlık giydiklerini söylemiştir. Bunun yanında müzik konusunda *Toskaların* çoksesli, *Gegaların* ise tek sesli müzik yaptıkları gibi farklılıkların olduğunu da eklemiştir.⁴⁶

Hint-Avrupa kökenli bir topluluk olan Arnavutların köken itibarıyla Balkanların kadim halkı İliyahılardan geldiği söylenmiştir. Tarih sahnesine çıktıkları XII. yy. ve XV. yy. arasında birçok devlet ile münasebette bulunmuşlardır. Arnavutların diğer toplumlardan en ayırt edici özelliği ise konuştukları dil olan Arnavutça olmuştur. Hint-Avrupa dil ailesinin bir kolu olan Arnavut dili zaman içerisinde birçok devlet ile münasebette bulunmuş olmasına rağmen temel özelliklerini ve birinci kullanım dili olma özelliğini koruyabilmeyi başarmıştır. Arnavutluk coğrafyasının ortasından geçen İşkumbi Nehri yalnızca coğrafi olarak bu coğrafyayı ayırmakla kalmayıp sosyo-kültürel olarak da Kuzey-Güney Arnavutlarını tabii bir sınır olarak ayırmaktadır. Nitekim kuzeyde yaşayan *Gegalar* ve güneyde yaşayan *Toskalar* zaman içerisinde diğer milletler ile girmiş oldukları sosyo-kültürel münasebetler neticesinde birbirlerinden farklılık arz etmişlerdir. Fakat Arnavutlar üzerine araştırmalar yapan

⁴⁴ BOA, Y. EE, nr. 79/8 (06 Ra 1327/ 27 Nisan 1909), zikreden: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk*, (İstanbul, 2008), s. 253.

⁴⁵ Külçe, a.g.e., s. 11.

⁴⁶ Clayer, a.g.e., s. 21.

araştırmacılar, bu ayrımın büyük bir farklılık doğurmadığını, her ne kadar inançlarında farklılık olsa da birbirlerini daima Arnavut olarak gördüklerini dile getirmişlerdir.

1.2. ARNAVUTLUK COĞRAFYASI

Arnavutluk coğrafyasının hangi bölgeleri kapsadığı meselesi tarih boyunca sınır değişiklikleri ve idari düzenlemelere göre değişiklik arz etmiştir. Hal böyle olunca Arnavutluk coğrafyası diye tabir edebileceğimiz bir bölgenin sınırlarının nerelere dayandığı meselesi tarih boyunca Arnavutların çoğunlukla hangi bölgelerde meskûn olduğunun tespitini yapmakla vuzuha erecek bir mesele olacaktır. Bu hususta Halil İnalçık 1954 yılında yayınlamış olduğu *Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arnavid*⁴⁷ adlı eserle bizlere Arnavutluk coğrafyasının nereleri kapsadığına dair önemli bilgiler vermiştir. İnalçık, neşretmiş olduğu defterin girişinde ilk olarak Osmanlı Arşivleri'nde en eski defterlerin Arnavutluk'a ait olduğu bilgisini vererek Hicri 835 yılına ait olan Arnavid-ili defterinin önemine vurgu yapmıştır. İnalçık, XV. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı hakimiyetine girmiş bulunan Arnavutluk topraklarının Arvanid (Arnavid)-ili sancağı içerisinde toplandığını ancak Premedi, Görice ve Konica şehirlerinin ayrı bir idari birliğe ait olduğunu söylemiştir. Devamında Elbasan Kalesi'nin yapılmasından sonra Ohri'ye bağlı ayrı bir Orta Arnavutluk idarisinin kurulduğunu dile getirmiştir. İşkodra'nın 1479 yılında fethedilmesiyle Kuzey Arnavutluk'ta İşkodra (İskenderiye) sancağının teşkil olunduğunu ve dahilinde Potgarica, Bihor, İpek, Vulçitrin, Prizren, Priştina, Novaberda, Karadağ kazalarının bulunduğunu söylemiştir.⁴⁸

XVIII. yüzyıla gelindiğinde Arnavutluk coğrafyası üzerinde kurulan iki önemli paşalık olan İşkodra Paşalığı ve Yanya Paşalığı bu yüzyılda Arnavutluk coğrafyası diye tabir edebileceğimiz iki önemli merkezi oluşturmuştur. Kuzey Arnavutluk'un yönetimi İşkodralı ailesinde Güney Arnavutluk'un yönetimi ise Tepedelenli Ali Paşa ailesindedir.⁴⁹ XIX. yüzyıla gelindiğinde ise taşrada yapılan mülkî idaredeki ıslahatlar neticesinde Arnavutluk coğrafyası diye tabir edilebilecek dört önemli vilayet

⁴⁷ İnalçık, *Hicri 835 tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arnavid*, (Ankara, 1987).

⁴⁸ İnalçık, a.g.e., s. XI.

⁴⁹ Bozbora, a.g.e., s. 117-124.

kurulmuştur. Bu vilayetler İşkodra, Yanya, Manastır ve Kosova vilayetleridir. Fakat Osmanlı Devleti'nde Arnavutluk ismi siyasi ve idari bir bölgenin adı olmayıp sadece Arnavutların bu coğrafyada meskûn olmalarından kaynaklı bir isimlendirmeye gidilmiştir.⁵⁰

Şemseddin Sami, Arnavutluk'un sınırlarını tarif ederken bu bölgenin; Osmanlı Devleti'nin Rumeli diye tanımladığı coğrafyanın batı kısmında yer aldığını, Adriyatik Denizi'nin doğu sahil şeridinde bulunduğunu, kuzey ve güney sınırlarının Karadağ'dan Yunanistan'a kadar uzanan bir mevkide olduğunu, doğu sınırlarının ise Bulgaristan hududuna kadar varan ve Vardar Nehri'nin aşağı kısmının da dahil olduğu bir alanı kapsadığını belirtmektedir.⁵¹

1.3. OSMANLI HAKİMİYETİ ÖNCESİNDE ARNAVUTLUK

M.Ö II. yüzyıldan itibaren Romalıların Balkan yarımadasını ele geçirmesiyle birlikte Drin Nehri'nin kuzey tarafı İlirya eyaleti olarak teşkilatlandırılmıştır.⁵² Bu coğrafya için Bizans kaynaklarında “Arbanon” adının kullanıldığını söyleyen Bozbora, burada yaşayan halkın adının da “Albanoiler” olduğunu dile getirmiştir. Arbanon'un İliryalıların yerleşmiş olduğu coğrafyanın ismi olduğunu Albanoilerin ise XII. yüzyıldan itibaren İliryalılara Arnavutlar adını verecek İliryalı kabilelerden biri olduğunu söylemiştir.⁵³ İliryalı kabilelerin aralarındaki kan davaları ve bölgesel güç çatışmalarının neticesinde siyasal birliğini sağlayamamış olmaları Roma İmparatorluğu'nun bu bölgeyi işgal etmesini kolaylaştırmıştır. Roma İmparatorluğu'na bağlı otonom bir yapıda bulunan İliryalılar, Roma ile Doğu Roma arasında önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir.⁵⁴ MS. VI. yüzyıl ve IX. yüzyıl arasında bölgeye Slav istilaları ve göçü olmuş, böylelikle bölgenin siyasi, iktisadi, etno-kültürel çehresi değişmiştir.⁵⁵

⁵⁰ Olgun, a.g.e., s. 36.

⁵¹ Şemseddin Sami, “Arnavutluk”, *Kamusu'l-Âlâm*, (İstanbul: Mihran Matbaası, H. 1306), s. 149.

⁵² Bilge, “Arnavutluk”, s. 383-390.

⁵³ Bozbora, a.g.e., s. 23.

⁵⁴ Bilge, “Arnavutluk”, s. 383-390.

⁵⁵ Bozbora, a.g.e., s. 24.

IX. ve X. yüzyıllarda İlirya bölgesinin güney kısımlarını ele geçiren Bulgar Krallığı, Bizans ile çatışmalara girmiş ve nihayetinde Bizans İmparatorluğu bölgede hâkim güç konumuna gelmiştir. Bizans İmparatorluğu bölgedeki Bulgar tehlikesini ortadan kaldırdıca bu bölgeyi askeri-feodal bir yönetim modeli ile yönetmiştir. Bu yönetim şekline göre Bizans “Thema” adını verdikleri bu yönetim şeklinin başına askeri gücü olan Dükler atamış ve böylelikle olası askerî harekate çağrıldıklarında Bizans'ın çağrısına cevap verecek bir askerî-feodal düzen kurmuştur. IX. ve XII. yüzyıllar arasında Güney İlirya bölgesinde Bulgar-Bizans çatışması ve bunun neticesinde İliryalılar üzerinde bu iki devletin sosyo-ekonomik ve kültürel etkisi söz konusu olmuştur. Kuzey İlirya bölgesinde ise Slav istilaları ve göçlerinin neticesinde Slav etkisi çoğunluktadır.⁵⁶

Güney İlirya'daki Bizans hakimiyetiyle birlikte bölgenin merkezi Arbanon şehri olmuş ve IV. Haçlı Seferi neticesinde İstanbul'un Haçlılar tarafından işgal edilmesiyle Bizans'tan kovulan bir hanedan üyesi Epir Despotluğu'nu kurmuştur. Epir bölgesinde yaşayan Arnavutlar Bizans etkisiyle Ortodoksluğu kabul etmişlerdir.⁵⁷ Kuzey Arnavutları ise XII. yüzyılda Roma Katolik Kilisesi'nin Yunan Ortodoks Kilisesi'ne karşı başlattığı savaş I. Charles Anjou'nun kurduğu Arnavut Krallığı döneminde Katolik Kilisesi'nin üstünlüğü ile sonuçlanmıştır.⁵⁸ Böylelikle Kuzey İlirya bölgesinde yaşayan Arnavutlar, Roma Katolik Kilisesi'nin etkisi ve faaliyetleri ile Hristiyanlığın Katolik mezhebini kabul etmişlerdir. Güney İlirya bölgesinde yaşayan Arnavutlar ise Yunan Ortodoks Kilisesi ve Bizans İmparatorluğu etkisiyle Hristiyanlığın Ortodoks mezhebini kabul etmişlerdir.

XII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIV. yüzyılın ilk yarısı arasındaki dönemde Sicilya Kralı I. Charles Anjou yönetiminde Kuzey Arnavutluk'ta “Arnavut Krallığı” kurulmuştur. Bu süre zarfında İtalyan ve Fransız feodal beylerinin akınlarına maruz kalan Arnavut Krallığı bu feodal beylere birtakım tavizler vermek zorunda kalmıştır. I. Charles'ın Arnavut kabilelere vadettiği özerklik ve kabilelerin kendi kendini yönetme sözünün verilmemesiyle birlikte ayaklanan Arnavut kabileler I. Charles'ı tahtından

⁵⁶ Bozbora, a.g.e., s. 26-27.

⁵⁷ Çelik, a.g.e., s. 19.

⁵⁸ Bozbora, a.g.e., s. 36.

indirmişlerdir. “Kralsız bir Arnavut Krallığı” hüviyetinde olan bu bölge yerli ve yabancı feodal beyler tarafından yönetilmiştir. XIV. yüzyıla gelindiğinde yerel Arnavut beyler kendi nüfuz alanları içerisinde prenslikler kurmuşlardır. Bunlar arasında Carlo Topia, Draç’ta; Balşa, İşkodra’da; Dukagin ailesi Drin Nehri’nin doğusunda Zadrime bölgesinde hakimiyet kurmuşlardır.⁵⁹ XV. yüzyıla gelindiğinde İliya bölgesinin kuzeyinde Sırp güçlerinin etkisi, güneyinde de Bizans güçlerinin etkisi mevcuttur. Bununla birlikte bölge yerel ve yabancı feodal beyler arasında paylaşılmış vaziyette siyasî birlikten uzak bir hüviyettir.⁶⁰

1.4. OSMANLI HAKİMİYETİ ALTINDA ARNAVUTLUK

Osmanlı fetihlerinin sistematik olarak iki farklı usulü takip ettiğini belirten İnalçık, bu iki aşamayı Osmanlıların komşu devletler üzerinde bir tür hakimiyet kurmasına ve daha sonra yerel hanedanları ortadan kaldırarak ve doğrudan hakimiyetleri altına alarak gerçekleştirdiğini belirtmiştir.⁶¹ Arnavutluk coğrafyasındaki yerel beylerin kendi aralarındaki çatışmalar neticesinde Osmanlılar, bir Arnavut beyi olan Karlo Topya’nın kendisini tehdit eden II. Balşa’ya karşı yardım talebine karşılık vermiş ve 1385 yılında Viyosa Nehri üzerinde Savra’da meydana gelen savaşta Karlo Topya’nın yanında yer almıştır. Savaşın neticesinde II. Balşa’nın kuvvetleri yenilmiş ve kendisi de savaş meydanında ölmüştür. Arnavutluk coğrafyasının güçlü bir feodal beyinin ortadan kaldırılmasıyla Topya ailesine mensup Arnavut beyleri Osmanlı hakimiyetini kabul etmiş ve bu durum bölge üzerinde menfaatleri bulunan Venedik Devleti’ni rahatsız etmiştir.

Osmanlı Devleti I. Kosova Meydan Savaşı’ndan sonra Paşa Yiğit komutasındaki Saruhanlıları Üsküp civarında iskân ederek burada kuvvetli bir merkez oluşturmuş, Venedik Devleti de buna karşılık Leş, Draç, Drivasto gibi yerleri yıllık bir ödeme karşılığında yerel beylerden almıştır. Fakat Osmanlı Devleti buna karşılık yerel beylere tımar arazileri vererek onları kendi safına çekmeyi başarmıştır.⁶² Böylelikle

⁵⁹ Çelik, a.g.e., s. 20.

⁶⁰ Bozbora, a.g.e., s. 28-29.

⁶¹ Halil İnalçık, “Ottoman Methods of Conquest”, *Studia İslamica*, 1954, s. 103.

⁶² Bilge, a.g.m., s. 385.

Arnavutluk'un en güçlü iki ailesi olan Topyalar ve Balşalardan ilki 1384 yılında Osmanlı hakimiyetini tanımış, Balşalar ise 1385 yılındaki Savra Savaşı'ndan sonra Osmanlı hakimiyetini tanımıştır. Bunun dışında kalan Muzakalar, Dukagjinler ve Arnavitiler de mevcut iki güçlü ailenin vasallığından çıkarak sırasıyla Osmanlı hakimiyetini tanıyarak Osmanlı vasallığına geçmişlerdir. Bunun neticesinde Osmanlı Devleti 1385 ile 1415 yılları arasında bu bölgeyi kendisine bağlı yerel beyler tarafından yönetmiştir.⁶³

Babası I. Murad'ın I. Kosova Meydan Muharebesi'nde ölümü ile tahta geçen I. Bayezid, Arnavutluk coğrafyasına akınlar düzenlemiş ve 1392 yılında Üsküp'ü topraklarına katmıştır. İşkodra şehrinin hâkimi konumundaki Gjergji II. Balsha Yıldırım Bayezid'in güçleri tarafından yakalanmasıyla birlikte serbest kalmasının karşılığında İşkodra'yı Osmanlılara vereceğini bildirmiştir. Bu şekilde 1392-1395 yılları arasında İşkodra şehrinin yönetimi de Osmanlı Devleti'ne geçmiştir.⁶⁴ 1402 yılında Yıldırım Bayezid ve Timur arasında gerçekleşen Ankara Savaşı neticesinde Osmanlı Devleti'nin mağlup olması ve Yıldırım Bayezid'in esir düşmesiyle Arnavutluk'taki yerel beyler müstakil hareket imkânı bulmuştur. Buna karşılık bir uç-beyi olan Paşa-Yiğit bölgeye akınlar düzenlemiş ve kısmen de olsa bölgede düzeni sağlamayı başarmıştır. I. Mehmed döneminde de Arnavutluk bölgesine yönelik seferler ağırlık kazanmış ve bu dönemde Myzeqeja (Musachia), İşkumbi, Devolli ve Osumi havzaları; Berat, Avlonya, Kanina ve Ergirikasrı gibi şehirler de Osmanlı hakimiyetine geçmiştir.⁶⁵

İnalcık, Osmanlı'nın, hakimiyet altına aldığı bölgeleri adet olduğu üzere evvela haraç-güzar hale getirilen yerel beylerin adıyla tahrir defterlerinde andığını, bu bilgiler ışığında Arnavutluk'taki birçok yerel beyin isimlerinin bu defterlerden belirlenebileceğini ifade etmiştir. İnalcık, Hicri 835 (1431-1432) tarihli defterde kayıtlı Pavlo Kurtik vilayeti, Balşa vilayeti, Aranitid Kondo Miko vilayeti, Dimitri Gönima vilayeti, Aştin ili, Boğdan Ripe nahiyesi ve İskender Bey'in babası olan İvan

⁶³ Bozbora, a.g.e., s. 84.

⁶⁴ Eduart Caka, "Yıldırım Bayezid Dönemi ve Arnavutluk ile Münasebetler", *Uluslararası Yıldırım Bayezid Sempozyumu*, VIII. Dizi-Sayı:28, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019), s. 154.

⁶⁵ Bilgehan Pamuk, "XV. yüzyılda Osmanlı Devleti-Arnavutluk İlişkileri", *Yeni Türkiye*, S. 66, 2015, s. 660.

Kastioto'nun bölgesi Yuvan-ili bölgelerinin Osmanlı Devleti tarafından kayıt altına alınmasıyla Osmanlıların bu coğrafyada tam manasıyla bir hakimiyet kurduğunu dile getirmiştir.⁶⁶

II. Murad döneminde Arnavutluk coğrafyasında Osmanlı hakimiyeti kalıcı bir hal almış ve Osmanlılar bölgede tımar sistemini daha yaygın biçimde uygulamaya başlamışlardır. Fakat tımar sisteminin tatbiki neticesinde birtakım sıkıntılar olmuş, toprakların paylaşılmasında yerel beylerin hoşnutsuzluğu neticesinde bölgede isyanlar ortaya çıkmıştır.⁶⁷ İncalcık, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed devirlerinde Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda kati olarak yerleşmesine ve imparatorluğun tam anlamıyla kurulmasına engel olan en önemli nedenin Arnavutluk'taki isyan hareketleri olduğunu dile getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda kati olarak yerleşmesinde iki önemli bölgenin altını çizen İncalcık, Orta Avrupa'nın anahtarı konumundaki Belgrad ve İtalya'nın eşik bölgesi olan Arnavutluk coğrafyasındaki hakimiyetin kurulmasının Osmanlılar nezdinde büyük önem arz ettiğini belirtmiştir. Bundan dolayı II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'in Arnavutluk'a bizzat yaptığı seferler bu bölgenin ne denli önemli olduğunun göstergesidir.⁶⁸

1443 yılındaki İzladi Muharebesi neticesinde II. Murad'ın kumanda ettiği Osmanlı orduları Kral Vladislav ile János Hunyadi kumandasındaki Haçlı ordularına yenilmiş,⁶⁹ bu fırsattan istifade eden ve babasının topraklarına doğru yola çıkan İskender Bey Arnavutluk'ta Osmanlı Devleti'ne karşı isyan hareketine başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin İzladi Muharebesi'ndeki yenilgisinden yararlanmayı düşünen Macarlar, yeni bir Haçlı seferi hazırlığına girişmiş ve bunun neticesinde Osmanlı Devleti'nin Rumeli coğrafyasından atılacağı beklentisi yaygınlaşmıştır. Bundan dolayı Rumeli coğrafyasında yaşayan yerel beyler kendi mülkleri üzerinde hak iddia edip atalarının hakimiyet kurduğu toprakları yeniden ele geçirmeye başlamışlardır. İzladi Muharebesi'nde Rumeli Beylerbeyi Kasım'ın ordugahından kaçan İskender Bey

⁶⁶ Halil İncalcık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei" *Fatih ve İstanbul*, c. 1, S. 2, s. 158-159.

⁶⁷ Pamuk, a.g.m., s. 661.

⁶⁸ İncalcık, a.g.m., s. 153. İncalcık, zikredilen dönemde Arnavutluk coğrafyasına yapılan sefer tarihlerini sırasıyla şöyle vermektedir: 1448, 1450, 1463, 1466, 1467, 1478.

⁶⁹ Machiel Kiel, "İzladi", *DİA*, c. 23 (İstanbul: İSAM, 2001), s. 513-515.

babasının mülkü olan Kocacık Hisar'ı ve Akça Hisar'ı zapt etmiştir. Venedik Devleti'nin de desteğini alan İskender Bey, 1444 yılında Leş'te Arnavut reisleriyle birlikte anlaşıp irtidat etmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, İskender Bey'i "hain" ilan etmiş ve zapt ettiği bölgeleri tekrardan hakimiyet altına almak için onunla mücadeleye girişmiştir.⁷⁰

İnalcık, Osmanlı hâkimiyetinin Rumeli coğrafyasında yerleşmesindeki en önemli unsurlardan birinin yerli aristokrasi ile Osmanlı Devleti'nin karşılıklı menfaatlerinin uyuşturulması olduğunu söylemektedir. Yerel beylere ve çocuklarına verilen yüksek tımarlar ve yerli aristokrasinin çocuklarını Osmanlı devlet kadrolarına yetiştirilmek üzere rehine olarak vermesinin önemine vurgu yapan İnalcık, bu çocukların Enderun'da iyi bir eğitim aldıktan sonra babalarının mülkleri üzerine tımarlı olarak gönderildiklerini zikretmektedir. İskender Bey'in de 1410 yılında saraya rehin olarak alındığını ve burada iyi bir eğitimden geçtiğini de eklemiştir. İslam'ı kabul eden Gorgi Kastriota, İskender adını alarak Müslüman olmuştur.⁷¹ İzladı Muharebesi'nden sonra subaşılık merkezi olan Akçahisar'ı zapt eden İskender Bey, bu bölgenin yönetimi için padişah'tan bir berat almamış olması, Osmanlı Devleti'nin İzladı Muharebesi'nden sonra yıkılacağı düşüncesinden dolayı sefer davetine icabet etmemesi, Arnavut reislerini Leş'te 1444 yılında toplayarak Osmanlı Devleti'ne karşı isyan hareketini başlatması ve Hristiyan olduğunu ilan etmesi, Osmanlı Devleti nezdinde ihanetle suçlanmasına neden olmuştur.⁷²

1444 yılında Evrenosoğlu Ali Bey'in akıncı kuvvetleriyle Debre'de giriştiği çatışmada İskender Bey büyük bir zayıat vermesine rağmen Evrenosoğlu Ali Bey'in geri çekilmesine neden olacak mukavemeti göstermiştir. 1445 yılında Fîrûz Bey'in başarısız olması sonucunda, 1448 yılında II. Murad yanında Şehzade Mehmed ile İskender Bey'in üzerine yürümüş ve Kocacık Hisar'ını tekrardan topraklarına katmıştır. Akçahisar'ı da kuşatan II. Murad, Hunyadi'nin tekrardan harekete geçmesi üzerine Arnavutluk hareketinin başında Mustafa Paşa'yı bırakarak Şehzade Mehmed

⁷⁰ İnalcık, "İskender Bey", *DİA*, c. 22 (İstanbul: İSAM, 2000), s. 561.

⁷¹ İnalcık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi", s. 160-161.

⁷² İnalcık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi", s. 168.

ile Sofya'ya doğru hareket etmiştir.⁷³ 1450 yılının yaz ayında II. Murad tekrardan Arnavutluk'a gelerek Akçahisar'ı kuşatmıştır. Kalenin müdafaasını Urana'ya bırakıp dışarıdan Osmanlı kuvvetlerine ani hücumlarla saldırmayı düşünen İskender Bey, Kocacık Hisarı'nın düşmesinden sonra Venediklilerden yardım talebinde bulunmuş fakat Osmanlı ile herhangi bir çatışmaya girmekten çekinen Venedik Devleti bu yardım talebine cevap vermemiştir. Hunyadi'nin Rumeli'ye yeniden bir sefer yapmasından endişe eden II. Murad, dört buçuk ay süren kuşatmayı kaldırarak geri çekilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu geri çekilişi Hristiyan dünyasında büyük bir sevinçle karşılanmış, Papa V. Nicolas İskender Bey'i kahraman ilan ederek bütün Hristiyanlara kendisine yardım etmesi için çağrıda bulunmuştur.⁷⁴

Napoli Kralı V. Alphonse, İskender Bey ile irtibat kurarak kendisine maddi destekte bulunabileceğini iletmıştır. Buna karşılık İskender Bey 1451 yılında Kroya piskoposu Ethienne ile Dominiken rahiplerinden Nicolas ve Vicino Albanes'in başında bulunduğu bir elçilik heyetini Napoli'ye göndermiştir. Böylelikle İskender Bey Alphonse'u metbu bir lider olarak tanıdığını ve bunun yanında Kroya'yı da kendisine verdiğini ilan etmiştir. Bunun karşılığında Osmanlı Devleti'ne karşılık giriştiği mücadelede kendisine yardımcı olacağını vadeden Alphonse Arnavutluk'un bir kısmını hakimiyeti altına almıştır. İskender Bey'in Napoli Kralı'na tâbi olması Venedik Devleti'ni rahatsız etmiş fakat Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra İskender'i Fatih Sultan Mehmed'e karşı desteklemekten geri durmamıştır. Hem Napoli Kralı hem Venedik Devleti hem de Papa'nın desteklerini alan İskender Bey Osmanlı Devleti'ne karşı başkaldırısında daha yoğun bir mücadele içerisine girmiştir.⁷⁵

II. Mehmed'in hükümdarlığı sırasında İskender Bey yerel ve çevre devletlerle ittifak kurmuş ve bu dönemde de hakimiyet alanını genişletme eğiliminde bulunmuştur. 1455 yılında bin kişilik Napoli kuvvetleriyle birlikte Berat şehrini kuşatmış fakat Evrenosoğlu İsa Bey kuşatmayı yararak Napoli kuvvetlerine ağır kayıplar verdirmiştir. Bunun yanında bölgede akınlar yapıp isyankâr yerel beylere gözdağı vermiştir. Berat

⁷³ Pamuk, a.g.m., s. 662.

⁷⁴ İnalçık, "İskender Bey", s. 562.

⁷⁵ Pamuk, a.g.m., s. 662.

kuşatmasındaki mağlubiyete rağmen Napoli Krallığı İskender Bey'e yeni kuvvetler göndermiş ve 1457 yılında İsa Bey'in başında olduğu Osmanlı kuvvetlerini Tumenişi dağı yakınında Albulena'da ordugâhına yaptığı baskınla mağlup etmiştir. İskender Bey'in bu başarısını 500 Duka altınla ödüllendiren Papa onu "papalığın generali" ilan etmiştir. 1459 yılında Rumeli Beylerbeyi Mahmud Paşa'nın Evrenosoğlu İsa Bey'i Arnavutluk'a göndermesiyle Osmanlı akıncıları burada önemli galibiyetler almıştır. Nitekim İskender Bey'in hamisi Napoli Kralı V. Alphonse'un ölümü üzerine Napoli Krallığı karışmış, İskender Bey de Osmanlı Devleti ile 1460 yılında antlaşma yapmak zorunda kalmıştır.⁷⁶

Antlaşma maddelerine uyulmaması sonucunda İskender Bey ve Osmanlı kuvvetleri arasında şiddetli çatışmalar tekrardan zuhur etmiştir. Sinan ve Hüseyin Bey kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri Debre'ye hareket etmiş fakat İskender Bey bu kuvvetleri mağlup etmiştir. Devamında gelen Yusuf Bey'in 1.800 kişilik kuvvetini de mağlup eden İskender Bey bölgede gittikçe güçlenmeye başlamıştır. Bu süre zarfında Papa II. Pius'un yeni bir Haçlı Seferi girişimi içerisinde olduğunu haber alan Fatih Sultan Mehmed İskender Bey ile anlaşma yolunu tutarak kendisine barış teklifinde bulunmuştur. İskender Bey'in çatışmalarda üstün taraf olmasına rağmen barış teklifini kabul etmesi; maiyetinin barış istemesi ve Haçlı seferinin gerçekleşeceğine dair ümidinin bulunmaması olarak yorumlanmıştır. Anlaşma Papa'nın karşı gelmesine rağmen 1463 yılında gerçekleşmiştir.⁷⁷

İskender Bey ile anlaşılan Fatih Sultan Mehmed sefer güzergahını o yıl Arnavutluk'tan Bosna'ya çevirmiştir. Ancak 1463 yazında zuhur eden Osmanlı-Venedik Savaşı neticesinde İskender Bey Venedik'in yanında yer almış ve böylelikle Osmanlılar Arnavutluk coğrafyasına tekrardan seferler düzenlenmiştir. Ohri Sancak Beyi Balaban Paşa'nın 1464 ve 1465 yıllarında İskender Bey'e karşı başlattığı harekatta kesin bir sonuç alınamamış ve 1466 yılında Fatih Sultan Mehmed bu meselenin halli için büyük bir ordunun başında Arnavutluk'a hareket etmiştir. Şiddetli akınlarla asileri yıldırma isteyen Fatih Sultan Mehmed, kendisine karşı çete savaşları yürüten İskender Bey'i

⁷⁶ İnalçık, "İskender Bey", s. 562.

⁷⁷ Pamuk, a.g.m., s. 664.

dağlarda takip ettirmiştir. Akçahisar Kalesi'nin çok sarp bir mevkide olmasından dolayı Fatih Sultan Mehmed kuşatmayı Balaban Paşa'ya bırakmış ve bunun neticesinde asileri baskı altında tutmak üzere Elbasan'da İlbasan Kalesi'ni yirmi beş günde inşa ettirmiştir.⁷⁸

Fatih Sultan Mehmed'in karşısına çıkamayan İskender Bey, padişahın Arnavutluk'tan ayrılması üzerine tekrardan harekete geçmiş ve Macar Krallığı, Venedik ve Ragusa'dan yardım talebinde bulunmuştur. Bununla da kalmayıp bizzat Roma'ya giderek Papa II. Paulus ile görüşen İskender Bey 1467 yılında istediği yardım talebine karşılık bulamadan Arnavutluk'a geri dönmüştür. Bu sırada Balaban Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu Kroya'yı kuşatmıştır. İskender Bey, Balaban Paşa ile giriştiği savaşta galip gelmiş ve Balaban Paşa savaş sırasında hayatını kaybetmiştir. Devamında İskender Bey Elbasan kalesini kuşatmış, Fatih Sultan Mehmed ikinci kez Arnavutluk üzerine yürüyerek İskender Bey'i Elbasan'dan uzaklaştırmıştır.⁷⁹

Fatih Sultan Mehmed başında bulunduğu büyük bir orduyla Arnavutluk'a ikinci kez sefer düzenlemiş ve bunun haberini alan İskender Bey kuşatmayı kaldırıp Elbasan'dan kaçmıştır. Fatih Sultan Mehmed Elbasan'ın güneyinde yer alan Buzurşek Boğazı'nda kontrolü sağlamış ve akıncılar Venediklilerin elindeki limanlara taarruzda bulunmuşlardır. Elbasan'dan kaçıp Venedik'in elinde bulunan Leş Kalesi'ne sığınan İskender Bey 1468 yılında burada öldü. Fatih Sultan Mehmed bu süre zarfında Akçahisar'ı kuşatsa da hakimiyeti altına alamamış ve şehrin muhasarası için bir miktar kuvvet bırakıp çevre şehirlerde garnizonlar inşa ettirmiştir.⁸⁰

Fatih Sultan Mehmed döneminde Arnavutluk'un büyük bir kısmında hakimiyet sağlanmıştır. Arnavutluk'un iki önemli şehri olan Kroya ve İşkodra'nın hala Osmanlı hakimiyeti içerisine girememiş olması sebebiyle Fatih Sultan Mehmed bu bölgenin fethi için Hadım Süleyman Paşa'yı görevlendirmiştir. Rumeli Beylerbeyi Süleyman Paşa Venediklilerin idaresi altındaki İşkodra'yı kuşatmış lakin Antonio Loredano'nun savunmasını yaramamıştır. Bunun üzerine bizzat ordunun başında Arnavutluk'a

⁷⁸ İnalçık, "İskender Bey", s. 562.

⁷⁹ Pamuk, a.g.m., s. 664-665.

⁸⁰ İnalçık, "İskender Bey", s. 563.

üçüncü kez sefere çıkma düşüncesinde olan Fatih Sultan Mehmed, Boğdan üzerine yapılacak seferin daha ehemmiyet taşıdığı düşüncesiyle İşkodra seferini ertelemiştir. 1478 yılında Fatih Sultan Mehmed İşkodra şehrinin alınması için Veziriazam'ı Gedik Ahmed Paşa'yı görevlendirmiş fakat Paşa türlü bahaneler göstererek bu vazifeyi kabul etmemiştir. Nihayette Fatih Sultan Mehmed ordunun başında üçüncü kez Arnavutluk'a sefer düzenlemiş ve 1478 yılında Kroya Osmanlı kuvvetlerine teslim olmuştur. Kroya'nın alınmasından sonra İşkodra kalesini muhasara altına alan Osmanlı kuvvetleri çetin bir mukavemetle karşılaşmışlardır. Fatih Sultan Mehmed kış mevsiminin yaklaşması üzerine muhasarayı devam ettirmesi için Evrenosoğlu Ahmed Bey'i ordunun başına tayin etmiş ve İşkodra Kalesi'nin civar kalelerle irtibatı kesilmiştir. İşkodra muhafızları canlarına ve mallarına zarar gelmemesi ve şehirde isteyenlerin kalıp, istemeyenlerin gitmesine müsaade edilmesi şartıyla şehri teslim edeceklerini Osmanlı kuvvetlerine bildirmişlerdir. İşkodra'nın alınmasıyla birlikte Arnavutluk coğrafyası tam anlamıyla Osmanlı hakimiyetine geçmiştir.⁸¹

⁸¹ Pamuk, a.g.m., s. 666- 667.

İKİNCİ BÖLÜM: ARNAVUTLUK COĞRAFYASINDA KURULAN PAŞALIK YÖNETİMLERİ

Daha önceki bölümde de bahsedildiği gibi XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nin taşra idaresinde yerel ayânlar mevcut mali ve idari uygulamalardan yararlanarak nüfuz alanlarını genişletmeyi başarmışlardır. Ayânlık sistemi güç kazanırken imtiyazlı ve maddi getirileri cazip olan ayânlık konumunu elde etmek için yerel güç odakları arasında da yoğun bir mücadele baş göstermiştir.

Bu sürece paralel olarak Rumeli coğrafyasının batısındaki sancaklarda mahalli hanedan yönetimlerinin kurulduğunu zikreden Uzunçarşılı, bu hanedanların Beylerbeyi, Vezir unvanları ile tayin edildiğini ve çoğu zaman da irsen bu idareyi sürdürdüklerini ifade etmiştir. İşkodra'da Buşatlı ailesinden Gazi Mehmet Paşa ve oğullarının idare ettiği İşkodra Paşalığı, Orta Arnavutluk diye tanımlayabileceğimiz Avlonya bölgesinde Kurt Ahmet Paşa ve damadı İbrahim Paşa'nın yönetiminde olan Berat Paşalığı ve son olarak Güney Arnavutluk'ta Yanya merkezli Tepedelenli ailesinin idare ve nüfuzu altındaki Yanya Paşalığı bu hususta zikredilmiştir.⁸²

Ahmet Cevdet Paşa, Arnavutluk'un iki kısma ayrıldığını ve bu iki kısmın Gegalık ve Toskalık olarak adlandırıldığını zikretmektedir. Gegalığın kapsadığı bölgeler olarak İşkodra, Yakova ve İpek şehirlerini zikreden Cevdet Paşa, Elbasan'ın kuzey kısmının Gegalık bölgesi olduğunu dile getirmiştir. Toskalığın üç sınıfa ayrıldığını ifade eden Cevdet Paşa, bu üç kısmın Toska, Lab ve Çam ahalisinden müteşekkil olduğunu belirtmiştir. Yanya, Delvine, Avlonya, Berat, Kolonya ve Görice gibi şehirlerin Toskalık bölgesi olduğunu da eklemiştir.⁸³

Toskalık bölgesinde iki önemli paşalık bulunmaktadır. Bunlardan biri Avlonya Paşalığı diğeri de Yanya Paşalığıdır. Kurt Ahmet Paşa 1770 yılında Avlonya Sancağı mutasarrıfı olarak tayin olunmuş ve bu görevde yaklaşık on yedi yıl kalmıştır.

⁸² Uzunçarşılı, a.g.e., s. 4.; Bozbora, a.g.e., s. 117-124; Mehmet İnbaşı, "Avlonya Sancağı Yönetimi (1750-1800)", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, c. 6, S. 14, s. 152.

⁸³ BOA, Y. EE, nr. 79/8 (06 Ra 1327/ 27 Nisan 1909), zikreden: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk*, (İstanbul, 2008), s. 253.

Sonrasında sancak mutasarrıflığı görevine Kurt Ahmet Paşa'nın damadı İbrahim Paşa geçmiştir.⁸⁴

Uzun bir müddet Yanya Paşalığının başında bulunan Tepedelenli Ali Paşa, Osmanlı Devleti'ne sağladığı yararlılıklara istinaden önce 1784 tarihinde mir-i miranlık rütbesi verilmiş ve sonrasında 1785 tarihinde Delvine Sancağı mutasarrıfı olarak tayin edilmiştir.⁸⁵ 1785 yılında Yanya Sancağı mutasarrıfı olarak tayin olunan Tepedelenli Ali Paşa, Toskalık bölgesinde yayılma faaliyetleri içerisinde olmuş ve bunun sonucunda Kurt Ahmet Paşa'nın damadı İbrahim Paşa döneminde 1811 tarihinde Avlonya Paşalığı'nın oğlu Muhtar Paşa'ya verilmesini sağlamıştır.⁸⁶

Tepedelenli Ali Paşa'nın Toskalık bölgesindeki bu yayılmacı faaliyeti kuzeydeki Gegalik paşalarını rahatsız etmiştir. Aşağıda XVIII. yüzyılın ikinci yarısında kurulan Gegalik bölgesinin önemli bir paşalığı olan İşkodra Paşalığının kısa bir tarihi ve Arnavutluk'ta kurulan paşalık yönetimlerinin İşkodra Paşalığı merkezli anlatımı yapılmıştır.

2.1. İŞKODRA PAŞALIĞI YÖNETİMİNDE BUŞATLI AİLESİ

XVIII. yüzyılın ilk yarısı itibariyle İşkodra Sancağı'nda yerel Arnavut beyleri⁸⁷ arasında iktidar mücadelesi yaşanmış ve bu mücadele içerisinde kendi nüfuzunu ve itibarını kabul ettirerek sancak mutasarrıflığına 1757 yılında Buşatlı Mehmet Paşa geçmiştir.⁸⁸ Buşatlı Mehmet Paşa bölgede yarı-özerk bir şekilde hareket etmiş, sancağın sınırlarını genişleterek İstanbul ile arasında gerginliğe sebebiyet verecek bazı eylemlerde bulunmuştur.⁸⁹ Merkez ile Buşatlı Mehmet Paşa arasındaki olumsuz hava

⁸⁴ İnbaşı, a.g.m., s. 149

⁸⁵ Hamiyet Sezer Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu: Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), s. 12-14.

⁸⁶ Hamiyet Sezer Feyzioğlu, "19. Yüzyıl Başlarında Arnavutluk'da İktidar Mücadelesi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 23, S. 36, s. 114.

⁸⁷ İşkodra Vilayeti Salnamesi, H. 1310, s. 9; Bozbora, a.g.e., s. 118; Araz, a.g.e., s. 34; Mustafa Gençoğlu, "İşkodra Vilayeti'nin İdari Taksimatı ve Yapısı (1867/1868-1908)", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, c.13, S. 3, s. 261. İşkodra Sancağı dahilinde zikredilen dönemde, terzi loncasının başındaki Çavuşoğulları ile deri loncasının başındaki Beyoğulları iktidar mücadelesine girişmişler ve neticede İşkodralı Mehmet Paşa'nın dahil olduğu Beyoğulları sancakta idareyi ele geçirmiştir. Mehmet Paşa da Buşat köyünden İşkodra'ya gelmiş ve deri loncasının desteğini alarak İşkodra'da Buşatlı hanedanını kurmuştur.

⁸⁸ BOA, AE. SOSM. III, nr. 89/6858, (15 S 1170/ 09 Kasım 1756).

⁸⁹ BOA, C. DH, nr. 343/17139, (14 S 1190/ 04 Nisan 1776).

1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi sırasında da devam etmiş fakat her iki taraf da gerginliği tırmandıracak eylemlerden kaçınmıştır. Buşatlı Mehmet'in 1775 yılında ölümünden sonra Osmanlı Devleti İşkodra'da yerel bir hanedanın oluşmasını engellemek maksadıyla Köstendil Sancağı mutasarrıfı Vezir Mehmet Paşa'yı sancağın mutasarrıflığına tayin etmiştir. Hali hazırda Köstendil mutasarrıfı Vezir Mehmet Paşa, İşkodra halkı tarafından kabul görmemiş ve şiddetli bir muhalefetle karşılaşmıştır. Bu muhalefetin bir sonucu olarak Buşatlı ailesinin en büyük üyesi olan Mustafa Paşa, halkın da desteği ile sancak mutasarrıflığını gayr-i resmi olarak yürütmüştür.⁹⁰ Böylelikle İşkodra sancağında iki başlı bir yönetim ortaya çıkmış ve merkezin tayin ettiği Köstendilli Mehmet Paşa halkın şiddetli muhalefeti sonucu idari görevlerini yapamayacak hale gelmiştir. Buşatlı Mustafa Paşa da halkın teveccühünü alarak idari icraatlarını kardeşi Mahmut ile yürütmüştür.

Buşatlı Mustafa Paşa sancak mutasarrıflığına geçer geçmez Arnavutluk bölgesindeki diğer önemli paşalık olan Berat Paşalığının üzerine gitmeye karar vermiştir. Zira Berat Paşalığının başında bulunan Kurt Ahmet Paşa, İşkodralı Mehmet Paşa'nın ölümünden sonra oluşan güç boşluğundan yararlanmak istemiş ve İşkodra sahasına doğru genişleme siyasetini takip etmişti. Bunun üzerine 1775 yılının eylül ayında Buşatlı Mustafa Paşa ile Kurt Ahmet Paşa'nın kuvvetleri Peklin'de çatışmış ve Mustafa Paşa büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu çekilmeyle İşkodra Paşalığının güney bölgeleri ve limanları Kurt Ahmet Paşa'nın eline geçmiştir. Yaşanan ağır kayıplar neticesinde Mustafa Paşa merkezle daha yakın ilişkiler kurulması gerektiğine inanmış ve hala İşkodra Sancağında meskûn olarak görevli olan Köstendilli Vezir Mehmet Paşa ile ortak hareket ederek merkezin desteğini kazanmayı ümit etmiştir.⁹¹

Kurt Ahmet Paşa kazanmış olduğu zafer neticesinde hakimiyet alanını genişletme düşüncesinde hareket ederek önce önemli bir liman şehri olan Draç'a, sonrasında İşkodra sancağı nüfuzu altındaki Zadrime'ye saldırmıştır. Mustafa Paşa, Zadrime'de meskûn diğer yerel beylerin desteği ile Kurt Ahmet Paşa'yı yenilgiye uğratmayı

⁹⁰ Bozbora, a.g.e., s. 118, 119; Gjeli, a.g.t., s. 36-37; Araz, a.g.e., s. 58.

⁹¹ Gjeli, a.g.t., s. 38.

başarmıştır. Mustafa Paşa'yı İşkodra'dan çıkarmayı düşünen Köstendilli Mehmet Paşa bu ikili arasındaki çatışmaları bir firsta olarak görmüş, Kurt Ahmet Paşa ile ittifak kurarak kuvvetleriyle Leş şehrine saldırma planı yapmıştır. Köstendilli Mehmet Paşa Leş şehrine saldırma hazırlıkları yaparken kendisine İstanbul'dan gönderilen bir haberle padişahın Mustafa Paşa'yı affettiği ve onu İşkodra sancağı mutasarrıfı olarak tayin ettiği bildirilmiştir. Bunu üzerine Mustafa Paşa İşkodra sancağı mutasarrıflığı görevine resmi olarak tayin olunmuştur.⁹²

Mustafa Paşa, İşkodra mutasarrıfı olarak yaklaşık üç sene görev yapmıştır. Bu süre zarfında Mora'da çıkan iç karışıklık üzerine kendisi diğer Arnavut paşaları gibi buradaki karışıklığı bastırmakla görevlendirilmiştir. Bu görevle birlikte kendisine Delvine Sancağı mutasarrıflığı da verilmiştir. Mora'daki Arnavutlar ve Rumlar arasındaki çatışmalar Osmanlı Devleti'ni rahatsız etmiş, bunun halli için yerel Arnavut paşalar görevlendirilmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa bu karışıklığın halledilmesi için öncelikle seçkin askerlerini bölgeye göndermiş⁹³, sonrasında ise Delvine sancağının tarafına tevcih edilmesiyle bizzat o bölgeye giderek asayiş sağlamaya koyulmuştur. Mustafa Paşa, Mora'daki karışıklığın çözümü sırasında Delvine Sancağında ikamet etmiştir. Bu süre zarfında İşkodra'da kardeşi Mahmut'un bulunduğu bilinmektedir.⁹⁴ Maiyetiyle birlikte Tripoliçe'ye gelen Mustafa Paşa burada çatışmalara neden olan Arnavut paralı askerlerin bölük başlılarıyla müzakerelerde bulunmuş ve kendilerini bu bölgeden çıkmaya razı etmiştir. Ancak Mustafa Paşa bu sırada gelen bir istihbaratla Arnavut bölükbaşların kendisine saldıracağı haberini almış ve kuvvetlerini Arnavut paralı askerler üzerine saldırtarak onlara sekiz yüze yakın kayıp verilmeyi başarmıştır. Çatışma sonrasında Arnavut taifesinin reisleri olan yirmi dört bölükbaşı, ortabaşı ve bayraktarlarının kesik başlarını da İstanbul'a göndermiştir. Mustafa Paşa bu çatışmada beş yüz adamını kaybetmiştir.⁹⁵ Mustafa Paşa'nın bu yararlılıklarına

⁹² Araz, a.g.e., s. 59. Araz, bu saldırıların durdurulma nedenlerinden biri olarak İşkodra'da ortaya çıkan veba salgını olduğunu kaydetmektedir. Gjeli, a.g.t., s. 38; BOA, AE. SABH. I, nr. 304/20440 (29 Ca 1190/16 Temmuz 1776). Bu belgede Mustafa Paşa ve kardeşi Mahmut paşaların kendilerine önceden verilen mir-i miranlık unvanlarının üzerlerinde bırakıldığı ve İşkodra sancağının Mustafa Paşa'ya tevcih edildiği bildirilmektedir.

⁹³ BOA, C.AS. nr. 932/40339 (29 B 1191/02 Eylül 1777).

⁹⁴ BOA, C.TZ, nr. 96/4753 (29 Z 1192/18 Ocak 1779) tarihli bu belgede; "İskenderiye Mustasarrıfı Mahmut Bey" mühürlü imzanın bulunması buna bir örnek teşkil etmektedir.

⁹⁵ BOA, HAT, nr. 29/1371 (22 N 1191/ 24 Ekim 1777).

karşılık kendisine İnebahtı Sancağı da tevcih edilmiştir.⁹⁶ Mustafa Paşa, merkezi yönetimin halledilmesini istediği Mora'daki asayiş meselesinden dolayı ölümüne kadar Delvine Sancağında ikamet etmiştir. 1779 yılına gelindiğinde Mustafa Paşa'nın ölmüş, kardeşi Mahmut Paşa'nın da İşkodra mutasarrıfı olarak görev yapmakta olduğunu biliyoruz.⁹⁷

Mustafa Paşa'nın ölümü üzerine Osmanlı Devleti daha önce de yapmış olduğu gibi İşkodra Sancağına ailenin dışından birini tayin etmiştir. Osmanlı Devleti'nin taşrada izlediği bu siyaset güçlü hanedanların daha da güçlenerek nüfuz alanlarını genişletmesinin önüne geçmek olarak yorumlanabilir. Hatırlanacağı üzere daha önce de Buşatlı ailesinin reisi Mehmet Paşa'nın ölümü üzerine Köstendilli Mehmet Paşa sancağa tayin edilmişti. Mustafa Paşa'nın ölümü üzerine Buşatlı ailesi sancağın başına Mahmut Paşa'nın tayin olmasını beklerken Osmanlı Devleti İşkodra'nın yeni mutasarrıfı olarak ailenin İşkodra'da iktidar mücadelesinde bulunduğu Çavuşoğlu ailesinden Mehmet Paşa'yı tayin etmiştir. Mahmut Paşa'ya İzvornik Sancağı mutasarrıflığı görevi verilerek kendisinin sancak merkezinden uzak tutulması istenmiştir. Fakat Buşatlı ailesinin İşkodra halkı üzerinde büyük bir nüfuzu olduğundan Çavuşoğlu Mehmet Paşa'nın İşkodra'ya tayin olunması halk nezdinde kabul görmemiştir.⁹⁸

1779 yılının kışında Elbasan'da toplanan bazı Arnavut paşalar, Mahmut Paşa'nın İzvornik'e gönderilmesi hususu üzerine fikir birliğinde bulunmuşlardır. Bu toplantıda hazır bulunan Arnavut paşalar; Dukakin Sancağı mutasarrıfı Tahir Paşa, Elbasan Sancağı mutasarrıfı Süleyman Paşa ve Avlonya Sancağı mutasarrıfı Kurt Ahmet Paşa'dır.⁹⁹ Osmanlı Devleti de kendilerinden bu görevi layıkıyla yapmalarını istemiş ve süratle Mahmut Paşa'nın İşkodra'dan çıkarılması gerektiğini bildirmiştir. Nitekim merkeze gelen ilamlarda bölge halkının yeni tayin olunan mutasarrıfı istemedikleri ve

⁹⁶ BOA, HAT, nr. 29/1370 (25 N 1191/ 27 Ekim 1777).

⁹⁷ Gjeli, a.g.t., s. 39.

⁹⁸ BOA, C.DH, nr. 324/16157 (03 Ra 1193/ 21 Mart 1779); BOA, C. DH, nr. 322/16100 (05 Ca 1193/ 21 Mayıs 1779) tarihli bu belgede; Mahmut Paşa'nın yeniden sancağa tayin olunmaması halinde bütün ahalinin hicret edecekleri bilgisi merkeze bildirilmiştir.

⁹⁹ Gjeli, a.g.t., s. 53; BOA, C.AS, nr. 931/40323(29 L 1193/ 09 Kasım 1779).

Mahmut Paşa'nın yeniden sancak mutasarrıfı olarak görevinin tevdi edilmesi istekleri merkezin böyle bir eylemde bulunmasına neden olmuştur.¹⁰⁰

Mahmut Paşa tayin olduğu İzvornik Sancağına gitmemekte kararlı olarak İşkodra'da ikamet etmeye devam etmiş ve kendisi için yapılan ittifaka karşılık kayınpederi İbrahim ve Kavalye Beyi Süleyman'dan yardım istemiştir. Mahmut Paşa'nın bu hareketi sonrasında Kurt Ahmet Paşa'nın önderliğindeki bir kuvvet İbrahim Bey'in idaresindeki Tiran şehrini kuşatmıştır. Yaklaşık iki ay süren kuşatma neticesinde İbrahim Bey şehri terk etmek zorunda kalmıştır. Kurt Ahmet Paşa Tiran'dan sonra Draç'taki iltizamın kendisine verildiğini ilan etmiş ve İşkodra'ya doğru harekete geçmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti halkın istekleri¹⁰¹ karşısında kayıtsız kalamamış ve İşkodra sancağının tekrardan Mahmut Paşa'ya tevdi edildiğini bildiren fermanı duyurmuştur. Böylelikle İşkodra Sancağı mutasarrıflığı tekrardan halkın da arzu ettiği gibi Mahmut Paşa'ya tevdi edilmiş¹⁰², Çavuşoğlu Mehmet Paşa'ya da Üsküp mutasarrıflığı verilmiştir. Bu tayinde bölge halkının Mahmut Paşa'yı sancak mutasarrıflığında görmeleri ve merkezin mevcut güç dengelerini gözetmesi etkili olmuştur.¹⁰³

1780 yılında İşkodra Sancağı mutasarrıfı olarak tayin edilen Mahmut Paşa, önce önemli bir liman kenti olan Draç'a saldırmış sonrasında kuzeye yönelerek İşbozi ve Karadağ bölgelerine seferler düzenlemiştir. Mahmut Paşa sancağının sınırlarını genişletmek ve bölgede önemli bir nüfuz oluşturmak amacıyla bir sonraki hedef olarak Bosna eyaletine yönelmiştir. Mahmut Paşa'nın bölgedeki yayılmacı faaliyeti Bosna ileri gelenlerinin endişesine neden olmuş ve bunun yanında olası bir Bosna'nın Mahmut Paşa tarafından ele geçirilmesi ihtimali Venedik Cumhuriyeti'ni de endişeye sevk etmiştir. 1780-1783 yılları arasında Mahmut Paşa Arnavutluk bölgesinin kuzey kısmının hemen hemen her yerinde söz sahibi konuma gelmiştir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Gjeli, a.g.t., s. 53; BOA, C.AS, nr. 931/40323(29 L 1193/ 09 Kasım 1779).

¹⁰¹ BOA, C. DH, nr. 258/12869 (25 Z 1193/ 03 Ocak 1780) tarihli bu tahriratta "Çavuşoğlu Mehmet Paşa gelmesin de kim gelirse gelsin" ifadesiyle halkın bu şahsı istemediği görülmektedir.

¹⁰² BOA, AE. SABH. I, nr. 197/13203 (01 R 1194/ 06 Nisan 1780) tarihli bu belgede, "Sabık İzvornik Sancağı mutasarrıfı Mehmet Paşazade Mahmut Paşa'ya İskenderiye sancağı ber-vech-i arpalık tevcih ve tahrir olundu" kaydı görülmektedir.

¹⁰³ Gjeli, a.g.t., s. 54-56.

¹⁰⁴ Gjeli, a.g.t., s. 62-68

Mahmut Paşa iktidara gelmesinden itibaren sancağının topraklarını siyasi-iktisadi genişletme yolunu tutmuş ve bunun sonucunda çevre sancak ve kalelere seferler düzenlemiştir. Bir liman kenti olan Draç'ın nüfuzu altına geçmesi, Karadağ'a yaptığı seferler ve İşbozi kalesinin alınması bölgede çıkarları bulunan Venedik Devleti'nin dikkatini çekmesine neden olmuştur.¹⁰⁵ Mahmut Paşa sancağının kuzeyinde yapmış olduğu seferlerin yanı sıra kendisinin bölgede nüfuzunu arttırabilecek en önemli bölgeye, Arnavutluk bölgesinin güneyine yönelmesi onu ittifaklar yapmaya itmiştir. Bunun neticesi olarak ailevi bir düşman hüviyetinde olan Kurt Ahmet Paşa'ya karşı, Yanya Paşası Tepedelenli Ali Paşa ve Bosna ayânları ile ittifak kurarak Kurt Ahmet Paşa'ya büyük bir darbe indirmiştir. Hatta öyle ki kendisine "Kara" lakabı da Kurt Ahmet Paşa'ya karşı girişmiş olduğu çatışmalardan sonra verilmiştir. 1786 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti, taşrada yayılma faaliyetlerine engel olamadığı, ittifak içerisinde olan Mahmut Paşa'yı, kardeşi Ahmet'i ve Tepedelenli Ali Paşa'yı isyancı ilan etmiştir. Fakat çok geçmeden Osmanlı Devleti 1787-1792 yıllarında Avusturya ve Rusya ile girişmiş olduğu savaşlar nedeniyle Mahmut Paşa'yı afvederek tekrardan İşkodra Sancağının mutasarrıfı ilan etmiştir.¹⁰⁶

Ancak Kara Mahmut Paşa İstanbul'un gönderdiği emirlere itaat etmemiş, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu savaş durumundan istifade ederek nüfuzunu Manastır'a kadar genişletmiştir. Osmanlı Devleti ise bu süre zarfında Avusturya ve Rusya ile harp içinde olduğundan Kara Mahmut Paşa'ya karşı görece pasif bir tutum içinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti ilk olarak asi paşayı durdurması için İşkodra Sancağı üzerinde hak iddia eden en büyük rakibi Çavuşoğlu Mehmet'i, Kurt Ahmet Paşa'yı ve bölgede birlikte ittifak kurduğu Tepedelenli Ali Paşa'yı Mahmut'u durdurmak için görevlendirmiştir. Kurt Ahmet Paşa'nın vefatı üzerine, Tepedelenli Ali Paşa Berat'ta söz sahibi olmuştur. Bunun yanı sıra merkezi yönetim kendisine Tırhala Sancağını da tevcih etmiştir. Osmanlı Devleti'nin taşrada güçlenen herhangi bir ayâna karşı daha zayıf güç unsurlarını destekleyerek bir denge kurma siyaseti burada kendini göstermiştir. Osmanlı Devleti, Tepedelenli Ali Paşa ve bölge ayânlarını Mahmut

¹⁰⁵ Gjeli, a.g.t., s. 64-65.

¹⁰⁶ Gjeli, a.g.t., s. 85-88.

Paşa'nın üzerine yollamış ve yaşanan çarpışmalar neticesinde Mahmut Paşa, kardeşi Ahmet'i ve büyük bir askeri gücünü kaybetmiştir. Kara Mahmut Paşa geride kalan askerleriyle İşkodra kalesine kapanmış ancak bir süre sonra Osmanlı Devleti yabancı devletlerle halihazırdaki savaş halinden dolayı Mahmut Paşa'nın üzerine gönderdiği ayânların çoğunu geri çağırmak zorunda kalmıştır.¹⁰⁷

Bu sırada İşkodra Sancağı üzerine gönderilen, Buşatlı ailesi ile rekabette olan Çavuşoğlu ailesinin üyesi, Çavuşoğlu Mehmet kaleyi kuşatmaya devam etmiş, Kara Mahmut Paşa kaleden beklenmedik bir karşı saldırıda bulunularak rakibi Mehmet'in de öldürüldüğü kesin bir zafer kazanmıştır. Bu kesin zafer sonrasında Kara Mahmut Paşa İstanbul'un üzerine göndereceği bir kuvvetle olası bir muharebe ihtimaline karşı yüksek miktarda mühimmat toplamıştır. Ancak Mahmut'un merkezi yönetime karşı bu isyanı aynı zamanda Halife'ye karşı girişilmiş bir isyan anlamını da taşıdığından İşkodra'daki yerel halk kendisine olan desteğini çekmeye başlamıştır. Kardeşi Ahmet'in öldürülmesinden sonra diğer bir kardeşi olan İbrahim ağabeyinin emirleri doğrultusunda çevre sancaklara baskınlar düzenlemiş ancak bu bir sonuç vermemiş ve Mahmut Paşa halkın muhalefeti sonucunda kendisi de İşkodra'dan çıkarak İşbozi'de ikamet etmek zorunda kalmıştır.¹⁰⁸

Kara Mahmut Paşa mevcut şartlar dahilinde siyaset üretmiş, Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve Rusya ile girişmiş olduğu savaşlardan istifade ederek yayılmacı hareketini sürdürmüştü fakat merkez tarafından asi ilan edilmesi, kendisini iktidara getiren halkın muhalefetiyle karşılaşmasına sebep olmuştur. Bu hengameden çıkış yolu olarak ilkin Rusya ve Habsburg Devleti ile irtibata geçmiş, Osmanlı'ya karşı kendisinin yardımı dokunacak her ne varsa yapabileceğini arz etmiştir. Bunun üzerine Habsburg Devleti kendisine bir heyet göndermiş ve ona Arnavut Kralı unvanını vereceklerini bildirmiştir. Çoğunluğu Müslüman olan tebaanın desteğini kaybetmek istemeyen Mahmut önce bu heyete pusu kurmuş, sonrasında kellelerini merkeze göndererek İstanbul'un tekrardan güvenliğini kazanmayı planlamıştır. Buşatlı Kara

¹⁰⁷ Gjeli, a.g.t., s. 94-96.

¹⁰⁸ Gjeli, a.g.t., s. 97-98.

Mahmut Paşa, kale savunması, diplomatik ilişkiler ve Orta Arnavutluk'taki kesin zaferlerden sonra bölgede daha da güçlü hale gelmiştir.¹⁰⁹

Bölgede görünüşte Osmanlı Devleti'nin yararına sayılacak işler de yapan Buşatlı Mahmut Paşa, savaş sırasında Karadağ asilerini cezalandırmış, yukarıda bahsedildiği üzere Habsburg heyetinin tekliflerini geri çevirmekle kalmayıp boyunlarını vurarak İstanbul'a göndermiştir. Ama bu eylemleri merkezin kendisini affetmesi için yeterli nedenler olarak görülmemiştir. 1789'da III. Selim tahta geçmiş, ancak yeni Sultan da savaşın gidişatını değiştirememiştir. Devam etmekte olan savaşın devlet bütçesini ve askeri yapıyı fevkalade sıkıntıya sokması, Osmanlı Devleti'nin içerde yaşanan karışıklık ve isyanlarla başa çıkmasını zorlaştırmıştır. Hal böyle iken asi Buşatlı Mahmut Paşa yaptıklarından pişmanlık duyduğunu belirtmesi ve merkezden kendisinin affedilmesini ve unvanlarının yeniden tevcihini talep etmesi İstanbul tarafından tamamen geri çevrilmemiştir. Buşatlı Mahmut Paşa önce askerleriyle birlikte Rumeli Valisi maiyetinde Bosna'da görevlendirilmiş, burada gösterdiği yararlılıklar neticesinde de kendisine vezir unvanı verilmiştir. Her ne kadar savaşlarda büyük yararlılıklar göstermiş olsa da Buşatlı Mahmut Paşa merkezi yönetim için şüpheli bir karakter olarak görülmeye devam etmiştir.¹¹⁰

Buşatlı Mahmut'un bu hırslı ve yayılmacı eylemleri bir süre sonra merkezi yeniden bu işin halline yöneltilmiş ve bu sefer kardeşi İbrahim'i ve yeğeni Mehmet merkezin safına çekilerek kendilerine, Mahmut'un bertaraf edilmesi görevi verilmiştir. Bunun yanında Tepedelenli Ali Paşa da bu meselede görevlendirilmiştir ve Rumeli valisi ile Mahmut'u İşkodra kalesinde yeniden muhasara altına almışlardır. Buşatlı Mahmut hava koşullarının da kendisine sağladığı desteği iyi değerlendirerek muhasarayı kırmış ve merkezin gönderdiği güçleri Elbasan'a çekilmeye zorlamıştır. Buşatlı Mahmut Paşa kendisine uygulanan bu ablukayı kırarak önce askerî bir zafer elde etmiş akabinde yeniden İstanbul ile pazarlığa girerek tekrardan merkez tarafından vezir rütbesi verilerek Arnavutluk Paşası olarak görevlendirilmiştir.¹¹¹

¹⁰⁹ Gjeli, a.g.t., s. 100-101.

¹¹⁰ Gjeli, a.g.t., s. 102-108.

¹¹¹ Gjeli, a.g.t., s. 108-110.

1796 yılına gelindiğinde Buşatlı Mahmut Paşa merkez ile uzlaştıktan sonra tekrardan bu uzlaşmayı bozmuş, İstanbul'dan bağımsız hareket ederek Fransa Devleti ile Karadağ coğrafyası üzerinde anlaşma imkânı yakalamıştır. Anlaşmaya göre Fransa Devleti ile Mahmut Paşa ortak düşmanları Avusturya ve Rusya için büyük önem arz eden Karadağ'ı ele geçirerek iki kuvvet birleşerek Slovenya'ya saldıracaklardır. Fakat Buşatlı Mahmut Paşa Karadağ'a karşı yürütmüş olduğu bu seferde öldürülmüştür.¹¹² Buşatlı Mahmut'un ölüm haberi padişahı oldukça memnun etmiştir.¹¹³

Buşatlı Mahmut'un asi ilan edilmesi sırasında kardeşi İbrahim, merkez tarafından İşkodra ve Ohri sancaklarının mutasarrıfı olarak tanınmıştır.¹¹⁴ Buşatlı Mahmut'un Karadağlılar tarafından öldürülmesinden sonra kardeşi İbrahim merkeze göndermiş olduğu kaimede ağabeyinin öldürüldüğü haberini vermiş ve İşkodra Sancağının kendisine tevcihini talep etmiştir.¹¹⁵ İbrahim'in bu talebi karşısında merkez ağabeyi Mahmut'un devlete olan borcunu ve muhallefatını müzakere etmek maksadıyla kendisini ve yeğeni Mehmet'i İstanbul'a davet etmiştir.¹¹⁶ İşkodralı İbrahim bu talep üzerine İşkodra'da ağabeyinin vefatından sonra zuhur eden olaylar ile ilgilendiğini, yeğeni Mehmet'in de sağlık sorunlarından dolayı gelemeyeceğini bildirmiş ve davete icabet etmeleri için adamlarını göndereceğini bildirmiştir.¹¹⁷ İbrahim'in İstanbul'a gitmemek için öne sürdüğü bu bahaneler büyük ihtimalle Osmanlı yönetimine güvenmediğini ve İstanbul'a giderse cezalandırılacağını düşündüğünü göstermektedir. Yapılan müzakereler neticesinde İbrahim Paşa, ağabeyi Buşatlı Mahmut Paşa'nın borcu olan iki bin kese akçeyi ödemek şartıyla Rumeli Beylerbeyi payesiyle İşkodra Sancağı mutasarrıfı olmuş ve yeğeni Mehmet Paşa'ya da Elbasan Sancağı tevcih olunmuştur.¹¹⁸

Buşatlı İbrahim Paşa ağabeyi Mahmut'un aksine merkez ile iyi ilişkilerde bulunmuştur. Kendisinin İşkodra Sancağını talep etmesi ve kısa sürede sancağın

¹¹² Bozbora, a.g.e., s. 121.

¹¹³ BOA, HAT, nr. 187/8831 (11 R 1211/ 14 Ekim 1796). Bu belgede III. Selim, Kara Mahmut Paşa'nın ölüm haberini aldıktan sonra "Manzurum olmuştur, hazzettim" demiştir.

¹¹⁴ BOA, C. DH, nr. 64/3176 (29 C 1208/ 01 Şubat 1794).

¹¹⁵ BOA, HAT, nr. 80/3320 (09 R 1211/ 12 Ekim 1796).

¹¹⁶ BOA, HAT, nr. 80/3310 (26 R 1211/ 29 Ekim 1796).

¹¹⁷ Araz, a.g.e., s. 97.

¹¹⁸ BOA, HAT, nr. 1408/57087 (03 N 1211/ 02 Mart 1797).

kendisine tevcihi de bu iyi ilişkilerde etkili olmuştur. İbrahim Paşa merkezi yönetimden vezaret rütbesi talep etmiş fakat bu talebi ilkin karşılık bulmamıştır. Bunun nedeni de Arnavutluk bölgesindeki diğer paşaların bu konudan rahatsızlık duyabileceği, özellikle de Tepedelenli Ali Paşa'nın bu meseleye muhalefet etme ihtimaliydi. Nitekim İbrahim Paşa'nın vezirlik talebi ancak birkaç yıl sonra merkez tarafından karşılık bulmuştur. Fransızların Suriye'yi işgal amacı ile saldırdıkları Akka Kalesi'nde Cezzar Ahmet Paşa'nın kumandasında istihdam edilecek külliyyetli asker hazırlama görevinin verilmesi üzerine İbrahim Paşa bu görevi yerine getirmiştir. Bunun karşılığında ise kendisine sancak mutasarrıfı olarak atandığı dönemden beri istemiş olduğu vezirlik rütbesi verilmiştir.¹¹⁹

İbrahim Paşa idarede bulunduğu süre zarfında bölgede ortaya çıkan Karadağ ve Sırp isyanlarını bastırmada görevlendirilmiştir. Bölgede büyük bir sorun teşkil eden Sırp isyanını bastırmak için görevlendirilen İbrahim Paşa Rumeli Valiliği ve Seraskerliği gibi önemli bir rütbeye yükseltilmiştir. Emrine otuz bin asker verilen İbrahim Paşa Sırp asilerin üzerine gönderilmiştir. Bölgede büyük bir nüfuz anlamına gelecek Rumeli Valiliği rütbesinin İbrahim Paşa'ya verilmesi diğer Arnavut paşaları huzursuz etmiş ve İbrahim Paşa'nın isyan bastırma görevinde olmasından istifade eden Tepedelenli Ali Paşa ve Avlonya mutasarrıfı İbrahim Paşa Buşatlı İbrahim Paşa'nın nüfuzu altındaki bölgelere saldırmıştır. İbrahim Paşa'nın merkezi yönetime bildirmiş olduğu bu durum neticesinde merkez, iki paşayı uyararak geri çekilmelerini emretmiştir. Bunun neticesinde Tepedelenli Ali Paşa ve Avlonya mutasarrıfı İbrahim Paşa kuvvetlerini geri çekmek zorunda kalmışlardır.¹²⁰

İbrahim Paşa, Rumeli Valisi ve Seraskeri unvanıyla yürütmüş olduğu görevi bir müddet devam ettirmiştir. Bu makamı Sırp isyanını bastırma göreviyle elde eden İbrahim Paşa, toplamış olduğu asker ile bölge ayânlarının da maiyetinde yer almasıyla Sırlara karşı önemli zaferler elde etmiştir. İbrahim Paşa Sırp isyanını bastırma göreviyle merkezden iltifatlar almış ve bu görevde istikrarlı bir şekilde devam etmesi istenmiştir. 1806 yılının sonbaharına kadar Sırlarla çarpışan İbrahim Paşa ve

¹¹⁹ BOA, HAT, nr. 156/6519 (29 Z 1215/ 13 Mayıs 1801).

¹²⁰ Araz, a.g.e., s. 105.

maiyetindeki Arnavut ve Boşnak kuvvetler Sırları yenilgiye uğratmışlardır. Fakat sefer esnasında maiyetinde bulunan bazı paşaların orduyu terk etmesi ve yaşanan zahire sıkıntısı nedeniyle İbrahim Paşa, Semendire Sancağında savaşıran Bosna Valisi Hüsrev Mehmet Paşa'yı haberdar etmeden cepheden ayrılarak İşkodra'ya dönmüştür. İşkodralı İbrahim Paşa'nın cepheden ayrılarak İşkodra'ya geri dönmesi sonucunda merkezi yönetim onun yerine zahire nazırı Mustafa Efendi'yi vezir olarak tayin etmiştir.¹²¹

İbrahim Paşa, Sırlara karşı yürütmüş olduğu seferler neticesinde önemli başarılar elde etmiş ve yaşanan asker ve zahire eksikliği neticesinde cepheden çekilerek mutasarrıf olduğu İşkodra'ya geri dönmüştür. İbrahim Paşa Rumeli Valisi ve Seraskeri görevinde iken yeğeni Gusine mütesellimi Mehmet Paşa da Sırlara karşı Niş muhafazasında görev yapmıştır.¹²² Bu olaylardan beş ay sonra İbrahim Paşa'nın Gusine mütesellimi olan yeğeni Mehmet vefat etmiş, bu sırada belki kendisi de hasta olan paşa yeğeni Mehmet'in oğlu Mustafa ile Buşatlı ailesinin sahip olduğu emlak ve arazilerin pay edilme meselesini görüşmüştür. Bu görüşme sonucunda İbrahim Paşa yeğeni Mehmet Paşazade Mustafa Bey ile müştereken mutasarrıf olduğu emlak ve arazilerdeki haklarını oğulları Tahir ve Osman'a bıraktığını belirten bir vasiyet bırakmıştır.¹²³ İbrahim Paşa bu görüşmeden sonra yaklaşık üç yıl daha İşkodra Sancağının mutasarrıflığı görevini sürdürmüş ve 1808/ 1809 tarihinde vefat etmiştir.¹²⁴

2.2. MÜTESELLİMLİKTEN MUTASARRIFLIĞA

1808/ 1809 tarihinde İşkodralı İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra yerine İşkodra Sancağı mutasarrıfı olarak oğlu Tahir Paşa geçmiştir.¹²⁵ İbrahim Paşa'nın yeğeni Mehmet'in oğlu Mustafa ise bu sırada İşkodra mütesellimi olarak sancakta görev yapmaktadır. Yukarıda zikredilen belgede görüldüğü üzere Rumeli Valisi ve Seraskerliği görevi esnasında İbrahim Paşa yeğeni Mehmet'in ölümü üzerine,

¹²¹ Araz, a.g.e., s. 108-109.

¹²² BOA, C. DH, nr 342/17066 (11 Ca 1220/ 07 Ağustos 1805); BOA, AE. SSLM. III, nr. 330/19150 (20 Za 1220/ 09 Şubat 1806).

¹²³ BOA, C.ML, nr. 657/26868 (05 Ca 1221/ 21 Temmuz 1806).

¹²⁴ BOA, C. ML, nr. 309/12603 (11 S 1224/ 28 Mart 1809).

¹²⁵ Tahir Paşa'nın kesin doğum tarihi bilinmemektedir. Bundan dolayı kaç yaşında sancak mutasarrıfı olduğunu bilememekteyiz. Fakat Halim Araz, aile üyelerinin doğum ve ölüm tarihlerinin dikkate alındığında Tahir Paşa'nın beş-altı yaşlarında sancak mutasarrıfı olarak görevde olduğunu söylemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Araz, a.g.e., s. 112-113.

tasarrufla bulunduğu emlakın hisselerinin pay edilmesi meselesini görüşmüş ve bunun üzerine kendi hisselerini oğulları Tahir ve Osman'a bıraktığını merkezi yönetime bildirmiştir. Bunun üzerine yeğeni Mehmet'in oğlu Mustafa'ya da babasının haklarını teslim etmiş ve İşkodra Sancağını müştereken idare ettiklerini de bu belgede beyan etmiştir.¹²⁶

İşkodra mutasarrıfı olarak görevde bulunan Tahir Paşa'nın yaşının küçük olması hasebiyle sancak idaresi mütesellim sıfatıyla Mustafa tarafından yürütülmüştür.¹²⁷ Nitekim Mustafa Paşa yaklaşık iki yıl sonra, Tahir Paşa'nın idari yetersizliğinden dolayı sancak mutasarrıflığı görevinin kendisine verilmesi talebinde bulunmuştur. Bu durumu İşkodra ve Podgoriçe kadıları merkezi yönetime bildirerek, tayin talebinin bizzat mütesellim Mustafa Paşa tarafından talep edildiğini eklemiştir.¹²⁸ İşkodralı Mustafa Paşa mutasarrıf olarak sancak idaresinde bulunma isteğini resmiyete dökmüş ve damadı olduğu Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Veli Paşa'dan da destek bulmuştur.¹²⁹ İşkodralı Mustafa Paşa'nın mutasarrıf olarak tayin edilmesinde, aile ilişkilerinin bir getirisi olarak bölgede önemli bir ayân olan Veli Paşa'nın desteğini almış olması ve bölge kadılarının da Tahir Paşa'nın çocuk yaşta olmasından dolayı onu mutasarrıflığa layık görmesi önemli nedenlerdendir.

İşkodralı Mustafa Paşa'nın İşkodra Sancağında mütesellim olarak görevde bulunduğu esnada önceki mutasarrıf ve büyük amcası İbrahim Paşa'nın hazinedarı Abdullah, silahtarı Hüseyin ve diğerk bazı şahıslar, İşkodra'dan sürülmeleri üzerine Tepedelenli Ali Paşa'ya iltica ederek kendisinden destek talebinde bulunmuşlardır. Tepedelenli Ali Paşa'nın desteği üzerine bu şahısların İşkodra'ya gelerek mutasarrıflığın Tahir Paşa'da kalması için faaliyetlerde bulunmalarına karşı Ülgün naibi, Bar naibi ve İşkodra kadısının ilamlarıyla ahalinin ve eşrafın Mustafa Paşa'nın mütesellimlikten

¹²⁶ BOA, C. ML, nr. 657/26868 (05 Ca 1221/ 21 Temmuz 1806)

¹²⁷ BOA, C. ML, nr. 82/3792 (21 Z 1224/ 21 Ocak 1810); BOA, HAT, nr 970/41375 K (29 S 1226/ 25 Mart 1811) bu belgeden anlaşılacağı üzere sancak mutasarrıfı olarak zikredilen Tahir Paşa resmiyette bu görevi yürütmüş olsa da mütesellim sıfatıyla Mustafa Paşa sancağın idaresinde daha etkili bir görev yürütmektedir.

¹²⁸ BOA, TSMA.E, nr. 523/21 (17 N 1226/ 05 Ekim 1811).

¹²⁹ BOA, Hat, nr. 967/41323 A (15 L 1226/ 02 Kasım 1811), Veli Paşa damadı Mustafa Paşa'ya İşkodra Sancağı mutasarrıflığını talep ederken Tahir Paşa'ya da Dukakin Sancağının verilmesi talebinde bulunmuştur. Fakat zaman içerisinde damadı için yapmış olduğu talep gerçekleşirken Tahir Paşa için yapılan talep karşılık bulmamıştır.

mutasarrıflığa tayini talepleri merkeze bildirilmiştir. Ahalinin bu isteğinde Tahir Paşa'nın küçük yaşta olmasından kaynaklanan idari yetersizliği ve kuzeydeki Karadağ asilerinin isyanlarını bastırmada ehil bir mutasarrıfın idarede olması gerekliliği zikredilmiştir.¹³⁰ İşkodralı Mustafa Paşa kendisine yönelik yapılan bu kamuoyu oluşturma faaliyeti karşısında ahalinin tam desteğini alarak mutasarrıflık talebini yinelemiştir. Nitekim yukarıda zikredilen bölgelere ek olarak Podgoriçe mahkemesi de sancağın Mustafa Paşa'ya ihalesini merkezi yönetime arz etmiştir.¹³¹

Ancak Mustafa'nın sancak mutasarrıflığına atanması için her ne kadar ahalinin teveccühü kazanılmış olsa da son kertede dönemin sadrazamının onayı gerekiyordu. Bundan dolayı Mustafa Paşa sadrazamdan İşkodra Sancağı mutasarrıflığı görevine tayin edilme isteğini bildirmiş fakat sadrazam Laz Ahmet Paşa İşkodra Sancağı mutasarrıfının Tahir Paşa olduğunu ve sancağın kendisine tevcihi talebinin mümkün olmadığını bildirmiştir.¹³² Laz Ahmet Paşa'nın yerine gelen Sadrazam Hurşid Ahmet Paşa döneminde de mutasarrıf olma isteğini yineleyen Mustafa Paşa, sadrazama göndermiş olduğu temsilcilerinden İşkodra'nın mevcut durumunu ve Tahir Paşa'nın idari yetersizliğinden bahsedilmesini istemiştir. Mustafa Paşa'nın sadrazama gönderdiği temsilciler; onun Podgoriçe, İşpozi ve Jabyak kalelerinin Karadağ asilerinden muhafaza etmek hususunda İşkodra mütesellimi Mustafa Paşa'nın yararlılıklar gösterdiğini fakat sancağın resmi yöneticisinin Tahir Paşa olması hasebiyle mütesellimin nüfuzunun cari olamayacağını beyan etmişlerdir. Tahir Paşa'nın küçük yaşta olması ve Mustafa Paşa'nın onun amcası olarak sancak mutasarrıflığı görevine getirilmesi dileği sadrazama iletilmiştir. Sadrazam Hurşid Ahmet Paşa asayişin bozulduğu Karadağ'a gönderilmek üzere dört bin seçkin asker hazırlaması şartıyla İşkodra Sancağının vezaretle Mustafa Paşa'ya tevcihine rıza göstermiştir.¹³³

Bunun sonucunda İşkodra mütesellimi Mustafa Paşa mayıs 1812'de vezaretle İşkodra mutasarrıflığı görevine tayin olunmuş ve bu süreçte sadrazama gönderdiği temsilciler

¹³⁰ BOA, TSMA.E, nr. 477/29 (05 Z 1226/ 21 Aralık 1811); BOA, TSMA.E, nr. 877/89 (29 Z 1226 / 14 Ocak 1812).

¹³¹ BOA, TSMA.E, nr. 974/11 (29 Z 1226/ 14 Ocak 1812).

¹³² BOA, TSMA.E, nr. 311/23 (07 M 1227/ 22 Ocak 1812).

¹³³ BOA, HAT, nr. 480/23527 (07 Ra 1227/ 21 Mart 1812).

Mustafa Paşa'nın mutasarrıf olması halinde bölgede herhangi bir ihtilale müsaade etmeyeceğine ve asayişini tam manasıyla sağlayacağına dair taahhüdü içeren bir senedi de Hurşit Paşa'ya vermişlerdir.¹³⁴ Böylelikle Mustafa Paşa amcası İbrahim Paşa'nın oğlu Tahir'in yerine on beş yaşında vezaretle İşkodra mutasarrıflığı görevine tayin olmuştur.¹³⁵ İşkodralı Mustafa Paşa'nın sancak mutasarrıfı olarak Tahir Paşa'nın yerine tayin olunmasından sonra Tahir Paşa'nın akıbetine dair çok fazla bir malumat sahibi değiliz. Ancak mutasarrıflık mücadelesini amcazadesine kaybeden Tahir bir daha bu makama gelemeyecektir. Mutasarrıflığı kaybettikten sonra büyük ihtimalle amcazadesi İşkodralı Mustafa'nın sıkı kontrolünde yaşamına devam eden Tahir, 1829 yılında genç bir yaşta vefat edecektir. İşkodralı Mustafa Paşa'nın merkezi yönetime gönderdiği bir yazısında; Tahir Paşa'nın 3 Temmuz 1829 yılında eceliyle öldüğünü bildirmiştir. Mustafa Paşa, Tahir Paşa ile aynı hanedana mensup olmasından dolayı, emlak ve akarlarının, konakları ve eşyalarının taksim edilmeden birlikte tasarruf edildiğini vurgulamış ve hatta bu zamana kadar Tahir Paşa'nın giderlerini kendisinin karşıladığını belirtmiştir. Bunun üzerine Tahir Paşa'nın varisinin bulunmamasından ötürü muhallefatinin kendisine tevcihini merkezden talep etmiştir.¹³⁶

2.3. İŞKODRALI MUSTAFA PAŞA'NIN MUTASARRIFLIĞI DÖNEMİ

Vezaretle İşkodra Sancağı mutasarrıfı olan Mustafa Paşa, dönemi içerisinde yoğun isyan ve karışıklıkların meydana geldiği bir bölgede idarecilik yapmıştır. Nitekim halihazırda devam eden 1806-1812 Osmanlı-Rus Harbinin son senesinde mutasarrıf olarak tayin olunan Mustafa Paşa, sancağının kuzeyinde mukim Karadağlıların isyanı ile uğraşmış ve bunun yanında bölgesel güç unsurları yerel Arnavut paşalar ile de sürekli değişkenlik gösteren güç dengeleri mücadelesinde bulunmuştur. İşkodralı Mustafa Paşa'nın bu dönemde bölgedeki en büyük rakibi Güney Arnavutluk'un paşası Tepedelenli Ali Paşa olmuştur. Mustafa Paşa'nın her ne kadar Tepedelenli'nin oğlu Veli Paşa ile akrabalık ilişkisi kurmuş olsa da bölgede kuzeyli *Gegalar* ve güneyli *Toskalar* arasındaki rekabet ve gerilim her zaman kendini göstermiştir.

¹³⁴ BOA, C. DH, nr. 139/6913 (20 Ra 1227/ 03 Nisan 1812); BOA, HAT, nr. 660/32228 (29 R 1227/ 12 Mayıs 1812).

¹³⁵ Mehmed Süreyya, a.g.e., s. 1592; Baysun, a.g.m., s.729; Bilge, "Buşatlı Mustafa Paşa", s. 344-345.

¹³⁶ BOA HAT, nr. 710/33987(09 S 1245/ 11 Temmuz 1829).

Zaman içinde Tepedelenli Ali Paşa'nın bölgesindeki genişleme faaliyetleri İşkodralı Mustafa Paşa'yı huzursuz edecek ve bunun sonucunda İşkodralı, etrafındaki ayânlar ile birtakım ittifaklar arayışına girecektir. Tepedelenli Ali Paşa'nın bu yayılmacı faaliyetleri ve başına buyruk tavırları İstanbul'da da rahatsızlığa neden olacak ve en sonunda Sultan II. Mahmud Tepedelenli'yi asi ilan edecektir. Osmanlı merkezi yönetimi her zamanki siyaseti doğrultusunda bölgede Tepedelenli'ye rakip ayanları da kullanarak ona karşı gönderdiği Rumeli Valisi maiyetinde görevlendirecek, burada İşkodralı Mustafa Paşa da önemli rol oynayacaktır. Bu süreçte Tepedelenli ile olan mücadelesinde İstanbul'un desteği İşkodralı Mustafa Paşa için önemli bir dayanak olacaktır.

Tepedelenli Ali Paşa'nın, Osmanlı merkezi yönetimi tarafından tasfiye edilmesinden sonra bölgede önemli bir güç boşluğu zuhur edecek ve bunu fırsat bilen Rumlar isyan ederek Osmanlı Devleti'ni hem iç siyasette hem de uluslararası mecrada zor durumda bırakacaktır. 1806-1812 Osmanlı-Rus Harbi neticesinde imzalanan Bükreş Antlaşması ile idari anlamda imtiyaz elde eden Sırpların, Rumeli coğrafyasındaki diğer gayrimüslim halklara emsal teşkil etmesi Balkanların farklı bölgelerinde ayrılıkçı eylemleri arttırmıştır. Bu süreçte Tepedelenli gibi büyük bir gücün yoksunluğu Mora'da zuhur eden Rum isyanını tetikleyecek ve merkezi yönetim bu işin halli için çevre ayânları göreve çağıracaktır. Bölgede en önemli rakibinin ortadan kaldırılmasıyla zaten kendisine önemli bir alan açılan Mustafa Paşa, Mora isyanında etkin bir rol üstlenecek ancak bir taraftan da elindeki gücü sancağından uzakta yer alan bir bölgede harcamaktan kaçınarak İstanbul'un şüphelerini üzerine toplayacaktır. İşkodralı Mustafa Paşa'nın mutasarrıflığı döneminde Osmanlı Devleti'nin iç siyasetinde yaşanacak değişimler imparatorluğun çevre bölgelerinde hâkim olan ayanların aleyhine işleyecektir. Hem dış hem de iç rakiplerine karşı Osmanlı merkezi yönetiminin merkezileştirme siyaseti uzun vadede İşkodralı Mustafa Paşa'nın aynı rakibi Tepedelenli'nin başına gelenleri yaşaması ile sonuçlanacaktır.

Osmanlı Devleti Mora'da çıkan isyan hareketini mevcut askeri yapı ile hal yoluna koyamamış ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan yardım talebinde bulunmuştur. Nitekim

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın, bu talep karşısında oğlu İbrahim Paşa'ya Mora valiliğini istemesiyle II. Mahmud bu ön şartı kabul etmiştir. İbrahim Paşa ordu ve donanması ile 1824 yılında Mısır İskenderiye'sinden hareket ederek Osmanlı filosu ile birleşmiş ve sırasıyla Rodos ve Girit'te Rum korsanlarına karşı galibiyetler elde etmiştir. Sonrasında Mora, Navarin ve Tripoliçe'yi zapt ederek Rum asilerinin son direniş yeri olan Misolongi'yi kuşatmış ve ele geçirmiştir.¹³⁷ Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın eyalette girişmiş olduğu ıslahat hareketi II. Mahmud'u etkilemiş ve Rum isyanını bastırmada görevli Mısır askerî kuvveti olan Cihadiye askerlerinin elde ettiği bu başarılar Osmanlı Devleti'nin yeniçeriliğin ilgası meselesini tekrardan tedavüle sokmasına neden olmuştur.¹³⁸

Rum isyanının bastırılmasında Batı tarzında eğitim almış Mısır kuvvetlerinin başarısını gören Osmanlı merkez bürokrasisi, III. Selim'in kalkıştığı fakat bedelini hayatı ile ödemiş olduğu ordunun ıslahı hareketinin haklılığını kabul etmiştir. Bunun sonucunda gerekli kamuoyunun oluşmasıyla II. Mahmud'un önderliğinde Bab-ı Hümayun'da toplanan devlet ricali, yeniçerilerin katledilmesine dair fetvanın yayınlanması ve sancak-ı şerifin çıkarılmasıyla adeta bir sefer haliyle tekbirlerle Sultan Ahmet Camii'ne yönelmişlerdir. Yeniçerilere karşı planlı bir harekât olan ve sonucunda Vaka-ı Hayriye olarak tarihte yer bulan bu olay sonucunda yeniçerilik müessesesi ilga edilmiş ve yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adlı bir ordu tanzim edilmiştir.¹³⁹

Osmanlı merkez kuvvetlerinin, yetersizliğinden ve sürekli başıbozuk hareketlerinden dolayı ortadan kaldırılması ve yerine yeni bir ordunun ikame edilmesinin zaman alması hususlarına binaen Osmanlı Devleti dış politikada zafiyet yaşayabilecek bir konuma gelmiştir. Nitekim bunun yanında donanması ve ordusu ile Mora İsyanı'nı bastırmakla görevli İbrahim Paşa, Rum isyanını bastırmış ve son olarak Navarin'i ele geçirerek donanmasını bu limana demirlemiştir. Rumlara destek veren İngiltere, Fransa ve Rus donanmaları Navarin Limanı'ndaki Osmanlı-Mısır donanmasına ani bir baskın düzenleyerek savaş hali olmamasına rağmen donanmanın önemli bir bölümünü yok

¹³⁷ Muhammed Hanefi Kutluoğlu, "Kavalalı İbrahim Paşa", *DİA*, c. 21, (İstanbul: İSAM, 2000), s. 331.

¹³⁸ Ali Fuat Örenç, *Yakınçağ Tarihi (1789-1918)*, (İstanbul: Akademi Titiz Yayınları, 2012), s. 91.

¹³⁹ Kemal Beydilli, "Vaka-i Hayriye", *DİA*, c. 42, (İstanbul: İSAM, 2012), s. 456- 457.

etmişlerdir. Navarin baskınında Osmanlı ve Mısır kuvvetleri donanmalarında bulunan elli iki gemi ve altı bin askerini kaybetmiştir.¹⁴⁰ Bunun sonucunda Osmanlı Devleti savaş hali olmadan gerçekleşen bu saldırıyı ancak protesto etmiştir. Sonuç olarak İngiltere Mora'daki Mısır kuvvetlerini tahliye etmek için harekete geçmiş, Fransa Mora'ya asker çıkartarak Rumlara askeri yardımda bulunmuş ve Rusya da Yunanistan'ın bağımsızlığı ile sonuçlanacak 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'ni başlatmıştır.¹⁴¹

Yukarıda özetlenen bu süreç İşkodralı Mustafa Paşa'nın mutasarrıf olarak görevde bulunduğu süre zarfında Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasetindeki hızlı değişimi göstermektedir. Bütün bu olayların içerisinde her ne kadar merkez bürokrasisi devletin ikbali için birtakım ıslahatlar yapmış ve önlemler almış olsa da taşra idaresindeki önemli güç unsurları da bölgede kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmiş ve bazen bu çıkarlar merkez ile çatışmaya girecek seviyeye ulaşmıştır. İşkodralı Mustafa Paşa'da merkez için önemli görevlerin verildiği bir paşa olarak ilkin kendisini göstermiş fakat II. Mahmud'un mülki idaredeki merkezileştirme siyasetine karşı çıkarak isyan bayrağını çekmiştir. Bu bölümde yukarıda zikredilen vakalarda İşkodralı Mustafa Paşa'nın ne gibi roller üstlendiği ve bu yaşanan olaylar karşısında nasıl bir tavır takındığını tartışılmaya çalışılacaktır.

2.4. İPEK HADİSESİ

İşkodralı Mustafa Paşa, mutasarrıf olarak tayin olduktan sonra bölgede nüfuz alanını genişletmek amacıyla birtakım ittifaklar arayışı içerisinde olmuştur. Nitekim güneyinde Tepedelenli Ali Paşa'nın önemli bir bölgeyi nüfuzu altında tutması İşkodralı Mustafa Paşa'nın da kendisini savunma refleksi ile önemli bir alanda hâkimiyet kurma çabasına girmesine neden olmuştur. Bu süre zarfında 1817 tarihinde Dukakin Sancağı mutasarrıfı Numan Paşa sancak mutasarrıflığından azledilmiş ve yerine Prizrenli Emin Paşa tayin olunmuştur. Bunun sonucunda İşkodralı Mustafa

¹⁴⁰ İdris Bostan, "Navarin", *DİA*, c. 32, (İstanbul: İSAM, 2006), s. 442; Ali Fuat Örenç "1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması", *Tarih Dergisi*, S. 46, (İstanbul, 2009), s. 37-85.

¹⁴¹ Örenç, *Yakınçağ Tarihi*, s. 94.

Paşa'ya giden Numan Paşa, yardım talebinde bulunmuş ve İşkodralı Mustafa Paşa da bunu kendi nüfuz alanını genişletmek için bir fırsat olarak görmüştür.

1817 yılında Dukakin Sancağı mutasarrıfı Numan Paşa'nın meskûn olduğu sancakta halkına karşı yapmış olduğu zulüm ve eziyet neticesinde bu şikayetlerin havi olduğu ilam ve mahzarların merkeze bildirilmesi sonucu Numan Paşa'nın mir-i miranlık unvanı elinden alınarak paşa sancak mutasarrıflığı görevinden azledilmiştir. Bunun sonucunda sancağa Prizrenli Emin Paşa tayin olunmuştur.¹⁴² Sancak mutasarrıfı Emin Paşa ilk iş olarak Edhem Paşa'yı sancak mütesellimi olarak tayin etmiş ve bölgede asayiş ve sükûneti sağlama yolunda hareket etmiştir. Sancağının elinden alınmasıyla ikamet edecek bir mevki arayan Numan Paşa, İşkodralı Mustafa Paşa'nın amcası Kara Mahmut Paşa'nın bir yetiştirmesi olarak Buşatlı ailesiyle olan yakınlıklarından dolayı İşkodralı Mustafa Paşa'nın sancağı İşkodra'ya gitmiştir.

Mustafa Paşa'nın kendisine destek vermesiyle güç bulan Numan Paşa geri dönerek İpek'i muhasara altına almıştır. Dukakin mutasarrıfı Emin Paşa'nın kardeşi Mahmut Paşa'yı ve civar beyleri yardıma çağırmasıyla mağlup olan Numan Paşa Abdülgani oğullarından Süleyman ve Şaki Mustafa diye bilinen adamların kalelerine sığınmıştır. Numan Paşa buradan Behur ve Tırgovişte kazalarını ele geçirmek için bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Bu hususta İşkodralı Mustafa Paşa'dan yardım talebinde bulunmuş ve İşkodralı Mustafa Paşa kendisine silahtarı İbrahim Paşa'nın maiyetinde Karadağ asileri ve Latin paralı askerleri ile yardımda bulunmuştur. Bunun üzerine kendisine gelen yardımla birlikte Behur ve Tırgovişte'ye tekrardan saldıran Numan Paşa kaza mütesellimi Abdullah Ağa'yı kazadan ihraç etmeyi başarmıştır. Şehirde bulunan ve olaydan dört sene önce inşa olunan zabıt konaklarını ve fakirhaneleri yakmış ve ahalinin hayvanlarını da gasp etmiştir. Ramazan'ın on birinci günü Haçlı bayraklarıyla İpek kazasına ansızın gelerek mütesellim Edhem Paşa'yı bir gün bir gece muhasara etmiş, halkı da büyük bir zulme uğratmıştır.¹⁴³

¹⁴² Şanizade Mehmet Ataullah Efendi, *Şânizâde Tarihi*, haz. Ziya Yılmaz, c. 1, (İstanbul: Çamlıca, 2008) s. 875.

¹⁴³ BOA, HAT, nr. 500/24499 (29 Z 1232/ 09 Kasım 1817).

Mustafa Paşa'nın yardım için gönderdiği Hristiyan asilerin ellerinde Haçlı bayrakları ile Numan Paşa kumandasında İpek kazasını ateşe vermesi ve halkı kılıçtan geçirmesi Müslüman halkı rahatsız etmiştir. Numan Paşa daha sonra Behur ve Tirgovişte kazalarına kendi adamlarını atamıştır. Bütün bu yaşanan gelişmelerden haberdar olan merkezi yönetim Mustafa Paşa'nın yardımı ve inayeti olmaksızın Numan Paşa'nın bu gibi işlere girişemeyeceğini belirtmiş ve Numan Paşa'nın durdurulamazsa Kara Mahmut Paşa gailesine benzer bir sorunun bölgede zuhur edebileceği ihtimali üzerinde durmuştur.

Bunun üzerine İstanbul, Mustafa Paşa'dan Numan Paşa'ya gönderdiği askerleri geri çekmesini istemiş ve paşaya bölgede asayiş sağlamasını emretmiştir. Rumeli Valisi ve Belgrad muhafızı Ali Paşa'nın durumdan haberdar edilmesi istenmiş fakat Numan Paşa'nın da merkeze ilettiği bilgilerden Emin Paşa'nın zorla üzerine yürüdüğü ve İpek'te mukim iken mülkünü yağmaladığından bahsedilmiştir. Mustafa Paşa'nın gönderdiği askerlerin çoğunun paralı gayrimüslim asilerden müteşekkil olmasından kaynaklı İpek'te yapılan zulmün önüne geçilmesi gerektiği, aksi halde bölgede asayişin bozulmasıyla bu durumun diğer Rumeli kazalarına sıçramasının felaket olacağı düşünülmüştür. Numan Paşa'nın yaptıklarının cezasız kalmaması için mir-i miranlık unvanının elinden alınarak meskûn olduğu bölgeden uzak bir mevkiye gönderilmesi tavsiye edilmiştir.¹⁴⁴

Bütün bunların sonucunda sabık Dukakin sancağı mutasarrıfı İpekli Numan Paşa'nın, merkez tarafından Sofya'ya gitmesi ve orada ikamet etmesi istenmiştir. Bunun üzerine İpekli Numan Paşa bu hususa dair İşkodralı Mustafa Paşa'dan yardım talep ederek kendisinin sancağından uzak bir mevkide değil de İşkodra'da ikamet etme talebinde bulunmuştur. Merkez, Numan Paşa'nın Sofya'ya gitmemekte ısrarcı olması durumunda bu işin halli için mevcut Dukakin sancağı mutasarrıfı Prizrenli Emin Paşa, Üsküp sancağı mutasarrıfı Priştineli Malik Paşa ve Vulçitrin beylerini görevlendirmiştir.

¹⁴⁴ BOA, HAT, nr. 500/24499 (29 Z 1232/ 09 Kasım 1817).

İşkodralı Mustafa Paşa ise Numan Paşa'nın Sofya'ya gitmemesini merkezden rica etmiş ve kendisinin ve oğulları Kurt Paşa ve İpek'te mukim Arslan Paşa'nın dahi İşkodra sancağında ikamet etmeleri ricasında bulunmuştur. Merkez, İşkodralı Mustafa Paşa'nın bu talebini şartlı olarak kabul etmiş ve olası bir taşkınlıkta ve mezkûr isimlerin Dukakin ve İpek sancaklarına karşı harekatta bulunmaları durumunda hesabın Mustafa Paşa'dan sorulacağını kendisine bildirmiştir. Nitekim padişah hatt-ı hümayununda Mustafa Paşa'nın uygunsuz bir adam olduğunu, kefil olduğu şahıslar üzerinde olası bir taşkınlıkta hesabın kendisinden sorulacağını söylemiş, bu husustan Rumeli Valisi ve Tepedelenli Ali Paşa'nın haberdar edilmesini istemiştir.¹⁴⁵

Bütün bunlar yaşanırken merkez bürokrasisi taşra idaresinde, taşkınlık çıkaran ve halka zulmeden ayanlara karşılık bölgeye atanan vezir ve mir-i miranların devlete sadakat ile asayiş sağlaması ve halka iyi davranması gerektiğini bildirmiştir. Fakat bu iyi niyetin suiistimale uğramasıyla tayin olunan vezir ve mir-i miranların da bazı ayanlar gibi kanunsuz ve zulüm ile bölgede tasarrufta bulunmasının kendilerinin bu bölgelerden azledilmesi ile sonuçlanacağını da eklemiştir. Rumeli'de mukim vüzera ve mir-i mirana bu durum evvelce olduğu gibi yeniden hatırlatılmış ve aksi halde devletin kendilerine daha büyük bir ceza keseceği belirtilmiştir. Numan Paşa'nın bölgede yapmış olduğu bu taşkınlıkların diğer ayânlara emsal teşkil etmesinden endişe edilerek bu durumun fazla uzamadan halli yoluna koyulması düşüncesi merkezde genel bir görüş olmuştur. Nitekim Rumeli coğrafyası mutasarrıflarına gönderilen bir belgede olası bir taşkınlıkta devletin iyi niyetinin suistimal edilmesi sonucunda verilecek cezaya mahkûm olunacağı vurgulanmıştır.¹⁴⁶

Mustafa Paşa bütün risklere rağmen Numan Paşa'yı desteklemiş ve kendisine gönderilen emirleri görmezlikten gelmiştir. Nitekim Mustafa Paşa'dan kuvvet bulan Numan Paşa Behur ve Tırgovişte'ye sürekli hücumlar edip bölgede huzursuzluk çıkarmaya devam etmiştir. Numan Paşa'nın Yakova civarına da saldırısı olmuş ve bu durum bölge halkını ve idarecilerini fazlasıyla rahatsız etmiştir. Bu işin halli noktasında merkezin görevlendirdiği memurlar Mustafa Paşa'nın yardımlarından

¹⁴⁵ BOA, HAT, nr. 417/21614 (29 Z 1232/ 09 Kasım 1817).

¹⁴⁶ BOA, C. DH, nr. 20/977 (28 N 1233/ 01 Ağustos 1818).

dolayı Numan Paşa'yı idam edemediklerini veyahut bölgeden uzak bir yere süremediklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine merkez bu görevin halli için Mustafa Paşa'yı görevlendirmiş ve onun bölgesinde hala tam bir kabul ile iktidarda olmadığını, amcazadesi Tahir'i destekleyen bir zümrenin hala İşkodra'da mevcut olduğunu hatırlatarak Mustafa Paşa'yı bu işi yapmaya itmiştir. Numan Paşa'nın bütün unvanlarının alınarak Sofya veyahut Selanik taraflarına gönderilmesi görevi Mustafa Paşa'ya verilmiş, bu durumun halli olmazsa daha önce görevlendirilen paşa ve beyler bu konuda görevlendirilmiştir.¹⁴⁷

İşkodralı Mustafa Paşa, Numan Paşa'nın Sofya'ya gönderilmesi görevi üzerine Rumeli valisine yazdığı kaimede meseleyi etraflıca izah etmiş, Numan Paşa'nın İpek'ten cebren çıkarıldığını ve kendisine iltica ederek yardım talebinde bulunduğunu ifade etmiştir. Numan Paşa'nın sancağından böyle çıkarılmasını ve kendisinden yardım talebinde bulunmasını aralarındaki dostluğa binaen fazlasıyla dikkate aldığını belirten Mustafa Paşa, bu durumu “ırz ve namusumuza dokunur şey” olarak izah etmekten geri durmamıştır. Bunun neticesinde merkezden Numan Paşa'nın affını rica etmiş, kendisinin namus meselesi gibi gördüğü bu olaydan affı mümkün olmadığı takdirde bu durumdan ailesinin hicap duyacağını bildirmiştir.¹⁴⁸ Mustafa Paşa kendisine yardım talebiyle gelen Numan Paşa için merkezden tekrar affı ricasında bulunmuş ve mezkûr bölgelerin dışında İpek'te ikamet etmesi ricasında bulunmuştur.¹⁴⁹ Mustafa Paşa'nın merkez ile sürekli irtibatta olması ve Numan Paşa için ricalarda bulunması sonucunda halkın da rızasıyla¹⁵⁰ Numan Paşa İpek mütesellimliğine tayin olunmuştur.¹⁵¹

Numan Paşa'nın İpek mütesellimliği görevine tayin olunması sonucunda oğlu Arslan Paşa'yı İpek'e göndermiş ve kendisi de İşkodra'da ikamet etmeye devam etmiştir. Numan Paşa'nın İpek mütesellimliğine tayin olunmasından sonra Dukakin mutasarrıfı Emin Paşa ve kardeşi Prizren mutasarrıfı Mahmut Paşa bu durumu kabullenmeyerek bölgede birtakım ittifaklar içerisinde olmuşlardır. Emin Paşa, Mahmut Paşa ve

¹⁴⁷ BOA, HAT, nr. 500/24538 (29 Z 1233/ 30 Ekim 1818).

¹⁴⁸ BOA, HAT, nr. 754/35564 B (01 M 1234/ 31 Ekim 1818).

¹⁴⁹ BOA, HAT, nr. 407/21212 (01 B 1234/ 26 Nisan 1819).

¹⁵⁰ BOA, HAT, nr. 754/35564 (29 Z 1234/ 19 Ekim 1819).

¹⁵¹ BOA, HAT, nr. 399/21000 E (03 B 1234/ 28 Nisan 1819).

müttefikleri Malik Paşa, Çirmen mutasarrıfı Celal Paşa'ya giderek bu durum karşısında yardım talebinde bulunmuşlardır. Celal Paşa, paşaları dinledikten sonra merkezden İşkodralı Mustafa Paşa'nın Behur ve Tırgovişte kazalarının kendi sancağına tahvilini istemiş, Arslan Paşa'nın ise Dukakin mutasarrıflığında gözünün olduğunu bildirmiştir. Bunun yanında zamanında İşkodralı Mustafa Paşa'ya gerekli ikaz ve yaptırımlar yapılmış olunsaydı mevcut duruma gelinmeyeceğini de eklemiştir. Bu durumun halli için Arslan Paşa'nın İpek'ten çıkarılması gerektiğini, aksi halde mezkûr paşaların bu bölgede ona göre eylemlerde bulunabileceklerini bildirmiştir.¹⁵² Prizren mutasarrıfı Mahmut Paşa'nın da bu hususa binaen İşkodralı Mustafa Paşa'nın Prizren sancağı dahilinde bulunan Behur ve Tırgovişte kazalarını işgal ettiğini ve Numan Paşa'ya yardım ederek bölgede huzursuzluk çıkardığını bildirmiştir. Merkezin İşkodralı Mustafa Paşa'ya mezkûr kazalardan adamlarını çekme emri üzerine Mustafa Paşa'nın adamlarını çekmediğini ve bir temsilcisini Rumeli valisine göndererek adamlarını çektiğini söylemesinin doğru olmadığını da eklemiştir.¹⁵³

Merkez, İpek hadisesi üzerine kendisine gelen bütün şikayetler, talepler ve ahvale dair bilgilendirmeler üzerine durumu araştırması için bölgeye Mahmut Ağa'yı göndermiştir. Mahmut Ağa bölgeye gidip meseleyi araştırdıktan sonra İpek hadisesinin müsebbibinin Numan Paşa olduğunu, İpek ahalisinin Arslan Paşa'yı mütesellim olarak istemesinin Arslan Paşa ve adamlarının tazyiki ile olduğunu merkeze bildirmiştir. Bunun yanında olayların bu denli büyümesine neden olan İşkodralı Mustafa Paşa'nın vazife harici işlere kalkıştığını da eklemiştir. Dukakin mutasarrıfı Emin Paşa'nın, Arslan Paşa'nın İpek'ten çıkmadıkça bu meselenin hallolmayacağını söylediğini de belgesine eklemiştir.¹⁵⁴ Mahmud Ağa'nın raporu sonucunda İstanbul'un gözünde suçlu duruma düşen Mustafa Paşa geri adım atarak merkeze pişmanlığını bildiren ve affını rica eden bir yazı yazmıştır. İşkodralı Mustafa Paşa'nın merkeze pişman olduğunu bildirmesi üzerine padişah evvelki emrin kaldırılmasını söyleyerek zikredilen kazalardan askerini çekmesinden sonra kendisine

¹⁵² BOA, HAT, nr. 399/21000 İ (03 B 1234/ 28 Nisan 1819).

¹⁵³ BOA, HAT, nr. 407/21211 (11 B 1234/ 06 Mayıs 1819).

¹⁵⁴ BOA, HAT, nr. 407/21204 (13 Ş 1234/ 07 Haziran 1819).

nasihatte bulunarak bu durumun bir daha yaşanmaması isteğinde bulunulmasını emretmiştir.¹⁵⁵

Yaşanan bütün bu gelişmelerden sonra merkez iki tarafın şikâyet ve taleplerini dinlemiş, en sonunda İpek mütesellimliği görevine dergâh-ı ali kapıcıbaşılarından İbrahim Ağa'yı tayin etmiştir. Bunun yanında Dukakin sancağı mutasarrıflık görevinden kendi isteği ile ayrılan Emin Paşa'nın yerine de İbrahim Ağa'ya mir-i miran unvanıyla bu görevi tevcih etmiştir. Çirmen sancağı mutasarrıfı Celal Paşa'nın bölgeye Arnavut olmayan birinin atanması önerisi karşılık bulmuş ve bölgede bir müddetten beridir devam eden kargaşanın Arnavut olmayan bir paşanın atanmasıyla biraz olsun sükûnete kavuşacağı da belirtilmiştir. Nitekim padişah bu atamanın hayırlara vesile olması dileğinde bulunarak bu tayin ile bölgede uzun zamandır zulüm altında bulunan fukaranın asayiş ve huzur bulmanı temenni etmiştir.¹⁵⁶

İbrahim Ağa'nın Dukakin sancağına mutasarrıf ve İpek'e mütesellim olarak tayin olunmasından sonra İşkodralı Mustafa Paşa İşkodra'da bulunan Numan Paşa'nın ve İpek'ten ihraç olunan Arslan Paşa'nın emlak ve akarlarının mezkûr paşalara verilmesi ve muhafaza edilmesini talep etmiştir. Arslan Paşa'nın İşkodralı Mustafa Paşa'nın sancağında bulunan Gusine kasabasında ikamet edeceğini, bu mahallin İpek'e yakın olsa da kendisinin herhangi bir taşkınlıkta bulunmayacağına dair kefil olduğunu da eklemiştir.¹⁵⁷ Bunun yanında İşkodralı Mustafa Paşa, paşaların affedilmesi ricasında bulunduğu ve sancağında ikamet eden paşaların tekrardan İpek'te ikametleri talebinde bulunmuş fakat padişah bir müddet daha mezkûr paşaların İşkodra'da ikamet etmelerini emretmiştir.¹⁵⁸

Numan Paşa vakası imparatorluğun farklı bölgelerinde ayanlar arasında cereyan eden güç mücadeleleri hususunda ilginç bir örnek sunmaktadır. Numan Paşa'nın düştüğü durum karşısında önceden bağlantısı bulunduğu daha güçlü bir ayan olan İşkodralı Mustafa Paşa'ya iltica ederek yardım talebinde bulunması ve Mustafa Paşa'nın da

¹⁵⁵ BOA, HAT, nr. 417/21541 (29 Z 1234/ 19 Ekim 1819).

¹⁵⁶ BOA, HAT, nr. 1318/51377 (05 M 1235/ 24 Ekim 1819).

¹⁵⁷ BOA, HAT, nr. 402/21082 (05 M 1235/ 24 Ekim 1819).

¹⁵⁸ BOA, HAT, nr. 402/21081 (05 M 1235/ 24 Ekim 1819).

bunu kendi nüfuz alanını genişletmek için bir fırsat olarak görüp Numan Paşa'ya yardım etmesi bölgede büyük bir kargaşanın doğmasına neden olmuştur. Merkezin, bölgeye rakip bir aileden birini mutasarrıf tayin etmesi kargaşayı daha da derinleştirmiştir. Bu mesele etrafında civar paşa ve beyler ittifak kurarak güçlerini birbirleri üzerinde test etmişlerdir. Nitekim bölgede nüfuzu bakımında önemli bir konumda olan İşkodralı Mustafa Paşa, Numan Paşa'ya askerî ve siyasi yardımda bulunmuş ve bir taraftan da İstanbul'a karşı onu himaye ederek merkezle siyasî irtibatı kurmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bunun neticesinde kendisine İpek mütesellimliği verilmiş fakat rakiplerinin buna karşı çıkarak bu durumu kabullenmemeleri üzerine karışıklık devam etmiştir. Bunun sonucunda İpek mütesellimliğine Arnavut olmayan ve dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından İbrahim Ağa tayin olunmuş ve bunun yanında Dukakin sancağı mutasarrıfı Emin Paşa'nın kendi isteği ile mutasarrıflık görevinden ayrılması sonucu Dukakin sancağı da mir-i miranlık unvanıyla kendisine tevcih olunmuştur. Merkez, Kuzey Arnavutluk coğrafyasında cereyan eden bu hadiseler üzerine çatışmayı merkezden atadığı bir mutasarrıf ile çözme yoluna gitmiş ve sükûneti sağlamıştır.

2.5. KARADAĞ ASİLERİNİN SALDIRILARI

İşkodralı Mustafa Paşa çevre ayânlar ile güç mücadelesi içerisinde bulunurken mutasarrıf olduğu sancağın asayiş, huzuru ve istikrarı için de çaba sarfetmiştir. Mutasarrıf olmasından Numan Paşa'yı desteklemesine kadarki süreç içerisinde İşkodralı Mustafa Paşa, bölgede güç dengeleri kurmanın yanında bölgesel tehdit olan Karadağlıların isyanları ve saldırıları ile de uğraşmış, sancak dahilinde patlak veren bir salgın hastalığıyla da mücadele etmiştir. Nitekim Karadağlıların isyankâr eylemlerinin önüne geçmek maksadıyla merkezden topçu ve humbaracı neferleri talep etmiş ve bu neferler üç tarafı Karadağlılar ile çevrili olan Podgoriçe kalesinde istihdam edilmek üzere kaleye gönderilmiştir. Karadağlıların sürekli hale gelen saldırılarından dolayı İşkodralı Mustafa Paşa, sancağının dahilinde bulunan kalelerde cephane ve erzak tedarikini kontrol ettirerek bu kalelerde tahkimatta bulunmuştur. Bu meseleyi önceden haber alan Karadağlılar, Podgoriçe ve İşbuzi kalelerinde cephane ve erzak eksikliğini öğrenmiş, tedarikât yapılmadan önce bir saldırı planlamışlardır. Bunun

üzerine yaklaşık on beş bin kadar Karadağlı asi Podgoriçe ve İşbuzi kalelerine saldırmıştır.¹⁵⁹

Karadağlıların Podgoriçe ve İşbuzi kalelerine yaklaşık on beş bin asker ile saldırması sonucu İşkodralı Mustafa Paşa hazırladığı beş bin askeri bölgeye Karadağ hücumlarını bertaraf etmeleri için göndermiştir. Bu süre zarfında Karadağlılar yoğun muhasara sonucu kale merkezine girmeyi başarmışlardır. Fakat İşkodralı Mustafa Paşa'nın gönderdiği askerler kaleyi tekrardan muhasara altına alarak Karadağlıları kale içerisinden püskürtmeyi başarmış ve yaklaşık beş saat süren bir çarpışma neticesinde Karadağlı asilere karşı zafer elde etmişlerdir. Askerler Karadağlı asileri takip ederek İstanbul'a gönderilmek üzere kırk ikisinin kellesini almıştır. Karadağlı asilerin büyük bir kısmı da bu kovalamacanın sonucunda bölgede bulunan nehrin içinde boğularak can vermiştir.

Mustafa Paşa himayesinde bulunan Enderun çuhadarı Mustafa ile merkezi durumdan haberdar eden bir tahrirat yollamış ve bunun yanında çarpışma esnasında kellesi alınan kırk iki kişinin kellelerini ibret-i alem olsun diye İstanbul'a göndermiştir. Enderun çuhadarı Mustafa merkeze bildirdiği tahriratında sancakta halkı perişan eden bir salgın hastalığın zuhur ettiğini ve Karadağ asileri ile vuku bulan çarpışmaları nakletmiştir.¹⁶⁰

2.6. İŞKODRALI MUSTAFA PAŞA VE TEPEDELENLİ ALİ PAŞA'NIN İKTİDAR MÜCADELESİ

İşkodralı Mustafa Paşa amcası İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra sancak mütesellimi olarak görevde bulunmuş ve ardından da amcasının oğlu Tahir Paşa'nın çocuk yaşta olması hasebiyle sancak dahilindeki idari sorumluluğu mütesellim sıfatıyla tek başına üstlenmiştir. İbrahim Paşa hayatta iken amcasının oğlu Mehmet'in ölümü üzerine, emlak ve akarlarının tasnifini yaparak mal paylaşımında bulunmuştur. Bu mal paylaşımında kendi haklarını oğulları Tahir ve Osman'a bıraktığını açıkça beyan

¹⁵⁹ BOA, HAT, nr 399/21000 A-B (03 B 1234/ 28 Nisan 1819); BOA, HAT, nr. 399/21000 G (26 B 1234/ 21 Mayıs 1819).

¹⁶⁰ BOA, HAT, nr 399/21000 A-B (03 B 1234/ 28 Nisan 1819); BOA, HAT, nr. 399/21000 G (26 B 1234/ 21 Mayıs 1819).

ederek, sancak mutasarrıflığı görevi de mevcut hukuka istinaden en büyük oğlunun payına düşmüştür.

Mustafa Paşa amcası İbrahim Paşa'nın ölümünün ardından mutasarrıflığın küçük yaşta olan amcazadesi Tahir Paşa'ya verilmesini kabullenmemiş, mevcut hale istinaden kayınpederi Veli Paşa'dan -ki kendisi Tepedelenli Ali Paşa'nın oğludur- sancak mutasarrıflığına atanması için İstanbul'dan talepte bulunmasını rica etmiştir. Veli Paşa damadı için İşkodra sancağı mutasarrıflığını talep ederken mevcut mutasarrıf Tahir Paşa'ya da Dukakin mutasarrıflığının verilmesini talep etmiştir. Bu talebe karşılık merkez, yapılan araştırmada İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra mevcut aile üyelerinin yaşlarının küçük olmasından kaynaklı Tepedelenli Ali Paşa'nın bu sancağı kendisine almak niyetinde olduğunu düşünmüştür. Fakat merkez bürokrasisi padişaha Arnavut milletinin tek bir millet olmadığından¹⁶¹ yerel halkın buna karşı geleceğini ve tayin olunan mutasarrıfın ocaklızâde olmasının lazım geleceğini bildirmiştir.

Veli Paşa'nın bu talebine karşılık, merkez, yapılan araştırmada sancakta Tepedelenli Ali Paşa'nın birtakım plan ve niyetinin olduğunu anlamış ve mevcut ahval ve şeraitte aynı aileden birinin sancak yönetiminde devam etmesi gerektiğine karar vermiştir. Mevcut mutasarrıf Tahir Paşa'nın çocuk yaşta olması ve bu durumu suistimal etme niyetinde olan babası İbrahim'in hazinedarı ve silahtarlarının Tepedelenli Ali Paşa'ya iltica etmeleri¹⁶² sancakta büyük bir huzursuzluğa neden olduğundan, kadı ve eşraftan gelen ilam ve mahzarlar neticesinde Veli Paşa'nın da kendisine kefil olmasıyla sancak mutasarrıflığına Mustafa Paşa tayin olmuştur.¹⁶³

Tepedelenli Ali Paşa'nın İşkodra sancağı üzerindeki niyetleri İbrahim Paşa'nın ölümünden hemen sonra görülmüş ve hatta Tepedelenli Ali Paşa bu sancağın tarafına tevcihine dahi niyetlenmiştir. Tepedelenli Ali Paşa merkez tarafından bölgede alaka görmüş ve kendisine yapılan sancak tevcihleri ile önemli bir nüfuzu elinde bulundurmıştır. Nitekim kendi dönemi içerisinde Arnavutluk bölgesinde iki önemli paşalıktan biri olarak Yanya merkezli güçlü bir paşalığın idarecisi olmuştur. Yanya,

¹⁶¹ Burada Arnavut milletinin tek bir millet olmadığından kastedilen *Gega* ve *Toska* çekişmesidir.

¹⁶² BOA, HAT, nr. 480/23527 (07 Ra 1227/ 21 Mart 1812).

¹⁶³ BOA, HAT, nr. 483/23705 (29 Z 1226/ 14 Ocak 1812).

Delvine, Tırhala, Ohri gibi sancakların kendisine tevcih edilmesinin yanında bölgede önemli bir memuriyet olan Derbentler Başbuğluğu görevine tayin olunan Tepedelenli Ali Paşa bölgede önemli bir nüfuz elde etmiştir.¹⁶⁴

Tepedelenli Ali Paşa, bu sırada İstanbul ile kurduğu yakın ilişkiler sonucunda Arnavutluk coğrafyasında önemli bir nüfuzu elinde bulunduruyordu. Fakat Tepedelenli Ali Paşa bir taraftan İstanbul ile iyi geçiniyor gözükürken bir taraftan da kendisine tevcih edilen sancakların dışına çıkarak Kuzey Arnavutluk eksenli bir yayılma eyleminde bulunmuştur. Nitekim yukarıda bahsetmiş olduğumuz İpek hadisesi meselesinden haberdar olan Tepedelenli Ali Paşa, İşkodralı Mustafa Paşa'nın karşısında olan Prizren mutasarrıfı Mahmut Paşa ve Üsküp mutasarrıfı Malik Paşa'dan meseleyi anlatmaları için adamlar göndermelerini istemiştir. Meseleyi dinledikten sonra bu paşalar ile ittifak kurarak İşkodralı Mustafa Paşa ve Numan Paşa'ya karşı cephe almıştır. Tepedelenli Ali Paşa'nın bu eylemlerinden haberdar olan İşkodralı Mustafa Paşa da diğer taraftan İstanbul'a yazdığı yazılarla merkezi hükümeti Tepedelenli Ali Paşa'ya karşı kışkırtmaya çalışmıştır.

Tepedelenli Ali Paşa yapılan bu ittifak sonucunda sancağından kuzeye doğru yayılma girişinde bulunarak; Mat, Debre-i Zir, Debre-i Bâlâ, Tiran, Draç ve Kavaya mukataalarını ele geçirmiştir. Tepedelenli Ali Paşa'nın mutasarrıf olduğu sancaktan İşkodra'ya kadar olan mahalli birleştirerek Toskalıkta yaptığı gibi Gegalık memleketlerini de bir araya getirme düşüncesinden endişeye kapılan İşkodralı Mustafa Paşa bu durumdan merkezi haberdar etmiş ve Tepedelenli'nin Kırçova'da halk ile çatıştığı bilgisini de vermiştir. Tepedelenli Ali Paşa Debre-i Zir ve Mat'ın zabtı hususunda Kara Hasan oğlu Ahmet'e ve Mat beylerine bin beş yüz kese akçe kadar para vermiştir. İşkodralı Mustafa Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'nın Toskalık ve Gegalıği birleştirme niyetinin Kırçova'daki çatışma ve bölge beylerine verilen paralar ile eyleme geçtiğini, bunun önleminin alınmaması halinde bölgede büyük bir çatışmanın ortaya çıkacağını vurgulamıştır. Merkeze gelen bu haberler neticesinde padişah, Tepedelenli Ali Paşa'nın cebren ve para ile Gegalıği ele geçirme niyetinin olduğunun aşikâr olduğunu fakat İpek hadisesindeki eylemlerinden sonra İşkodralı Mustafa

¹⁶⁴ Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu*, s. 13-25.

Paşa'nın da pek itimat olunacak bir adam olmadığından bahisle meselenin iyice araştırılmasını aksi halde Arnavutluk'ta büyük bir ihtilalin olacağı ihtimalini vurgulamıştır.¹⁶⁵

Tepedelenli Ali Paşa'nın bölgede giderek yayılmacı bir eğilim gösteren eylemleri merkezin dikkatini üzerine çekmesine neden olmuştur. Nitekim Ali Paşa'nın bölgede kendi başına buyruk hareket ederek yabancı devletlerle merkezin haberi olmaksızın birtakım anlaşmalarda bulunması, yukarıdaki zikredilen yerlerin ele geçirilmesi ve Gegalık memleketlerini kendi nüfuzu altına geçirme niyeti ve çalışmaları, Avlonya mutasarrıfı İbrahim Paşa ile giriştiği mücadeleler ve son olarak İsmail Paşa Bey'e İstanbul'da suikast düzenlemesi gibi olaylar merkezin sabrını taşıran eylemler olarak görülmüştür.¹⁶⁶ Merkez, Tepedelenli Ali Paşa'nın yaşına ve o zamana kadar yaptığı hizmetleri göz önüne alarak kendisini ilkin sadece uyarmakla yetinmiştir. Ancak daha sonra bölgede önemli bir nüfuzu elinde bulundurmasına neden olan sancak ve memurlukları elinden alınarak çevre ayânlara bu sancaklar ve memurluklar tevcih edilmiştir. Tırhala sancağı ve Tepedelenli Ali Paşa'nın uhdesinde bulunan Derbentler Nazırlığı görevi Süleyman Paşa'ya verilmiştir. Ohri ve Elbasan sancakları ve Tiran mukataası¹⁶⁷ İşkodralı Mustafa Paşa'ya, İnebahtı ve Karlili sancakları da Pehlivan Paşa'ya tevcih edilmiştir. Tepedelenli Ali Paşa yaşanan bu olaylar neticesinde bu durumu kabullenmeyerek devlete karşı isyan bayrağını çekmiştir.¹⁶⁸

Merkez, Yanya'da ve civar bölgelerdeki durumu araştırması için Ahmet isminde bir tatarı görevlendirmiştir. Ahmet yazdığı raporda bölgeye gittiğinde Yanya'da bir hanın önünde üç yüz sekbani ile Tepedelenli Ali Paşa'ya rast geldiğini ve kendisiyle görüşme fırsatı bulduğunu ifade etmiştir. Tepedelenli Ali Paşa, İstanbul'dan görevlendirilen tatarı Rusya'ya karşı bir seferin olup olmadığını, Rumeli valisi maiyetine otuz bin askerin yazıldığı bilgisinin kendisine geldiğini, hatta bu askerlerin Manastır'a doğru hareket ettiğini ve kışlamaları için konak hazırlatıldığının haberini aldığını söylemiştir.

¹⁶⁵ BOA, HAT, nr. 399/21000 H (13 B 1234/ 08 Mayıs 1819); BOA, HAT, nr. 399/21000 (22 B 1234 / 17 Mayıs 1819).

¹⁶⁶ Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu*, s. 70-73.

¹⁶⁷ BOA, HAT, nr. 400/21026 (07 B 1235/ 20 Nisan 1820).

¹⁶⁸ Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanına giden süreç için bkz: Hamiyet Sezer Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu*, s. 65-75.

Tatar'ın bu sorulan soruların cevabını bilmediğini söylemesi üzerine Ali Paşa "Eğer sefer yoksa neden bu kadar külliyetli asker Manastır'a doğru hareket etmektedir?" diye sormuştur. Tepedelenli Ali Paşa derbentler nazırlığı görevini yıllarca üstlendiğini fakat artık bu görevin Süleyman Paşa'ya verildiğini ve bunun yanında Ohri ve Elbasan sancaklarının kendisinden alınarak Mustafa Paşa'ya tevcih edilmesinin kendisine haber verilmeden yapıldığını söylemiştir. Hatta kendi askerleri ile Süleyman Paşa'nın askerleri arasında Derbentler'de bir çatışmanın çıktığını ve bu tevcihten kendisinin haberinin olmadığını, kendisinin daima devletin hizmetinde bir paşa olduğunu dile getirmiştir. Ahmet isimli tatar, Tepedelenli Ali Paşa ile konuşmalarından onun İşkodra mutasarrıfı Mustafa Paşa'dan çekindiği izlenimine varmış ve Tepedelenli Ali Paşa'nın Yanya etrafında hendekler kazdığını merkeze bildirmiştir.¹⁶⁹

İşkodralı Mustafa Paşa kendisine verilen Ali Paşa'nın askerlerinin bölgeden çıkarılması emrine binaen İşkodra sancağından askeriyle çıkarak Tiran kalesine gelmiş ve buradaki Ali Paşa askerlerini mağlup ederek kaleyi zapt etmiştir. Kendisine Tiran mukataası, Ohri ve Elbasan sancakları tevcih olunduğundan, Tiran kalesini zapt ettikten sonra Elbasan'a hareket ederek burada kendisine verilen emirleri yerine getireceğini merkeze bildirmiştir.¹⁷⁰ İşkodralı Mustafa Paşa daha sonra Ohri'ye gelerek burada Ali Paşa'nın tayin ettiği ve akrabasından olan Celaleddin Paşa'ya haber göndermiş ve Elbasan'ın kendisi tarafından zapt edildiğini, Ohri'nin de akıbetinin böyle olacağını bildirmesi üzerine Celaleddin Paşa sancağı kendisine bırakmıştır.

Bütün bu yaşanan gelişmelerden sonra bölgede büyük bir hareketlilik olmuş ve gittikçe hedefin kim olduğu aşıkâr hale gelmiştir. Nitekim Tepedelenli Ali Paşa'nın tarafında olan ve Tiran'da mukim olan Kaplan Paşazade Abdurrahman Bey yaşanan gelişmeler üzerine endişeye kapılarak Mat kazasına firar etmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa'nın bölgede yürüttüğü harekate karşılık merkez kendisinin maiyetine asker celp olunmasını emretmiş ve bu hususa istinaden üç bin Arnavut asker ile Hacı Paşa Mustafa Paşa'nın maiyetine katılmıştır. Bölgedeki hareketlilik Ali Paşa taraftarlarının paniğe kapılmasına neden olmuş ve Mat'a firar eden Abdurrahman Paşa Mustafa

¹⁶⁹ BOA, HAT, nr. 400/21026 (10 Ş 1235/ 23 Mayıs 1820).

¹⁷⁰ BOA, HAT, nr. 941/40632 (28 Ş 1235/ 10 Haziran 1820).

Paşa'ya oğlunu rehin göndermiş ve askeriyle emrine gireceğini söylemiştir. İşkodralı Mustafa Paşa rehin aldığı Abdurrahman Paşa'nın oğlunu İşkodra'ya göndermiş ve kendisine cevap olarak da maiyetinde padişahın emrinde hazır ve nazır yirmi dört bin güzide asker olduğunu, istenildiği vakit bir bu kadar daha asker çıkarabilecek kudrette olduğunu bildirerek, paşanın bulunduğu mahalde oturmasını emretmiştir.¹⁷¹ İşkodralı Mustafa Paşa'nın bu hizmetlerine karşılık daha evvel tarafına tevcih olunan sancakların yanında Avlonya mütesellimliği görevi de tevcih olunmuştur.¹⁷²

Tepedelenli Ali Paşa kendisine karşı büyük bir ittifakın kurulduğu haberini önceden sezmiş olsa da nüfuzu altındaki sancakların birer birer çevre paşalara tevcih olunmasından ve “fermanlı” konumuna gelmesinden dolayı bu ittifaka yeterince karşı koyamamıştır. Hal böyle olunca merkeze bildirdiği yazılarda kendisinin epey yaşlı olduğunu, devlet için birçok fedakarlıklarda bulunduğunu ve bütün bunlara istinaden merhamet talep ettiğini niyaz etmiştir. Fakat bu özür beyanları ve merhamet dilekleri merkez tarafından kabul olunmamış, hatta padişahın; Tepedelenli Ali Paşa'nın ister isyan etsin ister itaat etsin kendisinin hile ile memleketleri zapt etme düşüncesinin vaki olduğunu, bundan dolayı devletin içerisindeki diğer hanedan ailelerinin desteklenerek bu isyanı bastırmalarının elzem olduğunu vurgulamıştır.¹⁷³ Bu hususa binaen ilkin İşkodralı Mustafa Paşa maiyetine Kaplanpaşazade Hacı Paşa, Dukakin mutasarrıfı, Prizren mutasarrıfı Mahmut Paşa, Köstendil mutasarrıfı Malik Paşa ve İvranyalı Hüseyin Paşa vesair civar mir-i miranların memur edilmeleri uygun görülmüştür. Sonrasında yapılan istişare neticesinde bu şahısların Gegalık takımından olmaları hasebiyle Mustafa Paşa ile de geçmişten kalan soğuklukların vaki olabileceği zannıyla Mustafa Paşa'nın münferit olarak beş yüz kese ile desteklenmesi ve mezkûr paşaların Rumeli valisi maiyetine memur edilerek Tepedelenli Ali Paşa'nın üzerine gidilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁷⁴

Tepedelenli Ali Paşa'nın üzerine gitmeye memur olan paşalar Yanya sancağına kapanıp mücadelesini sürdüren Ali Paşa'yı bir türlü ele geçirmeyi başaramamışlardır.

¹⁷¹ BOA, HAT, nr. 400/21020 (16 N 1235/ 27 Haziran 1820).

¹⁷² BOA, HAT, nr. 399/21008 (25 L 1235/ 05 Ağustos 1820) .

¹⁷³ BOA, HAT, nr. 1263/48901 (29 Z 1236/ 07 Ekim 1820).

¹⁷⁴ BOA, HAT, nr. 1263/48901 (29 Z 1236/ 07 Ekim 1820).

Osmanlı Devleti Tepedelenli Ali Paşa gailisi ile uğraşırken Mora ve Eğriboz sancaklarında Rumlar isyana kalkışmışlardır. Bölgede yaşanan bu olayları çözüme kavuşturması ümidiyle Hurşit Ahmet Paşa Mora valisi ve “Yanya Canibi Seraskeri” sıfatıyla görevlendirilmiştir.¹⁷⁵ Hurşit Ahmet Paşa’nın Tepedelenli meselesini çözmesi için görevlendirilmesinden sonra İşkodralı Mustafa Paşa’nın Mora’da ortaya çıkan Rum isyanını bastırmakla görevlendirildiğini ve kendi askerinden dört bin kişinin hazırlanıp muktedir başbuğ ile Mora valisi maiyetine gönderilmesi emri verilmiştir. Nitekim İşkodralı Mustafa Paşa, Ohri ve Elbasan sancaklarından bu askerleri hazırlayıp akrabalarından Debreli Hasan Bey’i başbuğ tayin ederek Hurşid Ahmet Paşa’nın maiyetine göndermiştir.¹⁷⁶ Mustafa Paşa kendisinin de askerinin başında bulunarak maiyetine katılması isteğine karşılık İşkodra sancağının serhat sancağı olduğunu ve bu mevsimlerde Karadağ asilerinin sürekli akınlarının olduğunu öne sürerek bu görevden affını talep etmiştir.¹⁷⁷

Tepedelenli Ali Paşa maiyeti ile kapanmış olduğu Yanya Kalesinde Hurşit Ahmet Paşa kumandasındaki askerler ile bir müddet muharebede bulunmuş fakat yanında bulunan askerlerin kendisini terk etmesi sonucuyla yaklaşık elli kadar askeri ile iç kaleye kapanmak zorunda kalmıştır. 23 Ocak 1822 yılında Yanya Kalesi Hurşit Ahmet Paşa tarafından ele geçirilmiş ve bir müddet sonra Hurşit Ahmet Paşa ve silahtarı, Tepedelenli Ali Paşa’yı idam etmiştir. Tepedelenli Ali Paşa’nın kesilmiş başı İstanbul’a gönderilmiş ve Hurşit Ahmet Paşa’nın silahtarı Ahmet Ağa’ya silahşörlük ve kapıcıbaşılık rütbelerinin yanında ihsanlarda bulunulmuştur.¹⁷⁸

Tepedelenli Ali Paşa’nın idam edilmesi ve elinden sancakların alınmasıyla kendisine büyük bir alan açılan İşkodralı Mustafa Paşa, padişahın kendisine ihsan buyurduğu Ohri ve Elbasan sancaklarını uhdesine alarak güneye doğru sınırlarını genişletmeyi başarmıştır. Merkezin bölgede önemli bir hanedana karşılık diğer taşra hanedanlarını bir araya getirerek desteklemesi siyaseti başarıya ulaşmıştır. Fakat bunun sonucunda

¹⁷⁵ Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu*, s. 102.

¹⁷⁶ BOA, HAT, nr. 868 38591 A (15 B 1236/ 18 Nisan 1821); BOA, HAT, nr. 947/40733 (29 N 1236 / 30 Haziran 1821).

¹⁷⁷ BOA, HAT, nr. 869/38638 (29 L 1236/ 30 Temmuz 1821).

¹⁷⁸ Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu*, s. 124-128.

da Tepedelenli Ali Paşa'nın idam edilmesi ve hanedanının dağıtılması sonucu bölgede yaşanan güç boşluğunu Rumlar isyana kalkışarak fırsata çevirmişlerdir.

Mora ve Eğriboz'da başlayan isyanlar sonucunda Tepedelenli Ali Paşa gailisi için memur edilen paşalar, Rum isyanında da görevlendirilmişlerdir. Fakat Mora'da ortaya çıkan Rum isyanı sanılanın aksine çok ciddi bir isyan hareketine dönüşerek çevre sancak ve kazalara yayılmış ve bununla birlikte yabancı devletlerin de desteğini kazanmıştır. Osmanlı Devleti bu isyanı ancak Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım talebinde bulunarak bastırabilmiştir. Nitekim Mehmet Ali Paşa da isyanı bastırmakla görevli oğluna Mora valiliği tevcih olunması koşuluyla yardım edebileceğini bildirmiş ve II. Mahmut bu şartı kabul etmek zorunda kalmıştır.¹⁷⁹ Bir sonraki kısımda Mora'da ortaya çıkan ve çevre sancak ve kazalara yayılan Rum isyanında İşkodralı Mustafa Paşa'nın ne gibi görevler üstlendiğini izaha çalışacağız.

2.7. MORA İSYANI

Osmanlı Devleti Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanı ile uğraşırken bağımsız bir Yunan devleti kurma idealinde olan Filiki Eterya Cemiyeti¹⁸⁰ hem Mora hem de Tuna Prensliklerinde bir isyan hareketi başlatmayı planlamıştır. Mora'daki isyan hazırlığı gecikince eylem planı ilk olarak Eflak-Boğdan'a kaymış ve Aleksander İpsilantis önderliğinde isyan hareketi bu bölgede başlamıştır. Eflak-Boğdan'da başlayan isyan hareketi ile cemiyet, para ve mühimmat toplamak ve ayrıca siyasi bir hami olarak Rusya'nın da desteğini kazanma ümidi içerisinde olmuştur.¹⁸¹ Aleksander İpsilantis liderliğindeki asiler 1821 yılında Boğdan'da isyan hareketine başlamışlar fakat yerel halk ve yabancı devletlerden destek bulamamışlardır. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti, Filiki Eterya'nın planladığı Boğdan'daki isyan hareketini rahatlıkla savuşturmuştur.¹⁸²

¹⁷⁹ Yüksel Çelik, *Şeyhü'l Vüzera Koca Hüseyin Paşa: II. Mahmud Devrinin Perde Arkası*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), s. 205-206.

¹⁸⁰ 1814 yılında Odesa'da kurulan; Dostluk Cemiyeti anlamına gelen Filiki Eterya Cemiyeti, bağımsız bir Yunan devleti kurmak amacını taşımaktadır. Necla Günay, "Filik-i Eterya Cemiyeti", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 6, S. 1, (Ankara, 2005), s. 273.

¹⁸¹ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar*, c. 1, (İstanbul: Küre Yayınları, 2006), s. 241; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2014)*, (İstanbul: Der Yayınları, 2015), s. 158-164.

¹⁸² Ali Fuat Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, (İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2020), s. 29-32.

Aleksander İpsilanti'nin Boğdan'daki isyan hareketi sırasında kardeşi Demetrios ile Prens Kantakuzen Mora'da ikinci bir isyan cephesi açmış ve kilisenin de desteğini kazanarak isyan ulusal kimliğinin yanında dinî bir kimliğe de bürünmüştür.¹⁸³ Balyabadra (Patras) Piskoposu Germanos önderliğinde Rumlar 6 Nisan 1821'de Kalavitra Kalesi'ne bağımsızlık bayrağını dikerek resmen isyanı başlatmışlar ve bunun üzerine dağlardan inen Rum asiler bölgede iki yüzden fazla evi basıp Müslüman erkekleri katletmiş, kadınları da esir almışlardır.¹⁸⁴ Yaşanan bu gelişmelerden sonra bölgede yaşayan Türkler bölgedeki kalelere sığınmışlar ve merkezden yardım gelmesini beklemişlerdir. Osmanlı Devleti halihazırda Tepedelenli isyanı ile uğraşırken beklenen yardım gelememiş ve Rumlar bölgedeki kaleleri birer birer ele geçirmişlerdir.¹⁸⁵ Rumların isyan haberi İstanbul'da büyük bir infiale neden olmuş ve bunun sonucunda ihanet suçundan Filiki Eterya'ya üye olduğu anlaşılan Patrik V. Gregor, Rum tüccar ve Fenerli beyler idam edilmişlerdir. İsyen ile ilgisi olan Divan ve Donanma tercümanları da görevden uzaklaştırılmış, Osmanlı Devleti içerisinde itibarlı bir mevkide olan Rumlar bu isyan ile ilişkilerinin olduğu anlaşılınca merkezden uzaklaştırılmışlardır.¹⁸⁶

Rumlar başlattıkları bu isyan hareketi ile siyasi sonuçlar almak ümidiyle siyasi arenada kamuoyu oluşturmayı amaçlamışlardır. Bunun üzerine bu mesele 20 Ekim 1822 yılında toplanan Verona Kongresinde görüşülmüş, Rumların bağımsız devlet kurmalarına karşı çıkılmış ve bu durum Osmanlı Devleti'nin bir iç sorunu olarak kabul edilmiştir. Rum isyanının çözümünü Osmanlı Devleti'ne havale eden Avrupalı devletlerin bu tutumuna karşılık, Avrupa kamuoyu Helen kültürüne duydukları hayranlık ve sempati nedeniyle yardım cemiyetleri aracılığıyla önemli ölçüde maddi destekte bulunmuşlardır.¹⁸⁷

¹⁸³ Çelik, a.g.e., s. 189.

¹⁸⁴ Ali Fuat Örenç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, sayı:11/12, 2011, s. 10.

¹⁸⁵ Çelik, a.g.e., s. 189.

¹⁸⁶ Örenç, *Yakınçağ Tarihi (1789-1918)*, s. 90.

¹⁸⁷ Çelik, a.g.e., s. 191.

Bağımsız bir Yunan devleti kurma idealiyle 1814 yılında Odesa’da kurulan Filiki Eterya Cemiyeti, özellikle Rusya’nın desteğini alarak Rumların yaşadığı bölgelerde teşkilatlanma yoluna koyulmuştu. Tepedelenli Ali Paşa daha önceden bu örgütün faaliyet ve amaçlarından haberdar olarak durumu merkeze bildirmiş ve Rumların bir isyan hazırlığında olduğunu vurgulamıştır. Bunun üzerine Halet Efendi’nin II. Mahmud’u Tepedelenli Ali Paşa aleyhine kışkırtmasıyla bölgede hazırlanan birlikler Ali Paşa’nın üzerine sevk edilmiş ve Ali Paşa katledilmiştir.¹⁸⁸ Bunun sonucunda bölgede önemli bir güç unsuru olarak bulunan Tepedelenli Ali Paşa’nın ortadan kaldırılmasıyla kendilerine önemli bir alan açılan Rumlar bu durumdan yararlanarak Osmanlı Devleti’ne karşı isyan bayrağını kaldırmışlardır. Osmanlı Devleti bu isyan hareketine sert tepkiler vererek Filiki Eterya ile bağı olan kimseleri idam etmiş ve Rumları Osmanlı Devleti’ndeki memuriyetlerinden uzaklaştırmıştır. Bunun yanında Tepedelenli Ali Paşa isyanını bastırmakla görevli ayan ve askerler, Mora’daki isyanı bastırmakla görevlendirilmiş ve bu isyanın kısa sürede bastırılması ve bölgeye huzur ve asayişin egemen olması emredilmiştir.

2.7.1 İşkodralı Mustafa Paşa’nın Mora İsyanındaki Faaliyetleri

Mora ve Eğriboz sancaklarında ortaya çıkan isyandan yaklaşık bir ay sonra Rumeli ve Yanya canibi seraskeri Hurşit Paşa, İşkodralı Mustafa Paşa’dan kendi askerinden olmak üzere dört bin asker temin etmesi ricasında bulunmuştur. Hurşit Paşa, Mustafa Paşa’nın maiyetinde bulunan Arnavut askerlerinin ulufeleri verilmeden maiyetine katılmayacaklarını bildiğinden merkezi bu durumdan haberdar etmiş ve hazineden bir miktar para istemiştir. İşkodralı Mustafa Paşa, kendisinden dört bin asker istenilmesine rağmen üç bin askeri, akrabası Debreli Hasan Bey kumandasında Yanya’da bulunan Hurşit Ahmet Paşa maiyetine katılmaları için göndermiştir. Fakat padişah kendi akrabasının kumanda ettiği bir ordudan ziyade kendisinin bizzat askeriyle birlikte Hurşit Paşa maiyetine katılmasını emreden fermanın yazılmasını emretmiştir.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Çelik, a.g.e., s. 187.

¹⁸⁹ BOA, HAT, nr. 868/38591 A (15 B 1236/ 18 Nisan 1821); BOA, HAT, nr. 947/40733 (29 N 1236 / 30 Haziran 1821).

Buna karşılık Mustafa Paşa, uhdesinde bulunan Podgoriçe, İşbozi, Jabyak, Ülgün ve Bar kalelerinin Karadağ asilerine sınır mevkilerinde olduğunu, bundan dolayı herhangi bir saldırıda bu mevkileri savunmakla yükümlü olduğunu belirterek bu görevden affını talep etmiştir.¹⁹⁰ Hurşit Ahmet Paşa, merkez tarafından Mora'daki isyanı bastırmakla görevlendirilen Behram Paşa, Hacı Bekir Paşa, Çarhacı Ali Paşa ve İşkodralı Mustafa Paşaların türlü bahaneler öne sürerek görev yerine gitmediklerini merkeze bildirerek şikayette bulunmuştur. Kendisinin Tepedelenli galesiyle uğraştığını, Mora'daki ahalinin zor durumda olduğunu, eğer olası bir yardımın yetişmemesi durumunda ahalinin cümlesinin perişan olacağını da vurgulamıştır.¹⁹¹

İşkodralı Mustafa Paşa, merkeze yazdığı yazılarda ısrarla İşkodra sancağında kalmasının daha iyi olacağını, kendisinden istenilen askerlerin muktedir bir başbuğ ile Mora'ya gönderildiğini ifade etmiştir.¹⁹² Hurşit Ahmet Paşa, bu süre zarfında Tepedelenli Ali Paşa galesini bertaraf ederek ordusuyla birlikte Mora'daki isyanı bastırmaya koyulmuştur. Bunun üzerine İşkodralı Mustafa Paşa, Mora canibi seraskeri Ali Paşa maiyetine göndermiş olduğu akrabasından Selim Bey kumandasındaki askerlerine Manastır üzerinden Mora'ya varıp Ali Paşa maiyetine katılmaları emrini vermiştir. Hurşit Ahmet Paşa'nın, donanmanın da Korfu civarından bölgeye intikal ettiğini bildirmesiyle padişah, İşkodralı Mustafa Paşa'nın belirtilen bölgeye asker göndermesinin münasip olduğunu, donanmanın da bölgeye yetişmiş olmasıyla bir an önce bu sıkıntının çözüleceği ümidi ve temennisinde bulunmuştur.¹⁹³

1823 yılının mart ayına gelindiğinde Mora'daki isyan daha da şiddetlenmiş ve bölgedeki kaleler birer birer Rum asilerinin eline geçmeye başlamıştır. İsyanın kısa sürede bu denli yayılması merkezi endişeye sevk etmiş ve bu olayın çözümü için daha ciddi önlemler alınması yoluna gidilmiştir. Bunun üzerine İşkodralı Mustafa Paşa'ya padişah tarafından hediye ve ihsanlarda bulunularak kendisinin isyanı bastırma hususunda daha etkili hareket etmesi istenmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa padişah tarafından kendisine gönderilen mücevher hançere şükranlarını sunmuş ve isyanı

¹⁹⁰ BOA, HAT, nr. 869/38638 (29 L 1236/ 30 Temmuz 1821).

¹⁹¹ BOA, HAT, nr. 862/38446 (07 Za 1236/ 06 Ağustos 1821).

¹⁹² BOA, HAT, nr. 869/38639 (06 Z 1236/ 04 Eylül 1821).

¹⁹³ BOA, HAT, nr. 863/38480 (29 Ca 1237/ 21 Şubat 1822).

bastırma hususundaki memuriyeti konusunda askerleriyle birlikte devletin hizmetinde olduğunu bildirmiştir.¹⁹⁴ Mustafa Paşa ayrıca bu görev için merkezden maddi yardım talep etmiş, Arnavut askerlerinin Tepedelenli isyanını bastırmak üzere İzdin bölgesine gönderildiğini ve bu askerlerden süvariye dört yüz elli, piyadeye üç yüz elli kuruş verildiğini söylemiştir. Ayrıca Arnavut askerlerinin fakir olduğundan dert yanarak memuriyetleri istenilen bölgenin kendilerine uzak olmasına binaen, maddi destek olmaksızın askerlerin cebren o bölgeye gideceği fakat pek verimli ve gayretli olamayacakları ifade edilmiştir.¹⁹⁵

İşkodralı Mustafa Paşa'nın memuriyetinden sonra merkez durumu yakından takip etmesi için hassa hasekilerinden Kuşçubaşı Ahmet Raşit Ağa'yı İşkodra'ya göndermiştir. Ahmet Raşit Ağa merkeze bildirdiği takririnde, Mustafa Paşa'nın kendisini belinde padişahın hediye ettiği murassa hançer ile karşıladığını, kendisine gönderilen hatt-ı hümayunu bizzat halka okuduğunu ve padişahın emrinde her şeyi feda edebileceğini söylediğini bildirmiştir. Ahmet Raşit Ağa ayrıca İşkodralı Mustafa Paşa'nın beş bin asker ile beş on günde hareket edebileceğini fakat padişahın külliyetli asker emrine karşılık bunun ancak maddi destekle olabileceğini ve bunun karşılanması halinde yirmi bin asker çıkarabileceğini takririnde bildirmiştir. Ayrıca Mustafa Paşa maiyetine İpekli Numan Paşa, Debreli Abbas Paşa, Elbasan mutasarrıfı Mahmud Paşa ile Recep Paşazadelerden birisinin tayin olunması ricasında bulunmuştur. Aralarında dargınlık bulunan Prizren mutasarrıfı Mahmud Paşa'nın dahi tayin olunması durumunda kendisine kardeş muamelesinde bulunacağını da eklemiştir. Ahmet Raşit Ağa son olarak İşkodralı Mustafa Paşa'ya merkezden kendisine verilmek üzere on bin, hizmetindekiler için ise iki bin kuruş hediyesini takdim etmiştir.¹⁹⁶ İşkodralı Mustafa Paşa bu sırada Rumeli valisi ve seraskeri Mehmet Paşa'ya da bir temsilcisini göndererek, Ohri ve Elbasan'ın kendisine tevcih olunmasını, Tepedelenli isyanına memur edildiğinde kendisine verilen bin kese akçenin askerlerine dağıtıldığını ve

¹⁹⁴ BOA, HAT, nr. 937/40511 (09 B 1238/ 22 Mart 1823).

¹⁹⁵ BOA, HAT, nr. 937/40511 A (09 B 1238/ 22 Mart 1823); Hakan Erdem, " 'Perfidious Albanians' and 'Zelaous Governors': Ottomans, Albanians, and Turks in The Greek War Of Independence", Anastasopoulos, Antonis and Kolovos, Elias, (eds.) *Ottoman Rule and the Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation: Proceedings of An International Conference Held in Rethymno, Greece, 13-14 December 2003* (Rethymno: University of Crete, Department of History and Archaeology, 2007), s. 222.

¹⁹⁶ BOA, HAT, nr. 937/40511 B (23 B 1238/ 05 Nisan 1823).

şimdi ise bu durumdan daha fazla akçenin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Bu isteklerinin karşılanması durumunda on iki bin asker çıkarabileceğini de vurgulamıştır.¹⁹⁷

İşkodralı Mustafa Paşa bu süreçte sürekli merkezden isteklerde bulunarak harekete geçmekte isteksiz davranmıştır. Mustafa Paşa merkezden verilen emirlere karşın ilk olarak askeri için para desteği istemesini ve harekete geçmekte bu denli isteksiz davranmasını bir serhat şehri İşkodra'da mutasarrıf olması ve olası bir Karadağ isyanında ilk hedefin kendi sancağı olduğu iddiasıyla meşrulaştırmaya çalışmıştır. Nitekim her ne kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı bir mutasarrıf olup meşruiyetini Osmanlı Devleti dahilinde sağlıyor olsa da Mustafa Paşa'nın da bölgede bir nüfuz alanı vardır ve kendi nüfuz alanını genişletme planı ve programı mevcuttur. Bu hususta İşkodralı Mustafa Paşa, bu program dahilinde harekette bulunarak mevcut fırsatları da değerlendirmekten geri durmamıştır.

Nitekim Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanında kendisine verilen görevleri yerine getirmiş ve böylelikle sancağından güneye doğru bir genişleme fırsatı elde ederek gücüne güç katma fırsatı yakalamıştır. Tepedelenli isyanında merkezin kendisini görevlendirmesi ve birtakım ihسانlarda bulunması sonucunda merkezin de kendisinden elbette bir beklentisi olacaktır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin, askeri hareketlerde bu gibi ayanların ordularından istifade ediyor olması ayanların elini güçlendirmekte ve sürekli merkezden maddi destek ve toprak talebinde bulunmalarına neden olmaktaydı. Neticede merkezi yönetim de kendi siyaseti bağlamında taşra idaresinde sürekli bir denge gözetmekte ve bunun neticesinde ayanlardan birisi fazlaca güçlendiğinde ona karşı rakip ayanlara destek verip güçlendirerek taşrada güçlü ayanların önüne geçmeye çalışmaktaydı.

Mora'da ortaya çıkan isyan çevre şehirlere de yayılmış ve bunun sonucunda isyancılar Karlılı'nda de isyanı alevlendirmişlerdir. Bunun üzerine hızlıca asker tedarikinin halledilmesi ve Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa'nın da donanma ile bölgeye gelerek bu isyanın bastırılması planlanmıştır. Nitekim Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa isyanın

¹⁹⁷ BOA, HAT, nr. 938/40527 C (27 B 1238/ 09 Nisan 1823).

başlangıcından itibaren yaklaşık beş ay donanmanın hazırlanmasıyla uğraşmış ve 1823 yılının mayıs ayı başlarında Beşiktaş'tan Çanakkale Boğazı'na doğru harekete geçmiştir. Mayıs ayının sonlarına gelindiğinde Bozcaada'ya ulaşan Osmanlı donanması, bir kalyon, yirmi fırkateyn ve geri kalanı korvet olmak üzere kırk dört parça gemiden müteşekkildir.¹⁹⁸

Bu sırada İşkodralı Mustafa Paşa'nın talep ettiği Ohri ve Elbasan sancakları da İşkodra sancağına ilhaken kendisine tevcih edilmiş¹⁹⁹ ve Mustafa Paşa bu tevcih karşısında teşekkürlerini sunmuştur.²⁰⁰ Bunun yanında İşkodralı Mustafa Paşa merkezden, çıkaracağı asker için para talebinde bulunmaya devam etmiş ve merkez de kendisine iki bin kese akçe tedarikinde bulunmuştur. İşkodralı Mustafa Paşa bu paraların askere dağıtıldığını ve kendisinde para kalmadığını beyan ederek beş yüz kese akçe daha tarafına gönderilmesini ve maiyetine memur edilen Numan Paşa için de yirmi beş bin kuruşun gönderilmesini ayrıca talep etmiştir. Bu taleplerin karşılanması halinde yaklaşık yirmi bin asker ile, memur edildiği Karlılı taraflarına ramazan ayının yirminci günü İşkodra'dan hareket edeceğini bildirmiştir.²⁰¹

Padişah, İşkodralı Mustafa Paşa'nın bütün taleplerini karşılamış ve son olarak istemiş olduğu beş yüz kese akçe ve Numan Paşa için de yirmi beş bin kuruşun hızlıca kendilerine yetiştirilmek üzere Darphane'den alınıp gönderilmesini emretmiştir.²⁰² İşkodralı Mustafa Paşa kendisine gönderilen beş yüz kese ve Numan Paşa için gönderilen yirmi beş bin kuruşa karşılık padişaha teşekkürlerini sunmuştur.²⁰³ İşkodralı Mustafa Paşa, merkez tarafından taleplerinin karşılanmasından sonra ramazan ayının yirmi yedinci günü yaklaşık on beş bin askeri ile İşkodra'dan Mora'ya doğru harekete geçmiştir. Elbasan'a gelen Mustafa Paşa, Ohri, İpek ve civar kazalardan gelen askerlerin Manastır'da birleşeceklerini ve toplamda yirmi bin civarı bir askerin olduğunu merkeze bildirmiştir. Ayrıca bu denli büyük bir ordunun zahiresiz

¹⁹⁸ Çelik, a.g.e., s. 194-195.

¹⁹⁹ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, haz. Sadık Emre Karakuş, Murat Babuçoğlu, c. XII., (Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kültür Yayınları), s. 3344.

²⁰⁰ BOA, HAT, nr. 937/40510 B (23 Ş 1238/ 05 Mayıs 1823).

²⁰¹ BOA, HAT, nr. 937/40510 B (23 Ş 1238/ 05 Mayıs 1823).

²⁰² BOA, HAT, nr. 931/40339 B (09 N 1238/ 20 Mayıs 1823).

²⁰³ BOA, HAT, nr. 934/40430 (29 L 1238/ 09 Temmuz 1823).

iş göremeyeceğini de ekleyen Mustafa Paşa, yollarda zahireye rastlanmadığından şikâyet etmiş fakat artık merkezden herhangi bir talepte bulunmaya çekindiğini de vurgulamıştır.²⁰⁴ Mustafa Paşa'nın Mora'ya hareketi esnasında Zenta'daki Habsburg konsolosu, Karadağlılar ile Rumların anlaşarak Mustafa Paşa'nın yokluğundan İşkodra'ya saldıracakları planını Paşa'ya iletmıştır.²⁰⁵ Mustafa Paşa sancağı için son derece önemli olan bu haberi almasına rağmen memur edildiği bölgeye hareketinde devam etmiştir.²⁰⁶

İşkodralı Mustafa Paşa'nın maiyeti ile Tırhala'ya gelmiş olması bölgede önemli bir tesir uyandırmış ve zahire eksikliğini gidermek maksadıyla merkezden gönderilen donanmanın Kızılhisar mevkiine geldiği ve buraya zahire ve asker çıkarttığı haberi ulaşmıştır.²⁰⁷ Tırhala üzerinden Mesalongi'ye gelen İşkodralı Mustafa Paşa şehrin etrafının hendeklerle kazıldığını görmüş ve merkeze bu hendeklerin doldurulması için bölgeye hendek, kazma, lağım gibi işlerle uğraşacak yaklaşık iki bin askerin gönderilmesi ricasında bulunmuştur.²⁰⁸

Yaşanan zahire sıkıntısını gidermek maksadıyla Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa, zahirelerin Balyabadra, Koridos, Kastel ve İnebahtı'daki askerlere bırakıldığını ve Mora'ya gelecek ordunun zahiresinin de donanmada bulunduğunu, İşkodralı Mustafa Paşa'nın askerlerinin iki koldan Mesolongi ve İnebahtı'ya geleceği haberini merkeze bildirmiştir.²⁰⁹ İşkodralı Mustafa Paşa Yanya mutasarrıfı Ömer Paşa'ya Mesolongi üzerine birlikte hareket etme teklifinde bulunmuş ve oradan da Mora bölgesine hareket etmelerini vurgulamıştır.²¹⁰ Sabık Rumeli valisi Mehmet Paşa'nın merkeze gönderdiği şukkasında; Mustafa Paşa'nın Tırhala'ya geldiğinde kendisi ile bizzat gördüğünü ve askerlerini taltif ettiğini fakat Mustafa Paşa'nın bütün isteklerinin karşılanmasına

²⁰⁴ BOA, HAT, nr. 935/40476 (09 L 1238/ 19 Haziran 1823).

²⁰⁵ BOA, HAT, nr. 916/39964 L (12 L 1238/ 22 Haziran 1823).

²⁰⁶ İşkodralı Mustafa Paşa'nın, ileride zikredeceğimiz, Mesalongi kuşatmasından geri çekilerek sancağına avdet etmesinde kendisine gelen bu haber etkili olmuş olabilir. Fakat İşkodralı Mustafa Paşa geri çekilme nedeni olarak mevsim şartlarının ağırlaşması ve zahire eksikliğini zikretmektedir.

²⁰⁷ BOA, HAT, nr. 842/37883 F (23 L 1238/ 03 Temmuz 1823).

²⁰⁸ BOA, HAT, nr. 37841 A (25 Za 1238/ 03 Ağustos 1823).

²⁰⁹ BOA, HAT, nr. 841/37860 (05 Z 1238/ 13 Ağustos 1823).

²¹⁰ BOA, HAT, nr. 838/37785 A (19 Z 1238/ 27 Ağustos 1823).

rağmen türlü bahaneler öne sürüp isteklerde bulunduğunu ve vakit geçirerek oyalandığı şikayetinde bulunmuştur.²¹¹

Kerpiniş civarına gelen İşkodralı Mustafa Paşa burada yedi sekiz bin kadar asi ile muharebede bulunmuş ve kendilerine galip gelerek asilerin bölgeden geri çekilmelerine neden olmuştur. Bu muharebe esnasında kendi askerinden yaklaşık otuz kişinin öldüğünü fakat asilerden elli kadar kellenin alındığını vurgulayan İşkodralı Mustafa Paşa, bölgede tanınan bir kaptanın oğlunun kellesinin de bunların içerisinde olduğunu belirterek bu kesilen başları İstanbul'a göndermiştir.²¹² Kerpiniş'teki muharebeden sonra Mesalongi'ye hareket eden İşkodralı Mustafa Paşa merkezden yeniden maddi destek talebinde bulunmuş ve bunun üzerine kendisine beş yüz kese akçe gönderilmesi emredilmiştir.²¹³

Mesalongi önlerine gelen İşkodralı Mustafa Paşa tekrardan zahire sıkıntısını merkeze bildirmiştir. Bunun üzerine zahire meselesinin halli için kendisine zahire yollanmış fakat paşa bu zahirenin bir buçuk aylık kuşatmaya yetmeyeceğini belirtmiştir. Mora'nın kilidi mesabesinde olan Mesalongi'deki kuşatmanın zahire sıkıntısından dolayı ertelenmemesi adına bu işin ciddiyetle halledilmesi istenmiştir. Bunun üzerine Kaptan Paşa tarafından bölgeye gönderilmek üzere otuz bin kile zahirenin satın alınıp gönderilmesi emredilmiştir. Merkez, İşkodralı Mustafa Paşa'nın hiçbir şekilde zahire sıkıntısı çekmemesini emretmiş ve bütün isteklerinin aceleyle karşılanması emrini vermiştir. Mesalongi'deki orduya yaklaşık üç ay kadar yetecek zahirenin İşkodralı Mustafa Paşa'ya gönderileceği taahhütüne rağmen Paşa, gönderilen zahireden fazla bir miktarı atlara yükleterek sancağı İşkodra'ya geri dönmüştür. Böylelikle İşkodralı Mustafa Paşa'nın Mesalongi'deki ordu için talep ettiği zahirenin İzdin veyahut Eğriboz iskelelerinden birine gönderilmesi emredilmiştir.²¹⁴

Mesalongi'deki İşkodralı Mustafa Paşa'nın zahire talebine karşılık bu iş için memur edilen Rumeli valisinin Birun ağalarından Hacı Mehmet Ağa, İngiliz tüccarından

²¹¹ BOA, HAT, nr. 840/37837 C (21 Z 1238/ 29 Ağustos 1823).

²¹² BOA, HAT, nr. 839/37815 (30 M 1239/ 06 Ekim 1823).

²¹³ BOA, HAT, nr. 880/38937 (21 S 1239/ 27 Ekim 1823).

²¹⁴ BOA, HAT, nr. 883/39060 (23 Ra 1239/ 27 Kasım 1823).

zahireyi tedarik ederek bölgeye gönderilmesi emrini vermiştir. Meselenin hallini takip etmek maksadıyla Yenişehir²¹⁵ civarından bölgeye hareket eden Hacı Mehmet Ağa Narda civarında Mustafa Paşa'ya tesadüf ettiğini belirtmiş ve kendisine neden memur edildiği bölgede olmadığını sormuştur. Mustafa Paşa'nın muhasaradan geri çekilerek vilayetine doğru hareket ettiğini öğrenince bunun nedenini sormuş ve Paşa'nın mevsim şartlarının gittikçe kötüleşmesinden dolayı böyle bir işe kalkıştığı cevabını almıştır. Mehmet Ağa, sıkıntılarını gidermek maksadıyla merkezin kendisine üç yüz kese akçe ve Rumeli valisinin de beş yüz kese akçe gönderdiğini Mustafa Paşa'ya bildirmiş fakat Paşa sancağına dönmekte kararlı olmuştur. Ayrıca Hacı Mehmet Ağa, Narda Kalesi'nde ihtiyaten toplanan yüz elli yük miktarı cephanenin yüz yükünü Mustafa Paşa'nın cebren alarak İşkodra'ya götürdüğünü de vurgulamıştır. İşkodralı Mustafa Paşa'nın geri çekilmesi durumunu Preveze'de olan Yanya mutasarrıfı Ömer Paşa'ya soran Hacı Mehmet Paşa, Ömer Paşa'nın çokça dil döktüğünü fakat yine de Mustafa Paşa'yı ikna edemediğini belirtmiştir.²¹⁶

İşkodralı Mustafa Paşa Mora'daki isyanı bastırmakla görevlendirildiğinden beri sürekli taleplerde bulunmuş ve o bölgeye gitmekte isteksizlik göstermiştir. Öncelikle Ohri ve Elbasan sancaklarının kendisine tevcih edilmesini, sonrasında külliyetli asker tedarikinin ancak akçe ile olacağını ve bundan dolayı merkezden bu hususta desteklenmesi gerektiğini bildirmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa'nın bütün talepleri merkez tarafından karşılanmış fakat kendisinden gerekli yararlılık sefer esnasında görülmemiştir. Bütün bu desteğe rağmen İşkodralı Mustafa Paşa'nın askerinin yazlık olduğu ve kışın savaşamayacakları gibi bahanelerle Mesolongi önünden geri çekilmesi sonucu Rum asiler yeniden çevre kale ve köyleri yağmalamaya başlamışlardır. Mesolongi kuşatmasında Mustafa Paşa'nın geri çekilmesiyle birlikte kara ordusunun desteğinden yoksun olması Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa'nın da bu kuşatmayı kaldırıp İpsara'ya gitmesine neden olmuştur. Bütün bu olaylar yaklaşık üç yıl süren Rum isyanının İstanbul'dan gönderilen kuvvetler ve yerel ayanlar tarafından

²¹⁵ Machiel Kiel, "Yenişehir", *DİA*, c. 43 (İstanbul: İSAM, 2013), s. 473. Bugünkü adıyla Larissa olarak bilinen şehrin Osmanlı Devleti'ndeki adı "Yenişehir" olarak bilinmektedir.

²¹⁶ BOA, HAT, nr. 857/38260 B (29 Z 1239/ 25 Ağustos 1824).

bastırılmayacağını ortaya koyduğundan II. Mahmud çaresiz olarak Mısır valisinden resmen askerî yardım istemek zorunda kalmıştır.²¹⁷

Bunun üzerine Kavalalı Mehmet Ali Paşa, II. Mahmud'dan oğlu İbrahim için sadece Mora valiliğini değil aynı zamanda Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa'nın azledilerek bu görevin de oğluna tevcih edilmesini istemiştir. II. Mahmud bu talepleri kısmen kabul ederek Mehmet Ali Paşa'ya, İbrahim'e Mora valiliğinin ve "Donanma-i Mısıriyye Seraskerliğinin" tevcih edileceğini bildirmiştir. İbrahim Paşa 1 Nisan 1824 yılında resmen Mora valisi olarak atanmıştır.²¹⁸ 19 Temmuz'da İskenderiye'den²¹⁹ hareket eden İbrahim Paşa Osmanlı filosu ile birleşerek Rodos ve Girit sularında Rum gemileri ile mücadele ettikten sonra Modon civarında Mora'ya ayak bastı.²²⁰ İbrahim Paşa vali ve serasker sıfatıyla Mora'ya hareket ettiğinde Osmanlı Devleti'nin Rumeli valisi olarak görevde olan Derviş Paşa kara ordusunun başındadır. İbrahim Paşa ile ortak harekât planlanmış fakat İbrahim Paşa'nın Mora açıklarına henüz ulaşamaması ve Derviş Paşa kumandasındaki Arnavut askerlerin ulufe bahanesiyle isyan ve firar eylemleri Derviş Paşa'yı çok zor durumda bırakmıştır. Bunun üzerine kumandasındaki Arnavut askerleri zapt edememesinden dolayı Derviş Paşa azledilerek yerine Vidin Muhafızı Reşid Mehmet Paşa tayin edilmiştir.²²¹

Rumeli Valisi olarak tayin edilen Reşid Mehmet Paşa kara harekâtı için asker tedarikine başlamış ve bu sebeple İşkodra'ya geri dönen Mustafa Paşa'dan maiyetine beş bin asker göndermesini emretmiştir. Mustafa Paşa bu emir karşısında bin askerin tenzili ricasında bulunarak ancak dört bin asker gönderebileceğini bunların da yarısının dağılı askerlerden yarısının da İşkodra'daki güzide askerlerden müteşekkil

²¹⁷ Çelik, a.g.e., s. 200-201; Ali Fuat Örenç, "Albanian Soldiers In The Ottoman Army During The Greek Revolt At 1821", *2nd International Balkan Annual Conferance (IBAC)* 2012, Tiran, Arnavutluk, 01-08 Ekim 2013, c.2, s. 515; Hüseyin Şükrü Ilıcak, "A Radical Rethinking of Empire: Ottoman State and Society during the Greek War of Independence (1821-1826)", (Doktora Tezi, Harvard University, 2011), s. 273-274. Ilıcak, İşkodralı Mustafa Paşa'nın Mesalongi kuşatmasını yarıda bırakıp sancağı İşkodra'ya gitmesinin, II. Mahmud'u telaşlandırdığını dile getirmiştir. Ayrıca Arnavut paşaların Mora isyanındaki tutumlarından dolayı merkezi hükümetin bu paşalarla iş tutulamayacağını bu yüzden Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan yardım talebinde bulunmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir.

²¹⁸ Çelik, a.g.e., s. 205-206.

²¹⁹ Mısır İskenderiyesi.

²²⁰ Muhammed Hanefi Kutluoğlu, "Kavalalı İbrahim Paşa", *DİA*, c. 21, (İstanbul: İSAM, 2000), s. 331.; Uçarol, a.g.e., s. 166-167.

²²¹ Çelik, a.g.e., s. 216, 217.

olacağını bildirmiştir. Ayrıca akrabası Mehmet Bey'in başbuğluğunda Reşid Mehmet Paşa'ya gönderilen askerlerin yetmiş beşer kuruş aylıklarının tarafından karşılandığını da belirtmiştir.²²²

Kavalalı İbrahim Paşa'nın bölgeye gelmesiyle bir sene içerisinde Rumların direnişi kırılmıştır. Navarin, Tripoliçe, Balyabadra gibi yerlerden sonra Mora'daki isyan hareketinde önemli bir yeri işgal eden Meselongi'nin de ele geçirilmesiyle 23 Nisan 1826 yılında isyan büyük ölçüde bastırılmıştır.²²³ Böylelikle Osmanlı Devleti'ni çok zor durumda bırakan Rum isyanı, ayanların sürekli istekleri ve uyuşuk davranmaları üzerine II. Mahmud'un Mısır valisinden yardım talep etmesiyle çözüme kavuşmuş gibi gözükmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa Rum isyanı sürecinde merkezden sürekli taleplerde bulunmuş ve isyan süresince ayak sürüp türlü bahaneler öne sürerek bu hususun halledilmesinde İstanbul'un istediği desteği göstermemiştir.

2.8. 1828-1829 OSMANLI RUS-HARBİNDE İŞKODRALI MUSTAFA PAŞA'NIN ROLÜ

Rum isyanını bastırmakla görevlendirilen bölge ayanları uzun bir müddet meselenin halli için uğraşmalarına rağmen isyanı bastıramamışlardır. Bunun üzerine II. Mahmud Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan yardım talebinde bulunmuştur. Kavalalı İbrahim Paşa'nın komutasında Mora'ya gelen modern, talimli ve disiplinli "Cihadiye askerleri" kısa sürede Rum isyanını bastırmaya muvaffak olmuşlardır. Bu durum İstanbul'da büyük bir yankı uyandırmış ve II. Mahmud'un, bozulmaya yüz tutan Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırma düşüncesi için Yeniçerilere karşı önemli bir argüman olarak kullanılmıştır. Tarihte Vaka-i Hayriye diye anılacak olan olay sonucunda Yeniçeri Ocağı kaldırılarak yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla talimli bir ordu ikame edilmiştir. Bu olay neticesinde İşkodralı Mustafa Paşa yeniçeriliğin kaldırılması ve yerine mezkûr ordunun ikame edilmesini tebrik siyakında merkeze bir yazı yazmıştır.²²⁴

²²² BOA, HAT, nr. 871/38735 (29 Ş 1240/ 18 Nisan 1825); BOA, HAT, nr. 871/38735 A (29 Ş 1240 / 18 Nisan 1825).

²²³ Kutluoğlu, a.g.m., s. 331.; Uçarol, a.g.e., s. 167.

²²⁴ BOA, HAT, nr. 635/31332 (01 M 1242/ 05 Ağustos 1826).

1826 sonrası süreçte Osmanlı Devleti merkez kuvvetini lağvederek yeni bir kara ordusu teşekkülü içerisinde olmuştur. Bu sırada Navarin'deki Osmanlı-Mısır donanmasının Avrupa devletlerinin gemilerinden oluşan müttefik donanma tarafından bir baskınla yok edilmesi, Osmanlı Devleti'nin deniz gücünün de ortadan kalkmasıyla sonuçlanmıştı. Bu durum Rusya'ya kaçıramayacağı bir fırsat sunmuştu. Rusya ilk olarak hem Rum isyanı hem de Osmanlı Devleti'nin Ortodoks tebaası hakkında İstanbul'dan yeni taleplerde bulunmuş, bu taleplerin reddi sonucu Eflak ve Boğdan'ı işgal etmişti. Osmanlı Devleti de buna karşılık Rusya'ya savaş ilan etmek zorunda kalmıştı. Edirne Antlaşması'yla neticelenen bu savaş sonucunda Yunanistan bağımsızlığını elde etmiş ve Osmanlı Devleti dahilinde ilk defa bağımsız bir devletin teşekkülü söz konusu olmuştur. İşkodralı Mustafa Paşa Mora isyanındaki isteksizliğinin aksine 1828-1829 Osmanlı-Rus harbinde çok daha faal bir rol üstlenmiş ve Rus ordularına önemli kayıplar verdirmiştir. Genel çerçevesini tasvir etmeye çalıştığımız bu bölümde biz İşkodralı Mustafa Paşa'nın 1828-1829 Osmanlı Rus harbinde ne gibi görevler üstlendiğini izah etmeye çalışacağız.

Osmanlı-Mısır ortak kuvvetlerinin Rum isyanını bastırmadaki başarısından sonra İngiltere, Fransa ve Rusya donanmalarını Akdeniz'e göndermişlerdir. Osmanlı Devleti ile bu devletlerin arasında bir savaş hali bulunmaksızın müttefik donanmasının ani bir baskınla Navarin'de Osmanlı-Mısır donanmasını yok etmesi sonucunda Osmanlı Devleti bu durumu sadece protesto edebilmiştir. Osmanlı Devleti merkez kuvvetleri olan yeniçeriliğin ilgası ve üzerine Navarin baskını ile önemli bir güç kaybetmiş ve Rusya'nın bu durumu fırsat bilmesiyle savaşın eşiğine gelmiştir. Navarin baskınından sonra İngiltere Mısır güçlerini tahliye etmiş, Fransa Mora'ya asker çıkarmış ve Rusya'da Eflak ve Boğdan'ı işgal ederek Edirne'ye doğru harekete geçmiştir. Bütün bunların sonucunda Osmanlı Devleti Kırım'ı yeniden hakimiyeti altına alma motivasyonu ile tarihte 1828-29 Osmanlı Rus Harbi olarak anılan savaşa girişmiştir.²²⁵

Osmanlı Devleti'nin Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurduğu Asakair-i Mansure-i Muhammediye ordusunun ilk ciddi sınavı 1828-29 Osmanlı Rus Harbi olmuştur. Bunun yanında bölge ayanlarından da sefere katılması için asker tedarikinde

²²⁵ Örenç, *Yakınçağ Tarihi (1789-1918)*, s. 94; Uçarol, a.g.e., s.170-174.

bulunulmuş, İşkodralı Mustafa Paşa'dan da önemli miktarda askerle sefere katılması emredilmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa Rum isyanındaki tavrın aksine bu seferde çok ciddi yararlılıklar göstermiş ve önemli miktarda askerle görevlendirildiği mevkiye gitmiştir. Merkez tarafından kendisine verilen altı yüz kese akçeyi aldığını ve memuriyetinin ilkbahar mevsimine denk getirilmesi hususlarına teşekkürlerini bildiren Mustafa Paşa hazırlıklarını tamamlayarak yaklaşık on iki bin askeriyle görev yerine gideceğini de eklemiştir.²²⁶

Merkez İşkodralı Mustafa Paşa'dan on iki bin asker hazırlayarak görev yerine gitme emri vermiştir. Bunun üzerine Mustafa Paşa ayrıca üç bin asker daha hazırlamış ve bu askerler için çarık bedeli olarak merkezden bin dört yüz kese akçe talebinde bulunmuştur. Bu talebe karşılık merkez kendisine dokuz yüz akçenin peşin olarak gönderilmesi ve sonrasında altı yüz akçenin de eklenmesiyle toplamda bin beş yüz akçe gönderilme emrini vermiştir.²²⁷ Mustafa Paşa ayrıca Gegalık Paşalarıyla birlikte toplamda yirmi üç bin asker çıkarabileceğini söylemiş, Bosna vilayetinden on beş bin askerin maiyetine verilmesi ve Vidin muhafızlığı görevinin de kendisine tevcih edilmesi taleplerinde bulunmuştur. Bu taleplerinin nedeni olarak da Rusların kendisinden daha fazla asker ile o bölgeye hareket edeceği beklentisini göstermiştir.²²⁸ Mustafa Paşa İşkodra askerinden on beş bin, aylıklı olarak Debre ve Mat bölgelerinden üç bin, Dukakin'den bin beş yüz, Yakova'dan bin olmak üzere toplamda yirmi bin beş yüz asker ile 1829 yılının temmuz ayı başı itibarıyla Vidin'e doğru hareket edeceğini bildirmiştir. Rusların kendisinden daha fazla askerle o bölgede olacağını tekrardan yineleyen Mustafa Paşa, Bosna askerlerinin de maiyetine verilmesi talebinde bulunmuştur.²²⁹

Mustafa Paşa'nın hazırlıklarını tamamlayıp Vidin'e gitmesini söylemek üzere İşkodra'ya gönderilen Süleyman Faik Efendi, Paşa'nın dört bin askeri önceden görevlendirildiği bölgeye gönderdiğini bildirmiştir. Fakat Süleyman Faik Efendi Mustafa Paşa'nın görevlendirildiği bölgeye askeriyle birlikte gitme arzusunda

²²⁶ BOA, HAT, nr. 1021/42639 (25 R 1244/ 04 Kasım 1828).

²²⁷ BOA, C.AS. nr. 359/14888 (27 B 1244/ 02 Şubat 1829).

²²⁸ BOA, HAT, nr. 1068/743755 (12 L 1244/ 17 Nisan 1829).

²²⁹ BOA, HAT, nr. 1075/43939 (29 Z 1244/ 02 Temmuz 1829).

olmadığını, Paşa'nın asıl maksadının askerlerine aylık tahsis etmek olduğunu bildirmiştir.²³⁰ Mustafa Paşa'nın ilkin askeri başında sefere gitmeme nedenlerinden biri Karadağ asilerinin bölgede isyana kalkışması olabilir. Nitekim kendisi de Karadağ asilerinin bu hareketine karşılık üzerlerine kuvvet sevk ettiğini ve görevlendirildiği yere biraz gecikmeli olarak gideceğini ifade etmiştir.²³¹

Süleyman Faik Bey'in bildirdiğinin aksine İşkodralı Mustafa Paşa ordusuyla birlikte Vidin'e doğru hareket etmiştir. Hatta o kadar ki Filibe ve Edirne'ye yaklaşmış olması Rus murahhaslarını telaşa düşürmüştür.²³² Mustafa Paşa Vidin'e on iki saat mesafedeki Gurgusofça (Knjaževac) kasabasında olduğunu ve Rahova muhafazası için bölgeye hareket etmekte olduğunu bildirmiştir.²³³ Rusların Rahova'da olduğu haberini alan Mustafa Paşa akrabasından Kasım Bey'i beş bin askeriyle Rahova üzerine gitmekle görevlendirmiştir. Bunun üzerine Ruslar harp etmeden Rahova'yı bırakarak firar etmişlerdir.²³⁴ Vidin muhafızı İbrahim Paşa ile ortaklaşa planlanan bu harekât neticesinde Kasım Bey'in Rahova'ya girdiği haberi üzerine Mustafa Paşa İbrahim Paşa maiyetine sekiz yüz kadar güzide süvari vererek Rahova'ya hareket etmesini ve durumu gözetlemesini istemiştir.²³⁵ Rahova'nın alınmasıyla birlikte merkez Mustafa Paşa'ya ihsanlarda bulunmuş ve Vidin önlerine gitmesi için emir gönderilmiştir. Mustafa Paşa burada Vidin muhafızı İbrahim Paşa ile müşterek hareket etmekteyken Rusların Edirne'ye doğru hareket ettiği haberini almıştır.

Rusların Edirne'ye doğru hareket ettiği haberini alan Mustafa Paşa, Vidin üzerinden Eflak bölgesine memur edilse de maiyetinde bulunan kırk bin asker ile Edirne'ye ve oradan da İstanbul'u savunmak üzere İstanbul'a gelebileceğini merkeze bildirir.²³⁶ Edirne önlerine gelen Rus kuvvetleri hiçbir mukavemetle karşılaşmayarak Kırklareli ve Lüleburgaz'ı işgal etmişlerdir. Ayrıca Rus donanması Çanakkale ve İstanbul Boğazlarına saldırılarda bulunmuştur. Bunun üzerine İstanbul'da birtakım tedbirlerin

²³⁰ BOA, HAT, nr. 1021/42644 (29 Z 1244/ 02 Temmuz 1829).

²³¹ BOA, HAT, nr. 1017/42525 (03 Z 1244/ 06 Haziran 1829); Araz, a.g.e., s. 138-139.

²³² BOA, HAT, nr. 1043/43141 (29 Z 1244/ 02 Temmuz 1829).

²³³ BOA, HAT, nr. 1031/42867 (19 M 1245/ 21 Temmuz 1829).

²³⁴ BOA, HAT, nr. 1031/42867 G (09 S 1245/ 10 Ağustos 1829).

²³⁵ BOA, HAT, nr. 1031/42867 (09 S 1245/ 10 Ağustos 1829).

²³⁶ BOA, HAT, nr. 1079/43969 (27 S 1245/ 28 Ağustos 1829).

alınması kararlaştırılarak barış görüşmeleri için Baş defterdar Mehmet Sadık ve Anadolu kazaskeri Abdülkadir Edirne'ye gönderilmişlerdir.²³⁷

Mehmet Sadık Efendi ve Abdülkadir Bey barış görüşmeleri için Edirne'de iken Mustafa Paşa Edirne'ye gelerek Ruslara karşı mukavemette bulunabileceğini bildirmiştir. Osmanlı Devleti barış murahhasları bu durumu bir koz olarak kullanmış fakat İşkodralı Mustafa Paşa'nın temkinli davranmasını emretmiştir. Ayrıca Mustafa Paşa'nın yolda Rus askerlerinin karşı koymalarına maruz kaldığında nasıl bir hareket izlemesi gerektiği sorusuna murahhaslar temkinli hareket etmesini ve bir mukavemet olmadan taarruza geçilmemesi gerektiğini Paşa'ya bildirmişlerdir. Barış görüşmelerinden dolayı Mustafa Paşa'ya şimdilik Filibe'de beklemesi, emir verilmeden hareket etmemesi tembihlenmiştir.²³⁸

Mustafa Paşa sekiz bin askeri Vidin muhafazası için bırakmış olup yaklaşık otuz iki bin askeriyle Filibe'de ordugahını kurmuştur. Bu süre zarfında Osmanlı Devleti murahhasları ile Rusya Devleti murahhasları arasında barış görüşmeleri devam etmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa'nın otuz iki bin asker ile Filibe'de beklemesi Rusya'yı telaşa düşürmüş ve Osmanlı murahhasları da bu durumu barış görüşmelerinde bir koz olarak kullanmıştır. Rusların Edirne'yi tahliye ederek memleketlerine geri gitmelerini talep eden Osmanlı Devleti murahhasları aksi durumda Mustafa Paşa ve Filibe Nazırı Süleyman Paşaların Rus askerleri ile muharebeye hazırlıklı olması istenmiştir. Bu hususta Serdar-ı Ekrem Reşid Mehmet Paşa askeri hazırlıklarda bulunarak orduda yaşanan zahire eksikliğini gidermeye çalışmıştır.²³⁹ Edirne'nin tahliyesinin ancak Yergöğü'nün teslim edilmesinden sonra gerçekleşeceğini bildiren Rus ordularının başkumandanı Hans Karl von Diebitsch, Sofya ve Gbrovo'daki askerî hareketliliğin Mustafa Paşa'nın olası Edirne'ye hareketi tehdidinden kaynaklandığını Osmanlı Devleti'ne bildirmiştir.²⁴⁰ Bütün bu görüşmeler sonucunda 14 Eylül 1829 yılında Edirne Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma sonucunda Yunanistan bağımsızlığını

²³⁷ Şerafettin Turan, "Edirne Antlaşması", *DİA*, c. 10 (İstanbul: İSAM, 1994), s. 442.

²³⁸ BOA, HAT, nr. 1047/43211 (09 Ra 1245/ 08 Ekim 1829).

²³⁹ BOA, HAT, nr. 1027/42782 (29 Z 1245/ 21 Haziran 1830); BOA, HAT, nr. 1026/42751 (29 Z 1245/ 21 Haziran 1830).

²⁴⁰ BOA, HAT, nr. 1027/42782 J (29 Z 1245/ 21 Haziran 1830).

kazanmış ve Sırbistan, Eflak-Boğdan imtiyazlarını genişletme fırsatı elde etmiştir.²⁴¹ İmzalanan barış antlaşması neticesinde savaş durumunun ortadan kalkarak barış durumuna geçildiği, Mustafa Paşa'nın Filibe'den Edirne'ye hareket etmesi halinde karşılık verileceği Rus General tarafından Mustafa Paşa'ya bildirilmiştir.²⁴²

Savaşın sona ermesiyle İşkodralı Mustafa Paşa Edirne civarında kalmayarak memleketi İşkodra'ya hareket etme talebinde bulunmuştur. Merkez de Paşa'nın bu talebine olumlu yanıt vererek İşkodra'ya gitmesine müsaade etmiştir. Yunanistan bağımsızlığı ile neticelenen 1828-29 Osmanlı-Rus Harbi, Sırbistan ve Eflak-Boğdan'ın da imtiyazlarını genişletmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti dahilinde ilk kez bir gayrimüslim etnik grup bağımsızlığını elde etmiş ve bu diğer gayrimüslimlere de örnek teşkil etmiştir. Bunun sonucunda Rumeli bölgesinde peşi sıra isyan hareketleri ortaya çıkmış ve gayrimüslimler bu isyan hareketlerinde daima özerklik ve bağımsızlık idealiyle hareket etmişlerdir.

İşkodralı Mustafa Paşa Rum isyanındaki isteksizliği ve ayak sürümesinin aksine 1828-29 Osmanlı-Rus Harbi'nde önemli yararlılıklarda bulunmuştur. Nitekim Vidin muhafazasında bulunarak civar şehirlerde Rusların geri çekilmesine neden olmuş ve Filibe'de ordugâhını kurarak Edirne'ye hareket etmek için hazır durumda bulunmuştur. Osmanlı Devleti murahhasları da bu durumu barış görüşmelerinde önemli bir koz olarak kullanmıştır. Savaş sırasında yaşanan salgın hastalıklardan dolayı çaresiz kalan Rus ordusu iki ateş arasında kalarak büyük kayıplar vermemek adına Edirne'den ileriye gitmeyi göze alamamış ancak Ruslar yine de İstanbul'un işgali tehdidini kullanarak isteklerinin önemli bir kısmını Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmeyi başarmışlardır.

²⁴¹ Uçarol, a.g.e., s. 174-180; Turan, a.g.m., s. 443.

²⁴² BOA, HAT, nr. 1043/43154 (29 Z 1245/ 21 Haziran 1830).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: II. MAHMUD'UN MÜLKÎ VE ASKERÎ İDAREDEKİ MERKEZİLEŞME SİYASETİ BAĞLAMINDA İŞKODRALI MUSTAFA PAŞA'NIN İSYANI

3. 1. II. MAHMUD'UN MÜLKÎ VE ASKERÎ İDAREDEKİ MERKEZİLEŞME SİYASETİ

1808 yılında Rusçuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa'nın desteğini alarak tahta oturan II. Mahmud, ilk iş olarak Alemdar'ı sadrazam olarak tayin etmiştir. Bu olay sonucunda ilk defa yerel bir lider Osmanlı Devleti siyasi erkindeki en yüksek makam olan sadrazamlık makamına tayin olunmuştur. Ayanlık kurumuna resmî bir meşruiyet kazandırma düşüncesinde olan Alemdar Mustafa Paşa tarihte Sened-i İttifak adıyla bilinen tarihi metnin oluşturulmasına öncülük etmiştir. Büyük ayanlardan ziyade küçük ölçekli ayanların da bir kısmının katıldığı toplantı sonucunda ayanların meşruiyetini oluşturan bu metin padişahın da onayıyla imzalanmıştır.²⁴³ Daha sonra yeniçerilerin sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı giriştikleri suikast sonucunda Alemdar Mustafa Paşa öldürülmüş ve Sened-i İttifak metni pratikte bir karşılık bulamadan işlevini yitirmiştir.

II. Mahmud'un padişahlığının daha ilk günlerinde şahit olduğu bu merkezî otoritenin zaafiyeti olarak yorumlanabilecek olaylar zinciri padişahlığı döneminde II. Mahmud'un merkezileşme meselesine hassasiyetle odaklanmasına neden olmuştur. Alemdar Mustafa Paşa'nın yeniçeriler tarafından öldürülmesinden sonra ayanların desteğine güvenemeyeceğini düşünen II. Mahmud, merkezileşme siyasetine taşra idaresindeki büyük ayanların ortadan kaldırılması ile başlamayı uygun görmüştür. Merkezi otoritenin ve Nizam-ı Cedid hareketi ile başlayan modernleşme icraatlarının önündeki diğer bir engelin yeniçeriler olduğu düşüncesinden hareketle bu ocağın ortadan kaldırılmasını ileri bir tarihe erteleyen II. Mahmud, merkezi bürokrasiyi kurmak ve merkezi otoriteyi güçlendirmek adına bir dizi eylem planını uygulamaya girişmiştir. Bunun sonucunda II. Mahmud, 1820 ve 1830'lu yıllarda Balkan, Anadolu ve Arap topraklarındaki büyük yerel ayanların ortadan kaldırılması işine ağırlık vermiş

²⁴³ Akyıldız, "Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni", s. 210.

ve kimi ayanların ölümü neticesinde toprakları merkeze bağlanmış, kimilerinin üzerine de kuvvet sevk ederek taşradaki güçlerinin kırılmasını sağlamıştır.²⁴⁴

III. Selim'in, merkezî hükümetle iş birliği içerisinde olduğu sürece Nizam-ı Cedid hareketi içinde yerel ayanları değerlendirme siyasetinin aksine II. Mahmud, yerel ayanların ortadan kaldırılması hususunda zaman zaman barışçıl yollara başvurmuş zaman zaman da onların idam emrini vererek onları ortadan kaldırma yoluna gitmiştir.²⁴⁵ II. Mahmud'un mülkî idaredeki merkezileşme siyasetinden nasibini alan yerel ayanlardan kuşkusuz en önemlisi ve bilineni Arnavutluk coğrafyasının güney kısmındaki toprakları elinde tutan Tepedelenli Ali Paşa olmuştur. Tepedelenli Ali Paşa'nın kendi nüfuz alanının dışına çıkarak çevre sancak ve kazalara doğru genişleme siyaseti merkezî hükümetin dikkatini çekmiş ve II. Mahmud yönetimi önce Ali Paşa'yı bir nevi isyana sevk ederek ve ardından bu isyanı bastırarak Tepedelenli Ali Paşa'yı idam etmiştir.

Arnavutluk coğrafyasının güneyinde önemli bir nüfuz alanını elinde bulunduran Tepedelenli Ali Paşa'nın ortadan kaldırılmasıyla birlikte bu toprakların merkeze bağlanması hususu görüşülmüş ve *elviye-i selase* olarak adlandırılan Yanya, Delvine ve Avlonya sancaklarının ne şekilde tasarrufta bulunulması gerektiği tartışılmıştır. Bu müzakereler neticesinde nüfusunun çoğunluğu Arnavutlardan müteşekkil olan bu sancakların yönetimi için Arnavutların mizaç ve huylarını bilen bir kumandanın yönetici olarak tayin edilmesi hususu üzerinde durulmuştur. Tepedelenli Ali Paşa gibi bölgede sözü geçen bir idarecinin bile yirmi beş otuz senede ancak birliğini sağlayabildiği bu bölgenin Arnavutların mizacı bilinmeden hareket edilmemesi gerektiği de ayrıca vurgulanmıştır. Bununla birlikte bu sancakların Rumeli eyaletine ilhaken tek bir çatı altında birleştirilmesinin çok daha uygun olacağı belirtilmiştir. Bu şekilde Rumeli eyaletinde merkezî bir idare tesis edilerek bölgenin savunulması için de beş altı tabur Asakir-i Mansure-i Muhammediye askerinin istihdamının sağlanması

²⁴⁴ Fatma Sel Turhan, *Eski Düzen Adına: Osmanlı Bosna'sında İsyan (1826-1836)*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2013), s. 97; Özcan Mert, "II. Mahmut Döneminde Taşradaki Merkezîyetçilik Politikası", *Türkler Ansiklopedisi*, c. 13, S. 1307-1310; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi: Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1906)*, c. 5, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011), s. 154-155.

²⁴⁵ Mehmet Mert Sunar, "Cauldron Of Dissent: A Study Of The Janissary Corps, 1807-1826", (Doktora Tezi, Binghamton University, 2006), s. 176.

hususı görüşülmüştür. Sonuç olarak bu işe memur olacak kişinin Arnavutların mizaç ve huylarını bilen ve basiretli bir kumandan tarafından yürütülmesi hususu da önemle vurgulanmıştır.²⁴⁶

Tepedelenli Ali Paşa'nın idamından sonra görüşülen bu mesele bölgede ortaya çıkan Rum isyanı ile ileri bir tarihe ertelenmiş ve Arnavutluk coğrafyasının ıslahı ve nizam altına alınması meselesi topyekûn ele alınmak zarureti doğurmuştur. Rumların isyanı sürecinde isyanın bastırılması konusunda bölgeye sevk edilen İşkodra mutasarrıfı İşkodralı Mustafa Paşa sürekli bahaneler üreterek ayak sürümüş ve isyan boyunca merkezden sürekli maddi taleplerde bulunmuştur. Bunun yanında Mustafa Paşa'nın Mesalongi önündeki kuşatmadan zahire eksikliğini ve askerinin yazlık asker olduğunu bahane ederek sancağına firar etmesiyle merkez, önemli bir askeri harekatta bu gibi yerel ayanların keyfi hareketleriyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra Rum isyanı sırasında bölgeye sevk edilen kumandanların idaresindeki Arnavut askerlerin disiplinsiz hareketleri ve sürekli maddi talepleri merkezi bunaltmış ve Arnavutluk coğrafyasının ıslahı ve nizamı meselesi ciddi bir şekilde görüşülmeye başlanmıştır.

Rumeli valisi Derviş Paşa kumandasındaki Arnavut askerlerin sürekli ulufe talebiyle isyan ve firar etmeleri Derviş Paşa'yı da bunaltmış ve bunun sonucunda Derviş Paşa Rumeli valiliği ve seraskerliğinden azledilmiştir.²⁴⁷ Onun yerine Reşid Mehmet Paşa 1824 yılının kasım ayında Rumeli valisi olarak tayin olunmuş ve Yanya, Delvine sancakları da uhdesine verilmiştir. Bunun yanında Derbentler Nazırlığı görevini de üstlenen Reşid Mehmet Paşa Rumeli seraskeri olarak Rum isyanını bastırmada ve daha sonrasında Arnavutluk coğrafyasının ıslahı meselelerinde etkin bir rol üstlenmiştir.²⁴⁸ Yukarıda zikredilen Arnavutluk coğrafyasının ıslahı konulu müzakerede Tepedelenli sonrası Güney Arnavutluk coğrafyasında ne gibi önlemler alınacağı hususu böylelikle bir neticeye varmış ve Yanya, Delvine sancakları Rumeli eyaletine ilhaken Rumeli valisinin idaresine bırakılmıştır. Bunun sonucunda Reşid Mehmet Paşa Arnavutluk

²⁴⁶ BOA, TSMA. E, nr. 662/18 (tarihsiz).

²⁴⁷ Çelik, a.g.e., s. 216-217.

²⁴⁸ Mehmed Esad Efendi, *Tarih-i Esad*, haz. Ziya Yılmaz, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2000), s. 375; Kemal Beydilli, "Reşid Mehmed Paşa", *DİA*, c. 35, (İstanbul: İSAM, 2008), s. 12.

ıslahı ve nizam altına alınması meselesinde Rumeli valisi olarak tek yetkili kişi konuma gelmiştir.

Mülkî idarede merkezileşme siyaseti bağlamında yerel ayanların ortadan kaldırılma süreci merkezin arzu ettiği gibi seyrederken bu olumlu gelişmenin askerî idarede de karşılık bulması arzulanmıştır. Nitekim uzun süredir II. Mahmud'un gündeminde olan Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılma planı yerel ayanların yavaş yavaş ortadan kaldırılmasıyla merkezi hükümetin bu düşüncüyü tekrardan tedavüle koymasına neden olmuştur. Bu süre zarfında II. Mahmud reformcu, sadık devlet adamlarını ve ocak ağalarını göreve getirerek arzu etmiş olduğu ocağın tasfiyesi planının altyapısını oluşturmuştur.²⁴⁹ II. Mahmud ayrıca yeniçeri askerlerini disipline etmesi için yeniçeri ağalarına baskılar yapmaktan geri durmamış ve bu disiplini sağlamayan ağaları görevden alarak yerlerine bir başkasını tayin etmiştir. Bunun sonucunda padişahın tahta oturduğu 1808 yılı ile Yeniçeri Ocağının ortadan kaldırıldığı 1826 yılı arasında yirmi dört yeniçeri ağası görev yapmıştır. Yaklaşık on sekiz yılda yirmi dört yeniçeri ağasının atanmış olması mevcut emir-komuta zincirini ve ordu disiplinin bozulmasına neden olmuştur.²⁵⁰

II. Mahmud, Yeniçeri Ocağı'nın tasfiye sürecini başlatmak adına önce yeniçeri ağalığı görevine Rusçuklu Hüseyin ve ardından Celalettin ağaları getirmiş ve böylelikle ocak içerisindeki çatlak seslerinin ortadan kaldırılmasıyla birlikte konu sadrazam Mehmet Said Galip Paşa'ya bildirilmiş ve kendisin konu hakkındaki fikri sorulmuştur. Bu süreçte herhangi bir dahlinin olmamasını arzeden sadrazam affını talep ederek azledilmiş ve yerine Benderli Mehmet Selim Sırrı Paşa sadrazam olarak tayin edilmiştir. Bunun yanı sıra II. Mahmud Şeyhülislam Mekkîzade Asım Efendi'yi azlederek yerine Kadızâde Tahir Efendi'yi tayin etmiştir. Böylelikle ulema kesiminin de desteğini alan II. Mahmud Şeyhülislam'ın da onayını alarak *Eşkinici* adıyla talimli bir ordunun kurulması fetvası almıştır.²⁵¹

²⁴⁹ Çelik, a.g.e., s. 254.

²⁵⁰ Sunar, a.g.t., s. 178.

²⁵¹ Çelik, a.g.e., s. 256-257.

Eşkinici projesine önce itaat edip sonrasında ayaklanan kethüdayeri Mustafa, orta mütevellisi Kürd Yusuf ve bu rütbedeki diğer yeniçeriler yanlarına çektikleri yoldaşlarıyla birlikte 14 Haziran 1826 günü akşam vaktinde Et Meydanı'nda toplanmışlardır. Bu isyankâr kalabalık önce Ağa Kapısı'na dayanarak yeniçeri ağası Celaleddin Ağa'yı devlet ricali ile iş tutarak yeniçerileri *Eşkinici* talimine ikna etmekle suçlamışlardır. Yeniçeri Ağası'nın makamında bulunmadığını öğrenmeleri üzerine meşhur kazanlarını son kez kaldırmışlar fakat bu sefer karşılarında daha organize, plan programlı bir tarafla karşılaşmışlardır. Bunun üzerine II. Mahmud ve devlet ricali Sultan Ahmed Camii'nde karargâh oluşturmuşlar ve ocak kışlalarına doğru harekâtı başlatmışlardır. Bunun yanında sancak-ı şerifin Sultan Ahmed meydanına getirilerek halkın padişahın tarafında sancağın altında toplanması sağlanmıştır. Yeniçerilerin yapmış oldukları eylemlerden memnuniyetsiz çoğu ulema ve softa sınıfından birçok kimse isyancı yeniçerilere karşı sancak-ı şerifin altında toplanmıştır.²⁵²

Sancak-ı Şerif'in çıkarılmasıyla birlikte ulema ve softaların yanı sıra topçu, arabacı humbaracı ve lağımcı gibi teknik sınıflar yeniçerilerle birlikte olmayıp II. Mahmud'un kumandasında birleşerek hareket etmişlerdir. Bunun sonucunda yeniçeri kışlalarına karşı yapılan harekât neticesinde isyan bastırılmış ve Yeniçeri Ocağı da 17 Haziran 1826 tarihinde resmen ilga edilmiştir.²⁵³ Yeniçeri Ocağının ortadan kaldırılması olayı tarihte *Vaka-i Hayriyye* olarak nitelendirilmiş ve bunun sonucunda yerine ikame edilen ordunun adı da *Asakir-i Mansure-i Muhammediyye* olmuştur. Bu süre zarfında yeniçerilerle ilgili her türlü isim, unvan ve işaretler kaldırılmış ve Ağakapısı'nın adı Serasker Kapısı olarak değiştirilerek Serasker olarak Ağa Hüseyin Paşa tayin edilmiştir.²⁵⁴ Yeni kurulan talimli ordu için bir kanunname hazırlanmış ve bu kanunname hükümlerine göre başlangıçta on iki bin kişiden oluşacak yeni ordu sekiz tertip ve başlarında birer binbaşı olarak kararlaştırılmıştır. Bu sekiz binbaşının üzerinde ise serasker paşa ve nazır efendinin seçeceği kapıcıbaşı rütbesine denk bir

²⁵² Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*, (İstanbul: Kitabevi, 2009), s. 31-34; Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, haz. Mehmed Arslan, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005), s. 58-59.

²⁵³ Çelik, a.g.e., s. 258-259.

²⁵⁴ Abdülkadir Özcan, "Asakir-i Mansure-i Muhammediyye", *DİA*, c. 3, (İstanbul: İSAM, 1991), s. 457.

başbinbaşı bulunacak ve askerlik süresi de gönüllülük esasına dayalı on iki yıl olacaktır.²⁵⁵

Yeniçeri Ocağının ortadan kaldırılmasına karşı taşrada birçok yerde yeniçeriler bu duruma mukavemet göstermişlerdir. Özellikle bu mukavemetin en şiddetli yaşandığı bölge Bosna olmuştur.²⁵⁶ Yeniçeri Ocağının kaldırıldığını bildiren fermanlar hazırlanıp taşra idaresine gönderilmiş ve buradaki valilerin gerekli eylemlerde bulunması emredilmiştir. Bosna'nın Saray sancağında güçlü bir konumda olan yeniçeriler bu duruma karşı gelerek bölgeye yeni atanan sabık Şam valisi Mustafa Paşa'ya isyan etmişlerdir. Bosna'da özellikle Saray sancağında güçlü olan yeniçerilerle merkezin atamış olduğu valinin bulunduğu Travnik arasında bu süre zarfında büyük bir gerilim meydana gelmiş ve şiddetli çatışmalar ortaya çıkmıştır. II. Mahmud'un bu konuya hassasiyetle eğilmesi sonucunda taşra idaresinde de herhangi bir yeniçerinin bulunmaması siyaseti takip edilmiş ve Abdurrahim Paşa'nın Bosna'ya tayin edilmesiyle Bosna'daki yeniçeri isyanı 1827 tarihinde bastırılmıştır.²⁵⁷

Bosna'da yaşanan bu gelişmelerin aksine İşkodralı Mustafa Paşa yeni kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediyye ordusunu tebrik siyakında merkeze yazılar yazmış²⁵⁸ ve Bosna'da meydana gelen yeniçeri isyanı hususunda ordusuyla Saray'a gidip isyanı bastırmada Bosna valisi'ne yardım edebileceğini de bildirmiştir.²⁵⁹ Bosna'daki yeniçeri isyanı yaklaşık bir sene sürmüş ve Abdurrahim Paşa'nın 1827 yılının mart ayında Saray'a girmesiyle isyan geçici olarak bastırılmıştır.²⁶⁰ Böylelikle II. Mahmud'un askerî idaredeki merkezileşme siyasetinin önündeki en büyük engel görülen yeniçeriler ortadan kaldırılmış ve talimli bir ordu vücuda getirilmiştir. II. Mahmud'un Anadolu ve Rumeli'de kendisine isyan eden yerel ayanların ortadan kaldırılması siyasetine hız kesmeden devam etme düşüncesi devam etmiş ve ancak bunun uygulanması 1828-29 Osmanlı-Rus Harbi sonrasına tehir edilmiştir.

²⁵⁵ Çelik, a.g.e., s. 263.

²⁵⁶ Yıldız, a.g.e., s.57.

²⁵⁷ Turhan, a.g.e., s.103-121.

²⁵⁸ BOA, HAT, nr. 635/31332 (01 M 1242/ 05 Ağustos 1826).

²⁵⁹ BOA, HAT, nr. 436/22064 (25 Ca 1242/ 25 Aralık 1826).

²⁶⁰ Turhan, a.g.e., s. 121.

1828 yılında başlayan Osmanlı-Rus Harbi sırasında sadrazam olan Mehmet Selim Paşa Rus ordularına Varna’da yenik düşmüş ve bunun sonucunda sadrazamlıktan azledilmiştir. Onun yerine Varna müdafaasında büyük gayretleri görülen İzzet Mehmed Paşa sadrazamlığa tayin edilmiştir.²⁶¹ Sadrazamlıktan azledilen Mehmet Selim Paşa önce Aydos’daki Yusuf Paşa’nın konağına gelmiş daha sonra da Gelibolu’ya gönderilmiştir. Gelibolu’ya gelen Mehmet Selim Paşa, Babıali’ye göndermiş olduğu arizada bilerek bir kusur etmediğini söylemiş, bundan dolayı da kendisinin affedilmesi talebinde bulunmuştur.²⁶² Mehmet Selim Paşa’nın yerine tayin olunan İzzet Paşa da Rusların ilerlemesini durduramamasından dolayı azledilmiş ve onun yerine Rumeli eyaleti valisi Reşid Mehmet Paşa tayin olunmuştur. Şumnu’ya doğru hareket eden Reşid Mehmet Paşa görevli olduğu Arnavutluk’un ıslahı meselesine zarar gelmemesi için bu eyaletin yönetiminin sadrazamlığı döneminde de üzerinde bulunması talebinde bulunmuştur. Bununla birlikte oğlu Emin Bey’in mir-i miranlık ile Delvine Sancağı’na memur eylediğini de merkeze bildirmiştir.²⁶³

Rumeli valiliğinden sadrazamlığa tayin olunan Reşid Mehmet Paşa Rumeli vilayetindeki görevleri ile ilgilenmesi için oğlu Emin Bey’i mir-i miranlık ile kaimmakam olarak atamış, Benderli Ali Paşa’yı kendi silahtarlığı, Tırhala mutasarrıfı Mahmud Paşa’ya da elviye-i selaseyi vezaretiyle görevlendirmiş ve bu görevlendirmeden sonra askeriyle halihazırdaki sefere katılmıştır. Reşid Mehmet Paşa’nın Arnavutluk coğrafyasından uzaklaşıp da Osmanlı-Rus Harbindeki görevine gitmesiyle bu bölgede tecrübeli bir idarecinin Rumeli valisi olarak tayin olunması hususu elzem görülmüş ve bunun üzerine Gelibolu’da bulunan sadr-ı esbak Mehmet Selim Paşa Rumeli valiliğine tayin edilmiştir.²⁶⁴ Reşid Mehmet Paşa’nın sadrazam olmasıyla birlikte Mehmet Selim Paşa Rumeli valisi olmuş ve Arnavutluk ıslahı ve nizamı meselesi bu dönemde de bölgedeki en önemli meselelerden biri olmuştur.

²⁶¹ Hüseyin Selçuk, “Benderli Mehmed Selim (Sırrı) Paşa’nın Hayatı, İdari ve Siyasi Faaliyetleri (1771-1831)”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), s. 121.

²⁶² Ahmet Lütfi Efendi, *Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, haz. Yücel Demirel, Tamer Erdoğan, c. 2-3, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), s. 353.

²⁶³ Lütfi Efendi, a.g.e., s. 364. Lütfi Efendi tarihinde Esad Efendi’den naklen: Reşid Mehmet Paşa’nın uzun süredir Arnavutluk’un ıslahı meselesi ile uğraştığını ve meselenin halli için Tepedelenli Ali Paşa usulünü takip etmesiyle merkezden bağımsız hareket ediyor şayiasının Hüsni Bey eliyle padişaha bildirildiği fakat bölgede bulunan isyan vesvesesi ve Hüsrev Paşa’nın kendisine arka çıkmasıyla müsamaha gördüğünü aktarmıştır.

²⁶⁴ Lütfi Efendi, a.g.e., s. 365.

Nitekim daha evvel Tepedelenli Ali Paşa gailinden sonra Güney Arnavutluk toprakları üzerinde devletin ne gibi tasarruflarda bulunması gerektiği müzakere edilmiş ve bunun sonucunda Rumeli valisi olarak Reşid Mehmet Paşa uhdesine Yanya, Delvine, Avlonya sancakları ve Derbendat nazırlığı görevi verilerek bölgeye gönderilmişti.

Mehmet Selim Paşa'nın Rumeli valisi olarak atanması ve Reşid Mehmet Paşa'nın sadrazam olarak tayin edilmesinden sonra Arnavutluk'un ıslahı ve nizam altına alınması meselesi tekrardan gündeme gelmiş ve bunun üzerine merkezî hükümet her iki paşadan meseleye dair görüşlerini arz etmelerini istemiştir. Merkezî hükümetin bu isteğine karşılık Mehmet Selim Paşa ve Sadrazam Reşid Mehmet Paşa Arnavutluk'un ıslahı meselesi üzerine merkeze görüşlerini beyan siyakında layihalar göndermişlerdir. Bu layihalara göre Rumeli valisi Mehmet Selim Paşa *elviye-i selase* olarak adlandırılan Yanya, Delvine ve Avlonya sancaklarının henüz kime yahut kimlere tevcih olunacağı meselesinin belli olmadığını, bu sancakların tevcihinin bir an evvel yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu hususta Tepedelenli Ali Paşa'nın torunları olan Selim ve İsmail Paşaların uygun birer aday olabileceğini de vurgulamıştır. Bu görüşün aksine Sadrazam Reşid Mehmet Paşa *elviye-i selasenin* Rumeli eyaletine ilhak edilmesini ve bu bölgenin Arnavutların mizaçlarını bilen uygun bir muktedir idarecinin yönetimine bırakılmasını ifade ederek kendisini bu iş için uygun bir aday olarak önermiştir. Bu talebine istinaden kendisinin uzun bir süredir bölgede Rumeli valisi olarak görev yaptığını ve Arnavutlar üzerinde nüfuz ve münasebetleri bulunduğunu da eklemiştir.²⁶⁵

Mehmet Selim Paşa, Osmanlı-Rus Harbi nedeniyle ordusuyla Sofya'da bulunan İşkodralı Mustafa Paşa'nın ordusuna katılmak üzere yola çıkmış fakat yolculuğu esnasında İşkodralı Mustafa Paşa tarafından kendisine Ruslarla barış görüşmelerin olumlu sonuçlandığını ve sancağına geri dönebileceği bildirilmiştir. Mehmet Selim Paşa, İşkodralı Mustafa Paşa'nın İşkodra'ya geri dönmesinin ardından merkezden gelen emir doğrultusunda Sofya'nın boş kalmaması hususuna binaen Manastır'dan

²⁶⁵ BOA, TSMA.E, nr. 472/29 (29 Z 1245/ 17 Haziran 1830).

Sofya'ya doğru ordusuyla hareket etmiştir.²⁶⁶ Mehmet Selim Paşa kendisine verilen emir üzerine Sofya'da iken Yanya mütesellimi olarak mühürdarı Latif Efendi'yi tayin etmiş ancak Reşid Mehmet Paşa tarafıslı Deli Kuka adındaki bir sergerde tarafından Yanya muhasara altına alınmıştır. Mehmet Selim Paşa Sofya'da bulunmasından dolayı bu gailenin bertaraf edilmesinde aciz kaldığını merkeze bildirmiş ve bunun yanında yukarıda zikredilen layihayı da merkeze takdim etmiştir. Bu layihada kendisi, Yanya'nın Tepedelenli Ali Paşa torunlarından birine ve diğer sancakların isimlerini belirttiği kişilere bırakılmasını dile getirmiştir. Tepedelenli Ali Paşa'nın torunu İsmail Bey'in merkezden talep ettiği Yanya'nın kendisine verilmesine dair olan layiha padişaha arz edilmiş ve bunun sonucunda padişah bu layihaların muharrirlerinden bahsetmeyerek *layiha-i hâtıra* olmak üzere Reşid Mehmet Paşa'ya yönlendirmiştir.²⁶⁷

Bütün bunların yaşandığı esnada Yanya'yı muhasara altına alan Deli Kuka, Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'ya bir haber göndererek Arnavutların bu bölgenin Mehmet Selim Paşa'dan alınıp kendisine verilmesi hususuna her halde itaat edeceklerini ve bunun yanında ulufe dahi talep etmeyeceklerini bildirmiştir. Reşid Mehmet Paşa da bu durumu merkeze bildirerek Rumeli ve elviye-i selasenin kendisine verildiği takdirde Arnavut paralı askerlerini külliye ulufeden vazgeçirebileceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Mehmet Selim Paşa Rumeli valiliği görevinden azledilerek yerine aynı zamanda Sadrazamlık görevini de beraberinde yürütecek olan Reşid Mehmet Paşa tayin edilmiştir.²⁶⁸ 1830 tarihinde Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Reşid Mehmet Paşa'ya Rumeli eyaletinin yanında Yanya, Tırhala, Avlonya ve Delvine sancakları idaresi verilmiş ve ayrıca Derbendat nezareti yönetimi bırakılmıştır.²⁶⁹

1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sonrası II. Mahmud mülkî idarededeki merkezileşme siyasetine kaldığı yerden devam etmiş ve bu bağlamda Arnavutluk'un güney bölgesi sancaklarını Rumeli eyaletine dahil ederek bu bölgelerin idareciliğine uzun süredir Arnavutlar üzerinde etkin bir görev icra eden Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'yı tayin etmiştir. II. Mahmud'un Arnavutluk'un ıslahı ve nizam altına alınması meselesini

²⁶⁶ Selçuk, a.g.t., s. 134.

²⁶⁷ Lütü Efendi, a.g.e., s. 365.

²⁶⁸ Lütü Efendi, a.g.e., s. 365.

²⁶⁹ Selçuk, a.g.t., s. 136.

uzun bir süredir gündeminde olduğu ve bu konu hakkında bölgeye tayin edilen görevlilerden layihalar istediği yukarı zikredilmiştir. Bu layihalardaki görüş ve önerilerden, Arnavutların mizaç ve huylarını bilen muktedir ve basiretli bir komutanın bölgeye idareci olarak tayin edilmesi önerisinin sonucunda bölgede yaklaşık beş senedir Rumeli valiliği görevini icra eden Reşid Mehmet Paşa uygun görülmüştür.

II. Mahmud'un sadrazam olarak Reşid Mehmet Paşa'yı uygun görmesindeki asıl sebep bölgede önemli görevlerde bulunması ve Arnavutluk'un ıslahı meselesindeki rolünün etkisi olabilir. Nitekim Reşid Mehmet Paşa'nın Rumeli valiliği döneminde Arnavutluk'un *Toskalık* bölgesi nizam altına alınmıştır. II. Mahmud'un bütün Arnavutluk coğrafyasının nizam altına alınması ve ıslahı meselesini gündeme getirmesiyle bu konudaki tecrübelerine istinaden Reşid Mehmet Paşa'yı sadrazam olarak tayin etmesi düşünülebilir. Bundan olacak ki İşkodra mutasarrıfı İşkodralı Mustafa Paşa *Toskalığın* nizama alınmasından kuşkulananarak aynı akıbetin Gega Paşalıklarına da geleceği vehmine kapılarak kendi iktidarını ve elde etmiş olduğu geleneksel gücü muhafaza etmek adına isyan hazırlıklarına koyulmuştur.

3.2. İŞKODRALI MUSTAFA PAŞA'NIN İSYANINA GİDEN SÜREÇ

Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'nın tekrardan Rumeli valisi olarak tayin edilmesiyle Arnavutluk coğrafyasının ıslahı ve nizam altına alınması meselesi II. Mahmud yönetimi tarafından büyük bir ciddiyetle yürürlüğe sokulmuştur. Bu doğrultuda hareket eden Sadrazam Reşid Mehmet Paşa Yanya, Manastır ve Kuzey Arnavutluk'un ıslahı ve nizamı meselesine yoğunlaşmış ve bu bölgelere nizamiye taburlarını yerleştirmek amacını taşımıştır. Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'nın bu planı doğrultusunda padişah, kendisine Güney Arnavutluk'un yanı sıra İşkodralı Mustafa Paşa'nın nüfuzu altında bulunan Ohri, Elbasan ve Dukakin sancaklarını tevcih etmiştir. Bu sırada Ohri ve Elbasan sancakları İşkodralı Mustafa Paşa'nın tasarrufunda, Dukakin Sancağı da akrabasından Seyfeddin Paşa'nın tasarrufundaydı. II. Mahmud'un bu sancakları bizzat sadrazama tevcih etmiş olması İşkodralı Mustafa Paşa'nın nüfuzuna önemli bir darbe indirmek anlamına gelmektedir. II. Mahmud,

Arnavutluk'un *hüsn-i tedbir* ile yola gelmesini arzuladığını ve Arnavutların *fettan* adamlar olmasından dolayı bu işi uygun bir zamana ertelediğini de dile getirmiştir.²⁷⁰

Sadrazam Reşid Mehmet Paşa 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi sonunda görevli olduğu Rumeli eyaletine gitmek üzere Edirne'den Manastır'a doğru yola çıkmıştır. Burada güneyli Arnavut beylerini ağırlayacağını ve geçmiş cürümlerini affedeceğini ifade ederek onları huzuruna davet etmiştir. Bu davete icabet eden Güney Arnavutluk paşaları toplantı sırasında suikasta uğramış ve büyük bir çoğunluğu öldürülmüştür. Paşa'nın güneyli Arnavut paşaları ortadan kaldırmasıyla bölgede II. Mahmud'un belirttiği *hüsn-i tedbir ve suhulet ile meselenin halli* siyasetinin uygulanmadığı tam tersi sert tedbirler alınarak Arnavutluk'un ıslahı ve nizam altına alınması siyasetinin ağırlık kazandığı görülmektedir.²⁷¹

Reşid Mehmet Paşa Manastır'da nüfuzlu güneyli Arnavut Paşa ve beylerini ortadan kaldırdıktan sonra kendisine tevcih edilen sancakları, maiyetindeki paşalara tevcih etmeye başlayarak kuvvet ve nüfuzunu kuzeye doğru kaydırmaya başlamıştır. Bu hususta Dukakin Sancağına Abdürrezzak Paşa tayin olunmuş fakat halkın Seyfeddin Paşa'yı desteklemesinden ötürü Abdürrezzak Paşa, sancak dahilinde muhalefetle karşılaşmış ve İpek'e çekilmek zorunda kalmıştır. Bu durumun arkasında İşkodralı Mustafa Paşa'nın olup olmadığını araştıran Reşid Mehmet Paşa, Mustafa Paşa'dan durumun izahını istemiştir. İşkodralı Mustafa Paşa, Sadrazam Paşa'ya gönderdiği yazıda kendisinden alınan Ohri ve Elbasan sancaklarının daha önce de elinden alındığını ve bu hususta hiçbir şekilde devlete itaatsizlik etmediğini vurgulamış²⁷² ve Abdürrezzak Paşa'nın Dukakin sancağında maruz kaldığı muhalefette dahilinin olmadığını ifade etmiştir.²⁷³ İşkodralı Mustafa Paşa'nın gönderdiği bu yazıdan,

²⁷⁰ Lütü Efendi, a.g.e., s. 671; BOA, HAT, nr. 412/21412 (19 08 1246/ 02 Şubat 1831).

²⁷¹ Külçe, a.g.e., s. 193-194; Bozboru, s. 133-134; Frederick F. Anscombe, "Islam And The Age Of Ottoman Reform" *Past & Present*, S. 208, (2010), s. 173. Anscombe, İngiliz konsolosunun verdiği bilgiye göre Manastır'da yaklaşık yüz yirmi kişinin öldürüldüğünü bunun dışında Yanya'da da önemli miktarda kişinin öldürüldüğünü söylemektedir. (Anscombe'nin bu çalışmasına dikkatimi çeken Ahmet Turan'a teşekkürlerimi sunarım.)

²⁷² BOA, HAT, nr. 432/21948 (25 B 1246/ 09 Ocak 1831). Bu belgede, Mustafa Paşa hicri 1237 senesinde bu sancakların elinden alındığını belirtmiş ve bunun üzerine hiçbir şekilde devlete itaatsizlik etmediğini vurgulamıştır.

²⁷³ BOA, HAT, nr. 432/21948 (25 B 1246/ 09 Ocak 1831); BOA, HAT, nr. 409/21257 (21 N 1246/ 04 Şubat 1831). Bu hususta Mustafa Paşa merkeze yazdığı yazıda sadrazama tevcih olunan Dukakin Sancağının tekrardan Seyfeddin Paşa'ya tevcih edilmesi talebinde bulunmuştur.

kendisinin merkezî yönetim ile olası bir çatışmadan kaçındığı yorumu yapılabilir. Fakat İşkodralı Mustafa Paşa yaşanan bu gelişmeler üzerine kendi sonunun da benzer biçimde olacağını anladığından 1831 yılının ocak ayında isyan hazırlığı içerisine girerek çevre ayanlarla iletişime geçmeye başlamıştır.

Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, Debre'ye İşkodralı Mustafa Paşa'nın düşmanı bir kimseyi tayin etmiş ve İşkodralının akrabasından olan Celaleddin Bey'in Ohri'deki konaklarını bastırmıştır. Bütün bu yaşanan gelişmelerden sonra Mustafa Paşa merkeze gönderdiği yazısında bundan beş altı sene evvel Reşid Mehmet Paşa'nın Rumeli eyaletine atanmasıyla birlikte kendisine daima hizmette bulunduğunu ve hiçbir emrine muhalefet etmediğini vurgulamış fakat bu yaşananların kendisine karşı girişilmiş art niyetli hareketler olduğunu ifade etmiştir. Hatta İşkodralı Mustafa Paşa yazısında Gegalık, Toskalık ve Bosna beylerinin Reşid Mehmet Paşa'yı bu gibi tutumlarından dolayı eleştirdiklerini vurgulamıştır. Bunun yanında bu beylerin, kendisinin sadrazama bu kadar hizmet ettiği halde uğradığı suikastlar ortadayken kendilerine daha feci eylemlerde bulunabilecekleri zannında olduklarını da gönderdiği yazıya eklenmiştir.²⁷⁴ İşkodralı Mustafa Paşa'nın bu yazısında Gegalık, Toskalık ve Bosna beylerinin Reşid Mehmet Paşa'yı eleştirdiklerini söylemesi bölgedeki ittifakı gözler önüne sermektedir. Nitekim bunu merkezî yönetime bildirerek yarı tehdit ile İstanbul'un kendisine yönelik tavrının değiştirilmesini istemektedir. Aksi halde yazısında zikettiği paşalarla birlikte bölgede önemli bir kalkışmayı başlatabileceğinin sinyallerini vermektedir.

Bütün bu yaşananlardan anlaşılan, Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'nın Arnavutluk'un ıslahına ve nizam altına alınması meselesine hız kesmeden devam ettiğidir. Güneyli Arnavutların paşaların ortadan kaldırılmasıyla kuvvetler kuzeye kaydırılmış ve İşkodralı Mustafa Paşa'nın elinde bulundurduğu sancaklar sadrazamın uhdesine tevcih olunmuştur. Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanında da aynı yolu izleyen merkezî hükümet, öncelikle Ali Paşa'nın nüfuzunu artıran bölgeleri ve memuriyetleri elinden alarak Ali Paşa'nın gücünü kırma siyaseti izlemiştir. Tepedelenli Ali Paşa isyanında çevre Arnavut paşaları merkezi hükümetin yanında yer almış ve bölgede devamlı

²⁷⁴ Lütü Efendi, a.g.e., s. 674.

genişleme eylemlerinde bulunan Tepedelenli Ali Paşa'ya karşı tavır takınmışlardır. Tepedelenli Ali Paşa meselesinin aksine Rumeli'deki durumdan rahatsızlık duyan, geleneği savunan ve gelenekten kaynaklı menfaatlerinin ellerinden gitmesi anlamına gelen mülkî ve askerî anlamdaki merkezileşme siyasetine karşı gelen ayan ve paşalar, İşkodralı Mustafa Paşa liderliğinde birleşmişlerdir.

Toskalığın nizam altına alınmasından sonra bu siyasetin Gegalık Paşalıklarında da sürdürüleceği düşüncesine kani olan İşkodralı Mustafa Paşa çevre ayanlara mevcut durumu izah eden ve bölgede yaşanan adaletsizlik ve zulmün ortadan kaldırılması için isyana kalkışacağını bildiren yazılar göndermiş ve onların da bu isyana katılmalarını istemiştir.²⁷⁵ İşkodralı Mustafa Paşa aslında askerî yeniliklere doğrudan bir tavır takınmamıştır, yukarıda belirtildiği üzere Yeniçeri Ocağının ilgasını tebrik etmiş ve yeni kurulan orduyu övmüş, hatta yeni kılık kıyafet değişimi hususunda da Boşnaklar kadar tepki göstermemiştir.²⁷⁶ Fakat İşkodralı, II. Mahmud'un devlet dahilinde yürüttüğü merkezileşme ve modernleşme siyasetinden dolayı hedefe alınınca, bu sefer Rumeli bölgesindeki gayr-i memnun kitleyi bir araya toplama düşüncesini benimseyerek hemen söylemini değiştirmiştir. Nitekim Boşnaklar hem yeniçeriliğin ilgasında merkeze muhalefet etmişler hem de kılık kıyafetteki yeniliklere karşı gelmişlerdi.²⁷⁷ Bunun sonucunda İşkodralı Mustafa Paşa, *Gega* Paşalarını, Bosna ileri gelenlerini, Breznik ve İznepol Ayanı Karafeyzioğlu Ali'yi²⁷⁸ ve Toska hanedan ve beylerini, Sadrazam Reşid Mehmet Paşa karşısında birleşmeye davet etmiştir.

İşkodralı Mustafa Paşa'nın etrafa gönderdiği isyana davet yazılarında Reşid Mehmet Paşa'nın bölgede yapmış olduğu zulümlere dikkat çekilmiş ve mevcut yenilikleri bidat olarak değerlendirerek dini, takviye ve tediye etmek niyetiyle isyana kalkıştığını bildirmiştir.²⁷⁹ Anscombe, İşkodralı Mustafa Paşa'nın din adına isyan bayrağını kaldırdığını ifade etmekte fakat kullanılan dini terminolojinin Vahabilerin kullandığı

²⁷⁵ BOA, HAT, nr. 419/21687 (21 N 1246/ 05 Mart 1831).

²⁷⁶ Lütfi Efendi, s.676; BOA, HAT, nr. 419/21687 (21 N 1246/ 05 Mart 1831).

²⁷⁷ BOA, HAT, nr. 442/22201 (11 R 1247/ 19 Eylül 1831). Bu belgede Boşnaklara kıyafet değişikliği meselesinde imtiyaz sağlandığı görülmektedir.

²⁷⁸ BOA, HAT, nr. 412/21949 (05 L 1246/ 19 Mart 1831).

²⁷⁹ BOA, HAT, nr. 405/21170 B (09 Za 1246/ 21 Nisan 1831); Lütfi Tarihi, s. 671-672; BOA, HAT, nr. 405/21173 C/D/E/F (13 Za 1246/ 25 Nisan 1831).

manadan çok, barış ve adaletin tesis edilmesi olarak yorumlanması gerektiğini söylemektedir.²⁸⁰ İsyan bildirisinde; dinin takviyesi için mücadelede bulunduğunu ve *Devlet-i Aliyyeyi* istila eden *su-i karinleri* ve neden oldukları *bidat* ve *fuhşiyatı* ortadan kaldırmak üzere Gegalik paşaları ve Bosna emir ve kapudanlarıyla ittifak içerisinde olduğunu merkeze bildirmiştir.²⁸¹ Yıldız, Yeniçeriler ile Osmanlı hükümeti arasındaki çatışmada ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile II. Mahmud arasındaki hükümranlılık kavgasında rastlanıldığının bir benzeri olarak Arnavutların da hükümetin merkeziyetçi politikalarına muhalefetlerini, Osmanlı siyasi elitinin “gavur olduğu” söyleminde şekillendirdiklerini vurgulamıştır. Yıldız, bunun nedenini ise; yerel nüfuzlarını ve bulundukları sancaklardaki özerkliklerini kaybetmemek arzusunda olan yerel ayanların, böylelikle İstanbul saltanatının mutlaklığını yıpratacak bir söylem geliştirdikleri olarak açıklamaktadır.²⁸²

İşkodralı Mustafa Paşa, Sadrazam Reşid Mehmet Paşa’nın asıl niyetinin bütün Arnavutluk’u ele alacak bir merkezileşme siyasetinin yürürlüğe sokmak olduğunu anlamıştır. Bunun üzerine ancak geniş çaplı bir isyan hareketinin başarılı olabileceğini düşünmüştür. Bu yüzden Bosna’daki kapudan ve emirleri, Sofya civarında isyanı başlatması için Karafeyzioğlu Ali Bey’i ve kendi muhitindeki Gega Paşalıklarını harekete geçirecek bir plan yapmıştır. Bunun üzerine İşkodralı Mustafa Paşa’nın Gegalik Paşalarını, Toskalık Paşalarının da yarısından fazlasını, Karacadağlıları, Filibe etrafı ahalisi ve Bosna’nın külliyetli askerlerine muktedir bazı Kapudanlar ile ittifak yaptığı merkeze bildirilmiştir. Bölgeye gönderilen bir memurun merkeze bildirdiğine göre, Gega paşalarının İşkodralı Mustafa Paşa’ya *besa*²⁸³ ettikleri ve on beş bin asker ile Ohri ve Elbasan sancaklarına asker çıkararak Abdurrezzak Paşayı Dukakin’e sokmayarak Priştine’den geri çevirdikleri haberi verilmiştir. Kendilerine toplanmalarının amacı nedir diye sorulduğunda, “*Mustafa Paşa’nın Devlet-i Aliyye’ye bu kadar hizmet ettiği halde sancakları elinden alınmış olup Mustafa Paşa’ya bunlar*

²⁸⁰ Anscombe, a.g.m., s. 174.

²⁸¹ BOA, HAT, nr. 405/21173 E (13 Za 1246/ 25 Nisan 1831).

²⁸² Yıldız, a.g.e., s. 241-242.

²⁸³ Şemseddin Sami, “Besa”, *Kamus-i Türki*, (İstanbul: H. 1317), s. 292. Besa: [Arnavutçadan] 01: Arnavut ahd u peymanı: Besa vermek, taahhüt etmek. 02: Kan güden hasımlar arasında ahd u peymanla akdolunan mütareke: Beynlerinde iki aylık Besa vardır.

*olduysa işin sonunda bizim de akıbetimizin böyle olacağından, Paşaya ittifak ile besa etmişizdir” demişlerdir.*²⁸⁴

İşkodralı Mustafa Paşa'nın 1831 yılının mart ayında isyan bayrağını kaldırıp, civar Gegalık paşalarını, Bosna kapudan ve emirlerini ve Breznik ve İznepol ayanı Karafeyzioğlu Ali Bey'i isyan konusunda tahrik etmesiyle elinden İşkodra Sancağı da alınmış ve Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'ya tevcih olunmuştur.²⁸⁵ II. Mahmud yönetimi sadece İşkodralı Mustafa Paşa'nın uzun müddettir yönetmiş olduğu sancağı elinden almakla yetinmemiş, aynı zamanda paşayı asi ilan etmiştir. Bir taraftan da Mustafa Paşa'nın devlete ve padişaha itaatten çıkarak, asker toplayıp isyana kalkıştığı gerekçesi ile hakkında katline dair fetva çıkmıştır.²⁸⁶

İşkodralı Mustafa Paşa yukarıda zikredildiği üzere ordusu ile Ohri ve Elbasan'a gelerek Abdürrezzak Paşa'yı Dukakin'e sokmamış ve sonrasında Prizren'e doğru hareket etmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa'nın Prizren'e gelmesinden sonra, isyanı bastırması için Hüseyin Paşa'nın maiyetine önemli miktarda Asakir-i Mansure askeri verilmiştir. Bunun yanında Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, Tırhala mutasarrıfı Mahmud Paşa'yı Serasker tayin ederek yaklaşık on beş bin askeriyle Tiran üzerinden İşkodra'ya gitmesini emretmiştir.²⁸⁷ İşkodralı Mustafa Paşa, Gegalık paşalarıyla Prizren'e doğru hareket ederken Karafeyzioğlu Ali'nin önemli miktarda asker ile Sofya'ya iki saat kadar mesafeye geldiğini, Boşnakların ise Sırpların olası saldırılarına karşı çekinmelerinden dolayı isyanın ilk safhasında İşkodralı Mustafa Paşa'nın ordularına katılamadıklarını bilmekteyiz.²⁸⁸

Niğbolu muhafızı bölgede yaşanan gelişmeleri Sofya ve Üsküp civarına gönderdiği casuslardan takip ettiğini merkeze bildirerek, İşkodralı Mustafa Paşa'nın Gegalık paşalarını, Bosnalıları, Prizren mutasarrıfı Mahmud Paşa'yı ve Karafeyzioğlu Ali Bey'i tahrik edip kendine tâbi kılarak bölgede bir harekette bulunduğunu

²⁸⁴ BOA, HAT, nr. 412/21412 (29 Z 1246/ 10 Haziran 1831); Lütfi Efendi, a.g.e., s. 676.

²⁸⁵ BOA, HAT, nr.1584/42 (22 Z 1246/ 03 Haziran 1831).

²⁸⁶ Lütfi Efendi, a.g.e., s. 672.

²⁸⁷ BOA, HAT, nr. 1307/50994 (07 Za 1246/ 19 Nisan 1831).

²⁸⁸ BOA, HAT, nr. 1308/51008 G (19 L 1246/ 02 Nisan 1831). Bu bilgiyi Belgrad'daki Rus Devleti memurunun İstanbul'daki Rus elçisine gönderdiği mektuptan öğrenmekteyiz.

vurgulamıştır. Casusların aktardıklarından, Sofya'ya beş bin askerin gelerek ambarlardan tayinat talebinde bulunduğunu bundan dolayı bölgede bir hareketliliğin yaşandığını merkeze bildirmiştir. Bunun üzerine Niğbolu muhafızı alınacak tedbirlerden bahisle, Arnavutların içlerindeki muhalif kanadın taltif edilerek birliğin bozulması siyasetine gidilmesini merkeze önermiştir.²⁸⁹

Sofya civarında durum böyleyken Bosna'da da benzer bir kalkışma Hüseyin Kapudan önderliğinde baş göstermiş ve Bosna valisinin bulunduğu Travnik asilerin hedefi haline gelmiştir. Hüseyin Kapudan Tuzla-i Zir'de bölge ayanlarının katıldığı bir meşveret meclisi toplamayı başarmış ve meşveret sonucunda yerel beyler Travnik'e doğru yürüme kararı almışlardır.²⁹⁰ Vidin Muhafızı İbrahim Paşa, bölgede yaşanan gelişmelerden haberdar olmak adına bölgeye gönderdiği memurundan birtakım bilgiler edinmiş ve bu bilgileri her ne kadar abartılı olsa da merkezin muhakkak haberdar olması ve teyakkuz halinde olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu bilgilerde zikredilen plana göre Bosnalılar ile İşkodralı Mustafa Paşa'nın birlikleri Kurban Bayramının birinci günü Tuzla-i Kebir'de birleşerek Bosna valisinin merkezi olan Travnik kasabasına yürüyüp, orada valinin başındaki fesi çıkartıp bunun yerine kavuk giydirerek valiyi de alıp Yenipazar'a doğru hareket edeceklerdi. Sonrasında bu birliklerin iki kola ayrılıp bir kolun Üsküp'te İşkodralı Mustafa Paşa'ya katılmaları diğer kolun da Alacahisar üzerinden Vidin ve Edirne'ye yürümeleri planlanmıştı.²⁹¹ Nitekim 28 Mart 1831'de isyancılar Tuzla'dan Travnik'e doğru hareket etmişler ve Bosna valisini Travnik'te kuşatma altına almışlardı. Vali durumu kabullenmiş bir şekilde yeni kıyafetlerin yerine eski kıyafetlerini giymiş, isyancılar da Travnik'in düşmesinden sonra Hüseyin Kapudan'ın mührünün bulunduğu mektupları çevre ayanlara göndererek Yenipazar'a asker sevki talebinde bulunmuşlardır. Turhan'ın aktardığı bilgiye göre, 8 Haziran 1831 tarihli bir rapora göre İşkodralı Mustafa Paşa'nın kuvvetlerine katılmak üzere Kosova'ya gönderilmek üzere sekiz binden fazla asker toplanmıştır.²⁹²

²⁸⁹ BOA, HAT, nr. 1308/51009 C (03 Za 1246/ 15 Nisan 1831).

²⁹⁰ Turhan, a.g.e., s. 134-135.

²⁹¹ BOA, HAT, nr. 1308/51008 Ç (07 Za 1246/ 19 Nisan 1831).

²⁹² Turhan, a.g.e., s. 135-136.

Sofya ve Bosna'da bunlar yaşanırken İşkodralı Mustafa Paşa, Abdürrezzak Paşa'yı Dukakin Sancağına sokmamış ve maiyetinde bulunan on bini aşkın asker ve beraberinde bulunan miri-i miran unvanlı beş-on kadar Gega paşasıyla birlikte önce Prizren'e sonrasında da Üsküp'e doğru hareket etmiştir. Bunun haberini alan Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, maiyetinde bulunan Asakir-i Mansure askeri ve Toska askeriyle Manastırdan Üsküp'e doğru hareket etmiştir.

3.3. PİRLEPE DERBENDİ'NDEKİ HEZİMET

1831 yılının nisan ayında İşkodralı Mustafa Paşa yanında bulunan beş-on kadar mir-i miran unvanlı Gega paşası ve kumanda ettikleri yaklaşık on bin askerle önce Prizren'e daha sonra da Üsküp'e doğru hareket etmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa, Üsküp Nazırı Hıfzı Paşa'yı da kalkıştığı isyana davet etmiş fakat paşa davete icabet etmemiştir. Hıfzı Paşa'nın bu tavrı merkezin dikkatini çekmiş ve Hıfzı Paşa taltifname ile ödüllendirilmiştir.²⁹³ Hıfzı Paşa almış olduğu bilgiler ışığında İşkodralı Mustafa Paşa'nın yaklaşık yirmi bin askerle önce Prizren'e burada üç gün bekledikten sonra Üsküp'e ve sonrasında Kaçanik'e doğru hareket edeceğini merkeze bildirmiştir.²⁹⁴ Görüldüğü gibi İşkodralı Mustafa Paşa'nın yanında ne kadar asker olduğu konusunda merkeze farklı tahminler gelmekteydi. Bu haberleri alan Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, Edirne ve İstanbul'dan yirmi-otuz tabur Asakir-i Mansure askeri ve yeterli miktarda top ve mühimmatın tedarik edilerek Çirmen Sancağı mutasarrıfı Hüseyin Paşa'nın memuriyetine verilmesini emretmiştir. Hüseyin Paşa gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra Manastır'a doğru yola çıkmıştır. Bunun yanında Sadrazam'ın maiyetinde bulunan yaklaşık on beş bin kadar asker Tırhala mutasarrıfı Mahmud Paşa'nın emrine verilerek seraskerlik unvanıyla Elbasan ve Tiran üzerinden İşkodra'ya doğru hareket etmesi istenmiştir.

Sadrazam Reşid Mehmet Paşa da Manastır'a doğru hareket etmiş ve burada İşkodralı Mustafa Paşa'yı beklemeye geçmiştir. Sadrazam, askeriyle Manastır'da konuşlanmış ve Sofya'da eş zamanlı zuhur eden Karafeyzioğlu Ali Bey isyanı için de gerekli

²⁹³ BOA, HAT, nr. 418/21653 (18 L 1246/ 01 Nisan 1831).

²⁹⁴ BOA, HAT, nr. 419/21664 (29 Z 1246/ 10 Haziran 1831).

önlemlerin alınmasını, yeterli miktarda Asakir-i Mansure askerinin ve kâfi derecede mühimmat ve topun bölgeye gönderilmesini emretmiştir. Bunun yanında Sofya'nın civar kazalarından bin beş yüz silahlı güzide asker tedarikinin aceleyle sağlanarak Sofya'ya seri bir şekilde gönderilmesini emretmiştir.²⁹⁵ Sadrazam Reşid Mehmet Paşa Manastır'a gelmeden önce İşkodralı Mustafa Paşa'nın üzerine gönderdiği başıbozuk askerleri Priştine'de mağlup olmuşlar ve bunun üzerine sadrazam nizamiye taburlarının aceleyle gönderilmesini merkezden talep etmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa'nın ordusu Priştine'de başıbozuklara karşı bir üstünlük sağlamış fakat asıl çarpışmanın Asakir-i Mansure askeriyle olacağının farkında olan İşkodralı Mustafa Paşa, verdikleri söze rağmen davetine icabet etmeyen Kosovalıların ordusuna hala katılmadığı gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Burada yapılan görüşmeler neticesinde İşkodralı Mustafa Paşa'ya Reşid Mehmet Paşa'nın öldürülmesi gerektiği fikri önerilmiş ve bunun üzerine sadrazamı öldürmek üzere Manastır'a bir casus gönderilmiştir. Casus Reşid Mehmet Paşa yerine başka birini öldürmüş ve bu haber sadrazamın öldüğü zannıyla İşkodralı Mustafa Paşa'nın ordusuna ulaşmıştır. Sadrazam Reşid Mehmet Paşa da bu hareketin ardından orduya hareket emri vermiş ve iki ordu Pirlepe'de karşılaşmıştır.²⁹⁶

1831 yılının mayısında Pirlepe'ye yarım saat mesafedeki bir mevkiye sabah vakti gerçekleşen muharebede Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, maiyetindeki Asakir-i Mansure askeri ve Toska askerlerine hücum emri vermiş ve İşkodralı Mustafa Paşa'nın kuvvetleri ne olduğunu anlamadan hiçbir mukavemet göstermeden büyük bir zayıat vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu muharebede İşkodralı Mustafa kuvvetlerinin önemli bir kısmı öldürülmüş ve muharebe bölgesinde yüksek miktarda mühimmat ve eşya ele geçirilmiştir. Bunun yanı sıra muharebe sonucunda esir düşen yüz seksen asker kürek cezasına çarptırılarak İstanbul'a gönderilmiştir.²⁹⁷ İşkodralı Mustafa Paşa'nın ağır kayıplarına karşılık Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'nın ordusunda birkaç yaralı ve üç dört şehidin olduğu merkeze bildirilmiştir. Bunun yanında sadrazam, İşkodralı Mustafa Paşa'nın Pirlepe'de mağlubiyete uğrayarak Köprülü'ye doğru kaçtığını, bu gailenin ortadan kaldırılmasıyla Rumeli'de zuhur eden

²⁹⁵ BOA, HAT, nr. 1307/50993 (04 Z 1246/ 16 Mayıs 1831).

²⁹⁶ Külçe, a.g.e., s. 192-193; Anscombe, a.g.m., s. 175.

²⁹⁷ BOA, HAT, nr. 436/22054 (03 Z 1246/ 15 Mayıs 1831).

vesvesenin sona ereceğini, bundan dolayı Hüseyin Paşa'nın aceleyle maiyetine katılmasını bildirmiştir.²⁹⁸

İşkodralı Mustafa Paşa Tikveş ve Pirlepe derbentlerinde meydana gelen muharebede büyük bir hezimete uğradıktan sonra Köprülü civarına doğru kaçmış ve Babuna'da ordusuyla beklemeye geçmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa'nın ilk yenilgiden sonra İşkodra Sancağı tarafına hareket edip, Babuna'da beklemeye başlamasının ardında Bosnalıların kendisine yardım göndereceği ve böylece sadrazamın düzenli ordusunu yeneceği beklentisi yatmaktaydı. Sadrazam Reşid Mehmet Paşa da İşkodralının bu hareketinden yardım beklediği düşüncesine kanaat getirmiş olacak ki hiç vakit kaybetmeden peşi sıra ardına düşmüş ve İşkodralıya yardım fırsatı verilmeden bu mevkiye ikinci bir muharebe meydana gelmiştir. Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, 2 Mayıs 1831 tarihinde Asakir-i Mansure askeri ve Toska askerleriyle birlikte sabah başlayarak beş saat süren muharebe sonucunda İşkodralı Mustafa Paşa'nın askerlerine büyük bir hezimet yaşattı. Muharebe esnasında büyük bir mağlubiyete uğradığını gören İşkodralı Mustafa Paşa, muharebe neticelenmeden kendi çadırı ve eşyasını alarak Üsküp'e doğru kaçmıştır. Babuna'da meydana gelen bu muharebe sonucunda İşkodralı Mustafa Paşa buradaki çarpışmada da önemli miktarda askerini kaybetmişti ve birçok askeri de esir düşmüştü. Bunun sonucunda İşkodralı Mustafa Paşa Üsküp, Kumanova ve Karadağ şehirlerini takip ederek mutasarrıfı olduğu İşkodra'ya doğru hareket etmiş ve burada kaleye kapanmıştır. Sadrazam Reşid Mehmet Paşa ordusuyla birlikte İşkodralı Mustafa Paşa'ya büyük kayıplar verdirerek geri püskürtmeyi başarmış ve Çirmen mutasarrıfı Hüseyin Paşa'nın istediği vakitte maiyetine katılmamasını da eleştirerek bu kuvvetlerin Sofya'ya kaydırılmasını emretmiştir. Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'nın düşüncesine göre bu isyanın baş müsebbibi İşkodralı Mustafa Paşa olduğundan önce onun kuvvetinin kırılması elzem görülmüş ve plan dahilinde hareket edilmiştir.²⁹⁹

İşkodralı Mustafa Paşa'nın isyan hareketini fırsat bilen bazı eşkıyalar güney Arnavutluk'taki Tırhala, Maçova ve Grebene mevkilerinde haydutluk yapmaya

²⁹⁸ BOA, HAT, nr. 418/21654 (08 Za 1246/ 20 Nisan 1831).

²⁹⁹ BOA, HAT, nr. 436/22055 (23 Za 1246/ 05 Mayıs 1831); BOA, HAT, nr. 407/21245 A (23 Za 1246/ 05 Mayıs 1831).

başlamışlardır. Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, bu haydutların Yunan Başbakanı Kapudesterya'nın³⁰⁰ adamlarından yardım gördüklerini merkeze bildirmiş ve bu hususa dair elçilere gerekli uyarının yapılmasını istemiştir.³⁰¹ İşkodralı Mustafa Paşa büyük bir hezimete uğrayarak sancağına doğru kaçmasıyla Karafeyzioğlu Ali Bey de beklediği yardımı alamayarak Sofya'dan firar etmiştir. Karafeyzioğlu Ali Bey'le birlikte hareket eden Zvornik Sancağı mutasarrıfı Mahmud Paşa'nın Niş Kalesini ele geçirip kaleye kapanacağı haberine istinaden Sadrazam Reşid Mehmet Paşa ihtiyaten bu bölgeye İzzet Paşa'nın gitmesini emretmiştir. Bunun yanı sıra sadrazam, Rumeli hanedan, ayan ve Gega paşalarından İşkodralı Mustafa Paşa ile ittifaka girenlerin ayrıca Karafeyzioğlu Ali Bey, Silahdar Pode ve Debreli Hasan'ın yumuşak bir dille uyarılması gerektiğini, bu süre zarfında işledikleri suçların hesabının mevcut İşkodralı gailisinin giderildikten sonra sorulacağını emri altındaki memurlara iletmiştir.³⁰²

Bu süre zarfında Niş muhafızı Mahmud Paşa, Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'ya sunduğu arizada İşkodralı Mustafa Paşa için Sırp Knezi Miloş'un beş yüz kese akçe ve Prizrenli Mahmud Paşa'nın Berkofça'daki adamından Niş'e göndermiş olduğu elli bin kuruşun mahkemede tevkif olduğunu bildirmiş ve bu beş yüz kese akçeyi İşkodra'da mukim Habsburg konsolosu tercümanının talep etmekte olduğunu fakat tercümanının iddiaya salahiyeti olmadığını bildirmiştir.³⁰³ Niş kadısı tarafından yapılan sorgulama sonucunda tercüman ve iki Nemçelinin Mustafa Paşa'dan alacaklarına istinaden Paşa'nın, parasının Niş'te olduğunu söylemesiyle buraya geldiklerini ifade etmişlerdir.³⁰⁴ Yaşanan bu gelişmelerden ve müzakerelerden sonra bu paranın Miloş tarafından İşkodralı Mustafa Paşa'ya gönderildiği hükmünü veren Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, Miloş tarafından gelen beş yüz kese akçenin askerlerin giderleri için kullanılacağını ve Prizrenli Mahmud Paşa'nın adamından gelen elli bin kuruşun da Sofya Nüzul Emimi Mustafa Ağa'ya verilmesini emretmiştir.³⁰⁵

³⁰⁰ Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), s. 67. İoannis Kapodistrias.

³⁰¹ BOA, HAT, nr. 876/38800 (27 Za 1246/ 09 Mayıs 1831).

³⁰² BOA, HAT, nr. 415/21505 (29 Za 1246/ 11 Mayıs 1831).

³⁰³ BOA, HAT, nr. 431/21944 (15 Z 1246/ 27 Mayıs 1831).

³⁰⁴ BOA, HAT, nr. 430/21900 (tarihsiz).

³⁰⁵ BOA, HAT, nr. 431/21924 (05 M 1247/ 16 Haziran 1831).

İşkodralı Mustafa Paşa İşkodra'ya geldikten sonra güney Arnavutluk'taki Silahtar İlyas Pode ve Toska beylerine bir mektup göndermiş ve bu mektupta Bosnalıların tarafına yardıma geleceklerini ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın da yardım vaadinde bulunduğunu bildirmiştir. Bunun yanında on beş yirmi gün İşkodra Kalesi'nde bekleyip gerekli yardımın gelmesiyle, Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'nın ordusuna karşı harekât düzenleyebileceğini belirtmiştir.³⁰⁶ Bu süre zarfında Bosna isyancıları İpek'e ulaşmış ve Arslan Paşa komutasındaki İşkodralı askerlere katılarak İpek, Priştine ve Vulçitrin'daki sadrazamın ordularına saldırıp onları geri püskürtmüşlerdir. Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, Kaçanik Boğazı yoluyla daha güçlü olan Priştine ordusuyla birleşme planları yaparken, Arnavut ve Boşnak isyancılar Kaçanik Geçidi'ni keserek burada da sadrazamın ordusunu geri püskürtmeyi başarmıştır. İşkodralı Mustafa Paşa'nın beklediği yardım gelmiş, Güney Arnavutluk'taki Toska beyleri de çevre kazalarda isyan hareketlerini hızlandırmıştır.³⁰⁷

Sadrazam Reşid Mehmet Paşa İşkodra Kalesine kapanan İşkodralı Mustafa Paşa'nın ortadan kaldırılmadıkça bölgede yaşanan isyan hareketini bastıramayacağını düşünerek Boşnaklara kıyafet meselesinde imtiyaz vererek memleketlerine dönmelerini sağlamış ve bunun yanında Gega paşalarını da affedeceğini kendilerine bildirmiştir. Bunun üzerine o ana kadar İşkodralı Mustafa Paşa'nın yanında yer alan Prizrenli Mahmud Paşa hazinedarı başbuğluğunda bin kadar askeri Sadrazam Reşid Mehmet Paşa maiyetindeki Hacı Ahmed Bey'e gönderdiğini bildirmiştir. Sadrazam bölgeye Boşnakların da gelmesiyle asilerin önemli bir güç oluşturacaklarını düşündüğü için bu birliği anlaşma yoluna giderek hemen dağıtmaya çalışmış ve bu konuda da başarılı olmuştur. Nitekim sadrazam, İşkodra civarındaki Latinlerin ve Mat eşkıyasının isyankâr hareketlerde bulunduğundan bahsetmiş ve bunun dışında Arnavutluk'un Çamlık bölgesindeki eşkıyanın da Silahtar İlyas Pode'yi desteklediklerini, durumun Ergiri, Tepedelen ve Permet'te de aynı olduğunu vurgulamıştır. Bunun sonucunda Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, öncelikle İşkodra Kalesine kapanan Mustafa Paşa'nın ortadan kaldırılmasını, sonrasında ise Bosnalı isyancılar meselenin halline bakılmasını uygun görmüştür. Bundan dolayı da

³⁰⁶ BOA, HAT, nr. 431/21919 (13 Z 1246/ 25 Mayıs 1831).

³⁰⁷ Turhan, a.g.e., s. 138-139.

Boşnaklara kıyafet meselesinde ayrıcalık tanıyarak ortalığı yatıştırma siyasetini takip ettiğini merkeze bildirmiştir.³⁰⁸ Bunun üzerine Bosnalı isyancılar hakikaten memleketlerine dönmüşler ve Bosna'daki isyanın lideri Hüseyin Kapudan Yenipazar'a geçerek burada merkezin kendisini vali olarak atamasını beklemiştir.³⁰⁹

Mustafa Paşa kapandığı İşkodra kalesinde Boşnakların ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın vadetmiş olduğu yardımı beklemeye koyulmuş ve Sadrazama karşı girişilecek bir harekâtı tekrardan planlamaya koyulmuştur. Bu süre zarfında Boşnaklar İpek'e gelerek İşkodralı askerlerle birleşmiş ve sadrazamın kuvvetlerini geri püskürtmeyi başarmıştır. İşkodra'ya kapanmış olan İşkodralı Mustafa Paşa'nın ortadan kaldırılmasının elzem olduğu düşüncesinde olan Sadrazam, önce doğrudan hedef olarak İşkodralı Mustafa Paşa'ya yönelmiş ve bölgedeki merkezileşme faaliyetlerine İşkodralı gailenin ortadan kaldırılmasından sonra girişilmesi gerektiğini düşünmüştür. İşkodralı Mustafa Paşa'nın merkezî yönetime karşı kalkıştığı isyan Avrupa basınında mübalağalı bir şekilde kendine yer bulmuştur. Bunun üzerine Osmanlı Devleti yeni yayımlanmaya başlanan Takvim-i Vekayi gazetesinde İşkodralı Mustafa Paşa'nın Avrupa gazetelerindeki mübalağalı isyan haberlerine karşılık, isyanın münferit bir isyan olması, Asâkir-i Mansure askerinin Pirlepe'de asi İşkodralıyı hezimete uğrattığını ve akabinde İşkodra Kalesine sığınmak zorunda bıraktığını duyurmuştur.³¹⁰

3.4. İŞKODRA KALESİ'NİN MUHASARA EDİLMESİ

İşkodralı Mustafa Paşa, Pirlepe ve Babuna'daki yenilgiden sonra Üsküp ve Karadağ üzerinden İşkodra'ya gelmiş ve muhasara altına alınacağını bildiğinden İşkodra Kalesini ve civar kaleleri istihkam etmiştir. Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, İşkodralı üzerine yürümeden önce Tırhala Sancağı mutasarrıfı Mahmud Paşa kumandasında bir orduyu Tiran üzerinden İşkodra'ya göndermiştir. İşkodralının olası bir geri çekilmesinde ilk gideceği yerin İşkodra Sancağı olacağını düşünen sadrazam, böyle

³⁰⁸ BOA, HAT, nr. 442/22201 (11 R 1247/ 19 Eylül 1831); BOA, HAT, nr. 405/21174 (13 Ra 1247/ 22 Ağustos 1831); BOA, HAT, nr. 405/21174 (29 Z 1247/ 30 Mayıs 1832).

³⁰⁹ Turhan, a.g.e., s. 139.

³¹⁰ Takvim-i Vekâyi, S. 2, (07 C 1247/ 13 Kasım 1831).

bir hareket planını takip etmiş fakat İşkodralının Karadağ üzerinden İşkodra'ya gelmiş olması bu planı saf dışı bırakmıştır. Bunun yanında Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, İşkodra Kalesi'nde bulunan İşkodralı Mustafa Paşa'nın akrabası Kasım Bey'e eğer Mustafa Paşa'yı kaleye almazsa kendisini mir-i miran rütbesiyle İşkodra Sancağı mutasarrıfı olarak tayin edeceğini bildirmiştir. Fakat Kasım Bey bu teklifi kabul etmemiş ve İşkodralı Mustafa Paşa maiyetiyle birlikte İşkodra Kalesine kapanarak hazırlıklara başlamıştır.³¹¹

İşkodralı Mustafa Paşa, İşkodra Kalesinde Boşnakların ve Toska beylerinin yardımını beklerken bir taraftan da Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile irtibat kurmaya başlamıştır. Kavalalı Mehmet Ali Paşa bu sırada merkeze gönderdiği bir yazısında, İşkodralı Mustafa Paşa'nın ihanetle isyanını haber aldığını ve bundan dolayı İşkodra Kalesine kapanan İşkodralı Mustafa Paşa'nın ortadan kaldırılması için Draç İskelesine asker çıkartabileceğini, arzu edildiği takdirde Mısır gemilerini de oraya gönderebileceğini ifade etmiştir. Fakat Osmanlı Devleti, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın bu talebini, Mısır gemilerine lüzum kalmadığını belirterek reddetmiştir.³¹² Kavalalı Mehmet Ali Paşa bir taraftan Osmanlı Devleti'nin yanında olduğunu gösteren hamleler yaparken diğer taraftan da İşkodralı Mustafa Paşa'yı destekleyen hamleleri esirgememiştir. Bu hususta İşkodralı Mustafa Paşa, dayısı Celaleddin Bey'i Mısır'a göndermiş ve isyan başlangıcında kendisinden yardım talebinde bulunmak için Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile irtibata geçmiştir. Bunun sonucunda Kavalalı Mehmet Ali Paşa, İşkodralı Mustafa Paşa'ya yardım edeceğini bildirerek Mısır'a gelen Celaleddin Bey, Mahmud Nedim Bey'in hazinekârı Raşid Ağa ve İşkodralı Mustafa Paşa'nın hazine kâtibi Mustafa Bey'i bir Rum gemisiyle Karadağ yakınlarında bir limana göndermiştir.³¹³ Mısır'dan hareketle bir Rum gemisiyle Karadağ yakınlarındaki bir limana gelen Celaleddin Bey ve maiyetinin Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan aldıkları paraları Bosna ve Karadağ asilerine getirdikleri duyulmuş ve bunun üzerine Cebecizade Hasan Kapudan bölgeye intikal ederek zikredilen şahısların

³¹¹ BOA, TSMA.E 448/41 (tarihsiz).

³¹² BOA, HAT, nr. 416/21515 (22 Z 1246/ 03 Haziran 1831).

³¹³ BOA, HAT, nr. 434/22007 A (12 Ca 1251/ 05 Eylül 1835). Bu belgede de Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın İşkodra ihtilalinde dahili olduğu ve İşkodra'dan firar eden beylerin Mısır'da tevkif edildiklerini ve firari Molla Bey'i İşkodralı Mustafa Paşa'ya yardım göndermek maksadıyla Berat'a gönderdiğini bilmekteyiz.

kendilerine verilmesini istemiştir. Rum gemisinin kaptanı bunu reddetmiş ve bunun üzerine Bar limanındaki Ahmet ve Mustafa kapudanalara haber verilerek bölgeye gitmeleri emredilmiştir. Bölgeye intikal eden Osmanlı Devleti'ne ait üç gemi limanı abluka altına almış ve bunun sonucunda durum bölgede bulunan kale kumandanı ve Habsburg donanma kumandanına intikal etmiştir. Osmanlı Devleti kapudanları zikredilen adamların hain ve asi olduklarını ve tutuklanması gerektiğini bildirmiş fakat Avusturyalı komutanlar, Osmanlı Devleti kapudanlarından bu durumu ispatlayan bir senet talep etmişler ve sonrasında bu senedi krallarına bildireceklerini, kendisinden gelen cevap üzerine kapudanalara tutuklama izni verebileceklerini bildirmişlerdir.³¹⁴ İşkodralı Mustafa Paşa'nın deniz yoluyla firar etme ihtimali olduğundan ve bu gibi yardımların önüne geçmek üzere Osmanlı Devleti İşkodra sahilinin abluka altına alınacağını ve yabancı devlet gemilerinin sahile sokulmamaları üzerine yabancı devlet elçilerine tebligatta bulunmuştur.³¹⁵

Bosna valisi Ali Namık Paşa da İşkodralı Mustafa Paşa'nın kırk elli adamıyla İşkodra'ya geldiğini ve deniz yoluyla firar edeceği haberini aldığını, bundan dolayı Kaptan-ı Derya'dan sahile altı yedi gemi göndermesini rica etmiştir.³¹⁶ İşkodralı Mustafa Paşa'nın olası firarı halinde ve Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'ya sığınması durumunda, bunu kabul etmemesini ve derhal İstanbul'a göndermesini belirten bir mektup Kavalalı'ya gönderilmiştir. Mektubun müsveddesi padişaha sunulmuş ve mektupta İşkodralı Mustafa Paşa'nın isyanının bastırılması esnasında Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın merkeze bir mektup gönderdiğini ve bu mektupta Cihadiye askerini Draç iskelesine gönderebileceğini, böylelikle isyanı bastırma konusunda yardımcı olabileceğini ifade etmiştir. Merkez, Draç iskelesinde birkaç Frenk gemisinin bulunduğunu ve İşkodralının deniz yoluyla firar etme düşüncesinde olduğunu, sonrasında ise Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya sığınma ihtimalinin bulunduğunu müzakere etmiştir. Bölgeden gelen haberler de İşkodralı Mustafa Paşa'nın Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile irtibatta olduğu yönündedir. Bütün bunların neticesinde Mehmet Ali Paşa'nın yardım talebi reddedilmiş ve İşkodralının deniz yoluyla firar

³¹⁴ BOA, HAT, nr. 416/21529 B (03 Ra 1247/ 12 Ağustos 1831).

³¹⁵ BOA, HAT, nr. 434/220008 (tarihsiz); BOA, HAT, nr. 435/22013 (19 Z 1246/ 31 Mayıs 1831); BOA, HAT, nr. 434/22003 (29 Z 1246/ 10 Haziran 1831).

³¹⁶ BOA, HAT, nr. 415/21495 A (25 Z 1246/ 06 Haziran 1831).

etmesinin önüne geçmek adına İşkodra sahili abluka altına alınarak yabancı gemilerin bölgeye intikal etmemesi hususu yabancı devlet elçilerine bildirilmiştir.³¹⁷

İşkodra Kalesi'ne kapanan İşkodralı Mustafa Paşa'nın deniz ile bağlantısı kesildikten sonra, karadan herhangi bir kaçış düşüncesinin de önüne geçmek amacıyla padişah, Karadağ'ın yöneticisine Rum Patriği tarafından tahrirat gönderilmesini emretmiştir. Böylelikle İşkodralı Mustafa Paşa hem denizden hem de karadan muhasara altına alınmıştır. Bunun yanında padişah sadrazamın bir an önce Manastır'a doğru hareket ederek İşkodralı Mustafa Paşa'nın isyanını bastırmasını emretmiştir.³¹⁸ Bu esnada İşkodralı Mustafa Paşa'nın İşkodra Sancağı etrafından asker toplayarak bu askerleri Manastır'a göndereceği ve kendisinin de oraya doğru hareket edeceği haberi sadrazama bildirilmiştir.³¹⁹ İşkodra'da ikamet eden Habsburg konsolosu 12 Ağustos 1831 tarihinde İstanbul'daki Habsburg büyükelçiliğine gönderdiği mektupta, İşkodralı Mustafa Paşa'nın dağlardan asker topladığını, yaklaşık iki bin dağlı askerinin şehre geldikleri esnada Asakir-i Mansure askerlerine denk gelip muharebede bulunduklarını, bu muharebede on askerin esir olduğunu otuz altısının da idam edildiğini, dağlı askerlerin tekrardan dağlara kaçıp firar ettiklerini, Asakir-i Mansure askerlerinin İşkodra Kalesine hücum etmek için sadrazamın gelmesini beklediklerini, İşkodralı Mustafa Paşa'nın Karadağ'a firar etmek niyetinde olduğunu fakat kabul olunmadığını bildirmiştir.³²⁰

Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, İşkodra Kalesi önüne gelerek kuşatmayı yönetmiş ve gerekli zahire ve mühimmatın bölgeye intikali için emirler vermiştir. Bu hususta Manastır, Üsküp, Köprülü ve İştip bölgelerinden toplanan yaklaşık otuz beş bin koyunun kuşatmada bulunan Asakir-i Mansure askerine gönderilmesini İstanbul'dan talep etmiştir.³²¹ Bunun yanında İşkodra'da bulunan ordunun desteklenmesi için İstanbul'dan gemiler talep edilmiş ve gerekli zahire ve mühimmatın Draç iskelesine çıkarılması emredilmiştir. İşkodra muhasarasında bulunan Asakir-i Mansure askerinin dışında merkezden bölgeye intikal etmek üzere on bin asker daha istenmiş ve İşkodra

³¹⁷ BOA, HAT, nr. 417/21589 (29 Z 1246/ 10 Haziran 1831).

³¹⁸ BOA, HAT, nr. 417/21574 (29 Z 1246/ 10 Haziran 1831).

³¹⁹ BOA, HAT, nr. 438/22091 B (29 Z 1246/ 10 Haziran 1831).

³²⁰ BOA, HAT, nr. 417/21604 (03 Ra 1247/ 12 Ağustos 1831).

³²¹ BOA, HAT, nr. 405/21180 G (28 Ra 1247/ 06 Eylül 1831).

Kalesi'ne günde yüz-yüz elli top atılmakta olduğu söylenerek, kış gelmeden bu işin halledileceği temennisinde bulunulmuştur.³²²

Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, İstanbul'dan Draç'a gönderilen ve ayrıca Berat ve Preveze kalelerinden getirilen top, havan ve mühimmatın İşkodra muhasarası için bölgeye nakledildiğini, İşkodra Kalesinin gece gündüz topla dövüldüğünü fakat kalenin yalçın kaya üzerinde bulunmasından kuşatmanın uzun sürdüğünü merkeze bildirmiştir. Bunun yanında sadrazam, yalçın kaya üzerinde olan kaleye yürüyüş ile çıkılamadığından yalnızca topla dövülerek hasar verilmeye çalışıldığını, atılan top ve havanların kalenin belli bölgelerini harap etse de kale içinde korunacak mahallerin bulunmasından ve kale içerisinde fazla miktarda zahire bulunmasından dolayı bugüne kadar bir teslim olma emaresinin görülmediğini eklemiştir. Bundan dolayı kale kuşatmasının uzayacağı merkeze bildirilerek bölgeye zahire ikmalinin yapılması talebinde bulunulmuştur. Sadrazam ayrıca ordusunda bulunan paralı askerlerin maaşlarının verilmesi hususunda gerekli akçenin tarafına gönderilmesi talebinde de bulunmuştur.³²³

İşkodra Kalesi muhasara altındayken İşkodra Sancağı dahilinde bulunan İşbuzi Kalesi ahalisi sadrazama gelerek Devlet-i Aliyye'ye itaat ettiklerini bildiren bir belge sunmuşlardır.³²⁴ Muhasaranın uzaması üzerine Silistre Valisi Mehmet Paşa da İşkodra Kalesi muhasarasında görevli olarak bölgeye gönderilmiş ve bu hususta kuşatma için kullanılmak üzere aceleyle iki bin humbara ve beş bin top güllesinin Draç'a gönderilmesi emredilmiştir.³²⁵ Kuşatma ile alakalı merkeze bilgilendirme yapılırken İşkodra Kalesinin yalçın bir kaya üzerinde olması sebebi ile askerlerin kaleye saldırmasının zorluğu bir kez daha vurgulanmıştır. Bu hususa binaen merkezden, İşkodralı Mustafa Paşa'nın konağını yakmak için seksen-yüz civarı yağlı paçavralar talep edilmiştir. Padişah bu talebin derhal karşılanmasını emretmiştir.³²⁶ Bütün bunlar yaşanırken 25 Ağustos 1831 tarihinde çarşamba gecesı saat altı buçuk sularında İşkodralı Mustafa Paşa'nın harem kısmında bulunan cephaneliğine yıldırım isabet

³²² BOA, HAT, nr. 405/21180 E (28 Ra 1247/ 06 Eylül 1831).

³²³ BOA, HAT, nr. 407/21240 (11 R 1247/ 19 Eylül 1831).

³²⁴ BOA, HAT, nr. 406/21187 (30 Ra 1247/ 08 Eylül 1831).

³²⁵ BOA, HAT, nr. 406/21187 (02 R 1247/ 10 Eylül 1831).

³²⁶ BOA, HAT, nr. 408/21250 (17 Ra 1247/ 26 Ağustos 1831).

etmiş ve cariyeleri, hazinedarı ve elli altmış kadar askeri ölmüştür. Fakat bu patlama kalenin göl tarafındaki bir mevkiinde meydana geldiğinden Asakir-i Mansure askeri buraya hücum ederek fırsattan yararlanma imkânı elde edememiştir. Bu haberi Silistre Valisi Mehmet Paşa, Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'ya bildirmiştir.³²⁷

3.5. İŞKODRALI MUSTAFA PAŞA'NIN AFFEDİLEREK İSTANBUL'A GÖNDERİLMESİ

Daha önce padişah tarafından bölgeye gönderilen Hassa Feriki Ahmet Paşa³²⁸, İşkodralı Mustafa Paşa'nın yanına giderek onunla birtakım görüşmelerde bulunmuş ve İşkodralı'nın af dilediği Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'ya bildirilmiştir. Sadrazam Reşid Mehmet Paşa her ne kadar bu arzuhalin kabul edilecek şey olmadığını söylese de Bosnalı isyancıların bazı kalelere tasallut edecekleri, bununla kalmayıp İşkodra'ya on iki saat mesafedeki Podgoriçe Kalesini de kuşatma altına alacakları bunun yanında İşkodra Kalesi'nin yürüyüş kabul etmeyecek seviyede yalçın bir kayanın üzerinde olması ve önemli miktarda zahire ve mühimmat kaybının yaşanması gibi nedenlerden dolayı İşkodralı Mustafa Paşa'nın affedilmesini uygun görmüştür.³²⁹ Bunun üzerine İşkodralı Mustafa Paşa 8 Kasım 1831 tarihinde İşkodra Kalesi'nden çıkarak Serdar-ı Ekrem'e teslim olmuş ve affedilerek İstanbul'da ikamet edilmesine izin verilmiştir.³³⁰ İşkodralı Mustafa Paşa'nın geçmiş cürümlerinin padişah tarafından affedildiği ve böylelikle Rumeli'de asayişin temin edildiğine dair fermanlar bölge mahkemelerinden halka ilan edilmiştir.³³¹

İşkodralı Mustafa Paşa, Silistre valisi ve Rusçuk muhafızı Mehmet Paşa'ya eman talebinde bulunarak İşkodra'da vezaretle ikamet etme isteğinde bulunmuş³³² fakat padişah bunun mümkün olmadığını bildirmiştir.³³³ Bunun üzerine II. Mahmud kendisinin İşkodra'dan İstanbul'a gelmek şartıyla bağışlanacağını bildiren hatt-ı

³²⁷ BOA, HAT, nr. 433/21975 (24 Ra 1247/ 02 Eylül 1831); Lütfi Efendi, a.g.e., s. 680.

³²⁸ BOA, HAT, nr. 417/21603 (29 Z 1246/ 10 Haziran 1831).

³²⁹ BOA, HAT, nr. 432/21960 (20 Ca 1247/ 27 Ekim 1831).

³³⁰ BOA, HAT, nr. 356/19977 C (17 B 1247/ 22 Aralık 1831).

³³¹ BOA, AE. SMHD II 73/540 (20 Ş 1247/ 24 Ocak 1832); BOA, AE. SMHD II 73/5475 (29 Ş 1247/ 02 Şubat 1832).

³³² Araz, a.g.e., s.155.

³³³ BOA, HAT, nr. 417/21551 (29 Z 1247/ 30 Mayıs 1832).

hümayunu bölgedeki memurlara göndermiştir.³³⁴ İşkodralı Mustafa Paşa ve Hassa Feriki Ahmet Paşa'nın ilk olarak deniz yoluyla İstanbul'a gitmesi kararlaştırılmış hatta Bahr-ı Sefid muhafızına geminin bölgeye intikal edilip de görüldüğü anda haberinin merkeze bildirilmesi emredilmiştir.³³⁵ Fakat Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, İşkodralı Mustafa Paşa'nın Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile evvelden beridir iletişimde olduğundan deniz yolculuğu sırasında Mısır donanmasına rast gelindiği takdirde İşkodralı'nın kaçırılması ihtimaline karşılık deniz yoluyla değil de kara yoluyla İstanbul'a gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine İşkodralı Mustafa Paşa ve iki oğlunun Hassa Feriki Ahmet Paşa maiyetinde İşkodra limanında gemiye bindirilerek Draç iskelesine çıkarılması, oradan da kara yoluyla İstanbul'a gönderilmesi emredilmiştir. Bunun yanında İşkodralı Mustafa Paşa'nın diğer aile üyeleri ve eşyası deniz yoluyla İstanbul'a gönderilmiştir.³³⁶

İşkodralı Mustafa Paşa iki oğluyla birlikte Hassa Feriki Ahmet Paşa maiyetinde önce gemi ile Draç iskelesine oradan kara yoluyla İstanbul'a doğru geldiği haberi alınmış ve Manastır civarlarında olması hasebiyle beş on gün zarfında İstanbul'a geleceği merkeze bildirilmiştir. Bunun üzerine İşkodralı Mustafa Paşa'nın ikamet edeceği ev hususu müzakere olunmuş ve Şam'a memur tayin olunan Ahmet Efendi'nin Süleymaniye'deki konağı öneri olarak padişaha sunulmuştur. Padişah da hızlı bir şekilde münasip mevkide bir konağın hazırlanması emrini vererek hangi konağın münasip olduğu konusunu Serasker Paşa'ya ihale etmiştir.³³⁷ İşkodralı Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gönderilmesiyle İşkodra Sancağı mutasarrıflığına Ali Namık Paşa tayin olunmuştur.³³⁸ Ali Namık Paşa'nın İşkodra Sancağı mutasarrıfı olmasıyla İşkodralı Mustafa Paşa'nın emlakının on iki bin beş yüz kuruş olarak kararlaştırılıp tanzim edilmesi istenmiştir.³³⁹

Böylelikle 1757 yılından itibaren İşkodralı ailesinin idaresinde bulunan İşkodra Sancağı, İşkodralı Mustafa Paşa'nın II. Mahmud'un mülkî ve askerî idaredeki

³³⁴ BOA, TSMA.E, nr. 861/17 (29 Z 1247/ 30 Mayıs 1832).

³³⁵ BOA, HAT, nr. 715/34119 (25 C 1247/ 01 Aralık 1831).

³³⁶ BOA, HAT, nr. 440/22156 (16 B 1247/ 11 Aralık 1831).

³³⁷ BOA, HAT, nr. 417/21575 (tarihsiz).

³³⁸ BOA, HAT, nr. 535/26329 (17 N 1247/ 19 Şubat 1832).

³³⁹ BOA, HAT, nr. 541/26734 (29 Z1247/ 30 Mayıs 1832).

merkezileşme siyasetine karşı kalkıştığı isyanın bastırılmasıyla sona ermiş ve bu sancak merkeze bağlanmıştır. Bu bağlamda, İşkodralı Mustafa Paşa'nın isyanı ne bir bağımsızlık hareketini içinde barındırmış ne de milliyetçi saiklerle ortaya çıkmış bir isyandır. Genel itibarıyla II. Mahmud'un mülkî ve askerî idarededeki merkezileşme siyaseti bağlamında değerlendirilebilecek bir isyan hüviyeti taşımaktadır.

İşkodralı Mustafa Paşa, İstanbul'a gönderildikten sonra hayatının sonuna kadar Osmanlı Devleti dahilinde birçok memuriyet hizmetinde bulunmuştur. İşkodralı Mustafa Paşa; Bolu, Kastamonu, Adana, Maraş, Konya, Cezayir-i Bahri Sefid, Halep, İzmir gibi şehirlerde valilik hizmetinde bulunmuştur. Bunun yanı sıra Koca Hüsrev Paşa'nın vefatından sonra kendisine şeyhülvüzera unvanı verilmiştir. Ayrıca İşkodralı Mustafa Paşa 1858 yılında Medine-i Münevvere'de Şeyhülharemlik³⁴⁰ görevinde bulunmuş ve burada 27 Mayıs 1860 tarihinde vefat etmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa'nın Cennetü'l-Bakî'de medfun olduğu kaydedilmiştir.³⁴¹

³⁴⁰ Araştırmamız sırasında, literatürde İşkodralı Mustafa Paşa'ya ait olduğu iddia edilerek kullanılan bir fotoğrafla karşılaştık. Bu fotoğraf, Müfid Yüksel tarafından "İşkodralı Merhum Mustafa Paşa Medine-i Münevvere'de Şeyhülhareml-i Nebevi İken Maiyyeti ile" notu ile blog sayfasında paylaşılmıştır. Bkz: Müfid Yüksel, https://mufity.blogspot.com/2018/06/osmanli-devletinde-arnavut-idareciler_23.html?m=1, [Erişim 11.06.2022]. Aynı fotoğraf, Halim Araz tarafından "İşkodralı Mustafa Paşa – Şeyhülhareml-i Nebevî." notu ile paylaşılmıştır. Bkz: Araz, a.g.e., s. 162. Kuvvetle muhtemel bu fotoğraf "II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri: Mekke ve Medine'nin görünüşleri: Şeyh-i Harem-i Medeni" adlı çalışmadan alınmıştır. Bkz: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAFI/90770---0009.jpg>, [Erişim 11.06.2022]. Konuyla alakalı yaptığımız araştırma sonucunda bu fotoğrafın 1861-1880/1881 yıllarında Mısır'da görevli bir memur olarak Hicaz'a giden Muhammed Sadık Bey tarafından fotoğraflandığı bilgisine ulaştık. Bkz: <https://www.khalilicollections.org/collections/hajj-and-the-arts-of-pilgrimage/arc-pp-0254-12/>, [Erişim 11.06.2022]. Yukarıda paylaşılan bu fotoğraf "Saadet Şevket Paşa Şeyhül-haremü'l Medine ve Ağavatü'l-haceret'üş-şerife" notuyla *Khalili Collections*'da yer almaktadır. Aynı kişiye ait diğer bir fotoğraf da koleksiyonda şu şekilde paylaşılmıştır. Bkz: <https://www.khalilicollections.org/collections/hajj-and-the-arts-of-pilgrimage/arc-pp-0254-13/>, [Erişim 11.06.2022]. Yapılan arşiv taraması sonucunda fotoğrafta adı geçen "Şevket Paşa'nın fotoğrafın çekildiği dönemde Şeyhülhareml olarak görevde bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bkz: BOA, İ. DH, nr. 811/65529 (27 N 1297/ 02 Eylül 1880); BOA, İ. DH, nr. 813/65668 (10 L 1297/ 15 Eylül 1880); BOA, İ. DH, nr. 822/66264 (01 S 1298/ 03 Ocak 1881). Yapılan araştırma sonucunda, literatürde İşkodralı Mustafa Paşa'ya ait olduğu iddia edilen fotoğrafın Şevket Paşa'ya ait olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

³⁴¹ Mehmed Süreyya, a.g.e., s. 1592; Baysun, a.g.m., s. 729; Bilge, "Buşatlı Mustafa Paşa", s. 345.

SONUÇ

İşkodralı Mustafa Paşa İşkodra'da ilk olarak, amcası İbrahim Paşa'nın vefat etmesi sonucunda İşkodra Sancağı mütesellimi olarak görev yapmıştır. Bir müddet İşkodra Sancağı mütesellimi olarak görevine devam eden İşkodralı Mustafa Paşa, Karadağlıların İşkodra'ya olan istilaları, İbrahim Paşa'nın silahtarı ve hazinedarının Tepedelenli Ali Paşa'ya iltica ederek İşkodra Sancağı dahilinde huzursuzluk çıkarma planları ve Tahir Paşa'nın çocuk yaşta olmasından kaynaklı sancağın idari zafiyeti nedenlerinden İşkodra Sancağı ileri gelenlerinin de desteğini alarak merkezi yönetimden İşkodra Sancağı mutasarrıflığı görevini talep edilmiştir. Bunun sonucunda İşkodralı Mustafa Paşa'ya 1812 yılında vezaret rütbesiyle İşkodra Sancağı mutasarrıflığı tevcih olunmuştur.

İşkodralı Mustafa Paşa İşkodra Sancağı mutasarrıflığı görevinde iken hem kendi menfaatleri doğrultusunda bölgede birtakım eylemlerde bulunmuş hem de merkezi hükümetin taleplerini karşılamak üzere verilen emirleri yerine getirmeye çalışmıştır. Bu hususta bölgede en büyük rakibi olarak Tepedelenli Ali Paşa ile sürekli rekabet içerisinde olmuş ve yaşanan İpek Hadisesi'nde Numan Paşa'nın yanında yer alarak bu rekabet çok keskin bir şekilde kendini göstermiştir. Dukakin Sancağının Numan Paşa'dan alınarak Emin Paşa'ya verilmiş bunun sonucunda Emin Paşa ve ağabeyi Prizren mutasarrıfı Mahmud Paşa, bölgede önemli bir bölgeyi idare edecek duruma gelmiştir. Bundan dolayı İşkodralı Mustafa Paşa, amcası Kara Mahmud Paşa'nın yetiştirmesi olan Numan Paşa'nın yardım talebini kabul ederek bir bakıma kendi nüfuz alanını da muhafaza etme gayretinde bulunmuştur. İşkodralı Mustafa Paşa'nın, Numan Paşa'ya yardım etmesi sonucunda Emin Paşa ve Mahmud Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'dan yardım talebinde bulunmuş ve İşkodralı Mustafa Paşa ile Tepedelenli Ali Paşa bu durumda karşı karşıya gelmiştir. Nihayetle merkezî yönetim olayların daha kötü sonuçlara neden olmasının önüne geçerek Dukakin mutasarrıflığı ve İpek mütesellimliği görevine dergâh-ı âli kapucubaşlarından İbrahim Ağa'yı tayin etmiştir.

İşkodralı Mustafa Paşa bölgede kendi nüfuzunu muhafaza etme ve fırsatını bulduğunda genişletme faaliyetleri içerisinde olmuştur. Bu hususta bölgede yerel Arnavut beyleri ile giriştiği nüfuz mücadelesinin yanında kuzeyde Karadağ asilerinin

akınlarını savuşturmakla da uğraşmıştır. İşkodralı Mustafa Paşa ile Tepedelenli Ali Paşa arasındaki rekabet İşkodralının İşkodra Sancağı mütesellimliği döneminden itibaren süregelen bir durum olmuştur. Hatta öyle ki, İbrahim Paşa'nın vefatından sonra Tepedelenli Ali Paşa İşkodra Sancağının kendisine verilmesi hususunu dile getirmiş fakat merkezi yönetim, bu bölgede yaşayan Arnavutların Gegalık kısmından olduğunu Tepedelenli Ali Paşa'nın ise Toskalık kısmından olarak buna razı gelmeyeceklerini bundan dolayı sancak mutasarrıflığına aileden birinin getirilmesi lüzumunu vurgulamışlardır. Nitekim önce Tahir Paşa İşkodra Sancağı mutasarrıfı olarak tayin edilmiş sonrasında İbrahim Paşa'nın hazinedarı ve silahtarı Tepedelenli Ali Paşa'ya giderek İşkodra'da huzursuzluk çıkarma konusunda yardım talep etmeleri sonucunda bölge halkı, kadı ve eşraftan gelen talepler sonucunda İşkodralı Mustafa Paşa, merkezi yönetim tarafından İşkodra Sancağı mutasarrıfı olarak tayin edilmiştir.

İşkodralı Mustafa Paşa ile Tepedelenli Ali Paşa arasındaki bu rekabet Tepedelenli Ali Paşa'nın merkezi yönetime karşı isyan edip bunun sonucunda idam edilmesiyle sonlanmıştır. Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanının ortadan kaldırılması hususunda İşkodralı Mustafa Paşa da görevlendirilmiş ve bunun sonucunda kendisine Ohri, Elbasan ve Tiran mukataası tevcih olunmuştur. İşkodralı Mustafa Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'nın isyan etmesi sonucunda Arnavutluk'un orta kısmına kadar nüfuz alanını genişletmeyi başarmıştır. Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanıyla eş zamanlı Mora'da ortaya çıkan Rum isyanı, Osmanlı Devleti'ni uzun bir süre uğraştıracak bir dönemin başlangıcı olmuştur. Nitekim Osmanlı Devleti bu isyanı bölgede bulunan ayanlar eliyle bastırma siyasetini takip etmiş fakat ayanların; askerî yetersizlik ve disiplinsizliklerinden, sürekli maddi talepte bulunmalarından dolayı isyan bastırılmamıştır. İşkodralı Mustafa Paşa da Mora'da ortaya çıkan isyanı bastırmada görevlendirilmiş fakat sürekli merkezî hükümetten maddi yardımlar talep ederek isyanı bastırma konusunda uyuşuk davranıp ayak sürümüştür. İşkodralı Mustafa Paşa, kendisine bölgeye gitmesi için söylenen vakitten daha geç bir zamanda bölgeye intikal etmiş bunun yanı sıra İşkodralı, Mesalongi kuşatmasındayken zahire yetersizliğini ve askerinin yazlık asker olmasını bahane ederek İşkodra Sancağına geri dönmüştür.

İşkodralı Mustafa Paşa'nın, 1828 yılında başlayan Osmanlı-Rus Harbi sırasında önemli miktarda askerle bölgeye gitmesi merkezî yönetim tarafından emredilmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa kendisine verilen bu görev üzerine Gega paşalıklarının askerlerini de maiyetine alarak yaklaşık on beş bin askerle Vidin'e gitmek üzere sefere çıkmıştır. Bu sefer sırasında İşkodralı Mustafa Paşa, Rahova'nın Ruslardan alınmasında yararlılıklar göstermiş ve kendisine Vidin ve Eflak canibi seraskerliği unvanı verilmiştir. Rusların Edirne'ye gelmesiyle İşkodralı Mustafa Paşa Filibe'de bulunduğunu ve maiyetindeki yaklaşık kırk bin askeriyle bölgeye gelebileceğini merkezi yönetime bildirmiştir. Osmanlı Devleti murahhasları Edirne'ye kadar gelen Ruslarla barış müzakerelerinde olmalarından İşkodralı Mustafa Paşa'ya emir verildiği takdirde bölgeye intikal etmesi emredilmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa'nın Filibe'de bulunması Osmanlı Devleti murahhaslarının barış görüşmelerinde elini güçlendirmiş ve bunun sonucunda Osmanlı Devleti ve Rus Devleti arasında 1829 yılında Edirne Antlaşması imzalanmıştır. Bunun sonucunda II. Mahmud, İşkodralı Mustafa Paşa'ya savaşta göstermiş olduğu yararlılıklarından dolayı hediyeler ihsan etmiştir. Savaşın bitmesiyle İşkodralı Mustafa Paşa, sancağı olan İşkodra'ya doğru maiyetiyle birlikte hareket etmiştir.

1828-29 Osmanlı Rus Harbi sırasında Rumeli Valisi olarak görev yapan Reşid Mehmet Paşa, sadrazam olarak tayin edilmiş ve bunun yanında serasker unvanıyla maiyetindeki Asakir-i Mansure ordusuyla Ruslarla mücadele etmiştir. Savaş sonunda Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'ya Rumeli valiliği yeniden tevcih olunmuş ve II. Mahmud'un Arnavutluk coğrafyasının ıslahı ve nizam altına alınma düşüncesi tedavüle sokulmuştur. Bu hususta Reşid Mehmet Paşa Rumeli valiliği döneminde Arnavutluk'un güneyi olan Toskalık bölgesinin ıslahı ve nizam altına alınmasıyla uğraşmış ve bölgenin merkezileşmesi konusunda yararlılıklar göstermiştir. Reşid Mehmet Paşa'nın sadrazam olarak tayin edilmesinde ve bunun yanında Rumeli valiliğinin de kendisine bırakılmasında, II. Mahmud'un Arnavutluk coğrafyasının ıslahı ve nizam altına alınma düşüncesinin yürürlüğe girdiği yorumu yapılabilir. Nitekim Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, önce Manastır'da Arnavut yerel beyleri bir davette ortadan kaldırmış sonrasında kuzeydeki İşkodralı Mustafa Paşa'nın üzerine doğru hareket etmiştir. İşkodralı Mustafa Paşa'nın nüfuzu altındaki Ohri, Elbasan ve

Dukakin mutasarrıflıkları elinden alınmış ve İşkodralı Mustafa Paşa, Toskalığın nizam altına alındığı şimdi de sıranın Gegalığa geldiği düşüncesine kapılarak bölgede geniş çaplı bir isyan hareketi başlatmıştır.

II. Mahmud'un mülkî ve askerî idaredeki merkezileşme siyasetine karşı gelen gayri memnun kitleye öncülük eden İşkodralı Mustafa Paşa, Gegalık paşalarına, Boşnak kapudanlar ve emirlere ve Breznik ve İznepol ayanı Karafeyzioğlu Ali Bey'e isyana davet mektupları göndermiştir. Bunun sonucunda Bosna, Sofya ve Üsküp'de isyan hareketi baş göstermiştir. İşkodralı Mustafa Paşa, maiyetindeki Gega paşaları ve on bin askeriyle önce Üsküp'e gelmiştir. Sadrazam Reşid Mehmet Paşa, İşkodralı Mustafa Paşa'nın Üsküp'e kadar geldiği haberini almış ve Manastır'dan hareketle üzerine yürümüştür. Sadrazam Reşid Mehmet Paşa kumandasındaki Asakir-i Mansure askeri ve *Toskalık* askeri Pirlepe'de İşkodralı Mustafa Paşa'nın ordusunu büyük bir hezimete uğratmıştır. Bunun sonucunda Babuna'da ordusunu toplayan İşkodralı Mustafa Paşa, burada da mağlup olmuş ve askerinin büyük bir kısmını kaybetmiştir. Bunun üzerine İşkodralı Mustafa Paşa, Üsküp ve Karadağ üzerinden İşkodra'ya gelerek İşkodra Kalesi'ne kapanmıştır.

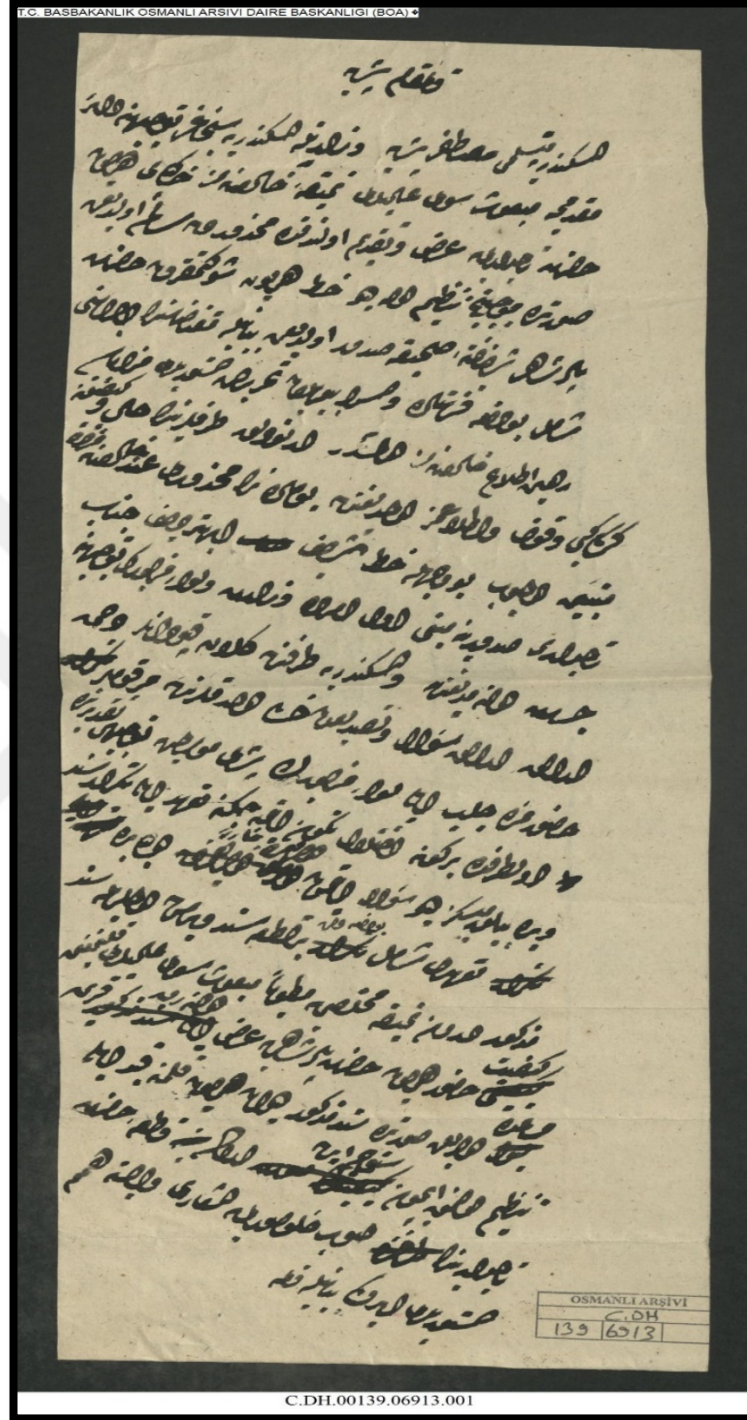
Yaklaşık dört ay süren muhasara sonucunda İşkodralı Mustafa Paşa, padişah'tan af talebinde bulunmuş ve İstanbul'a gönderilerek kendisine burada ikamet etmesi şartıyla affedildiği bildirilmiştir. Bunun sonucunda İşkodralı Mustafa Paşa, önce iki oğlu ile Hassa Feriki Ahmet Paşa maiyetinde İşkodra'dan Draç'a deniz yoluyla, oradan İstanbul'a da kara yoluyla burada ikamet etmek üzere gönderilmiştir. Ailesi ve eşyası da Osmanlı Devleti'ne ait gemilerle deniz yoluyla İstanbul'a gönderilmiştir. İşkodra Sancağı merkeze bağlanarak bölgeye Ali Namık Paşa tayin olunmuş ve bunun sonucunda İşkodra'da yaklaşık seksen yıl yarı özerk şekilde hüküm süren Buşatlı hanedanının idari varlığına son verilmiştir.

İşkodralı Mustafa Paşa, II. Mahmud'un mülkî ve askerî idaredeki merkezileşme siyasetine karşı gelerek isyan bayrağını kaldırmış ve bu zamana kadar ki geleneksel idarenin yürürlükte kalmasını savunmuştur. Kendisiyle aynı düşüncüyü paylaşan bölge ayanları, emirleri ve kapudanları bölgelerinde birtakım eylemlerde bulunup şehirleri

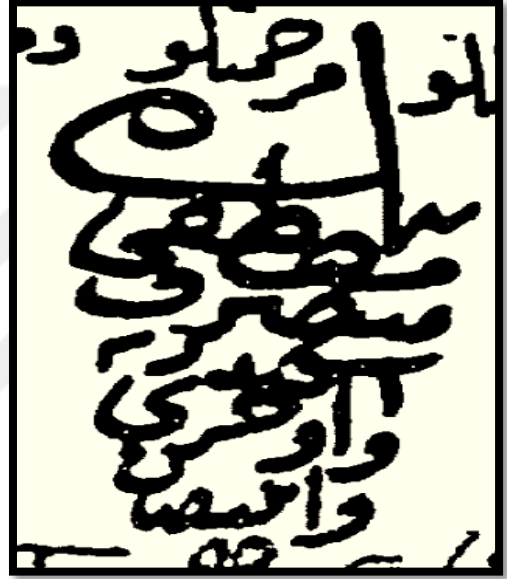
istila etmişler fakat isyancılar birleşmeden dağılmışlardır. Bu hususta İşkodralı Mustafa Paşa'nın önce Pirlepe'de sonrasında Babuna'da daha sonra da kapandığı İşkodra Kalesi'nde muhasara edilmesi isyan hareketinin destekçilerinin birleşmeden dağılmasında önemli bir etken olmuştur. Diğer bir etken ise Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'nın, Boşnakların kıyafet meselesindeki taleplerini kabul etmesi ve İşkodralı Mustafa Paşa'ya yardım eden Gega paşalarının affedilmesidir; böylelikle isyan hareketi büyümeden bastırılmıştır. Bütün bu yaşananlardan sonra II. Mahmud'un Arnavutluk'un ıslahı ve nizam altına alınması meselesi bölgede bulunan büyük ayanların ortadan kaldırılmasıyla gerçekleşmiştir.

EKLER

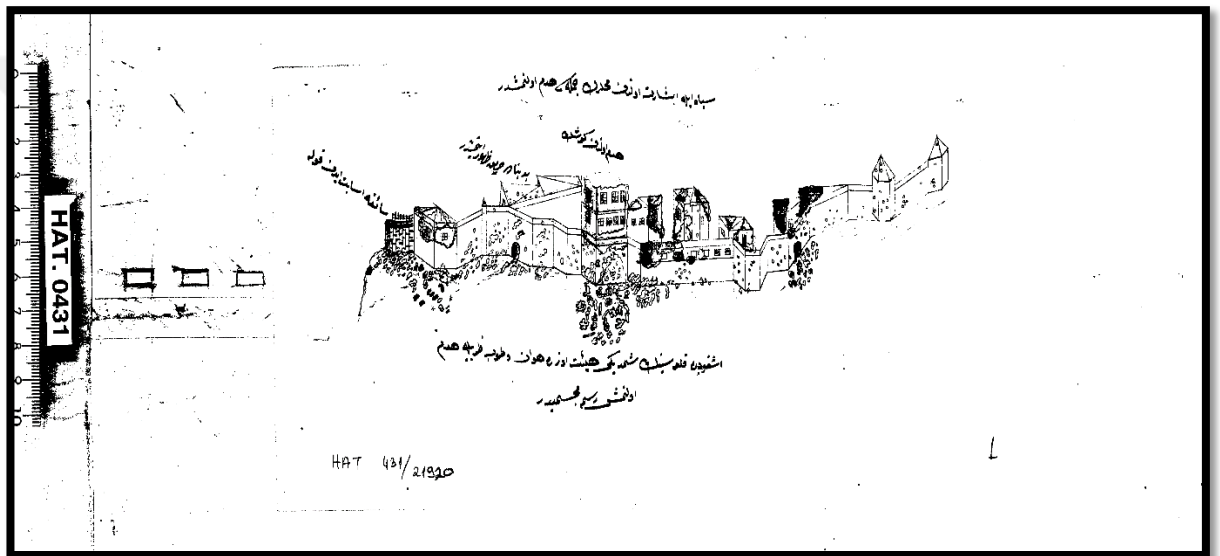
EK-1: İşkodra mütesellimi Mustafa Paşa'nın vezaretle İşkodra mutasarrıflığı görevine tayin olunduğunu gösteren belge. (BOA, C. DH nr. 139/6913 20 Ra 1227/ 03 Nisan 1812).

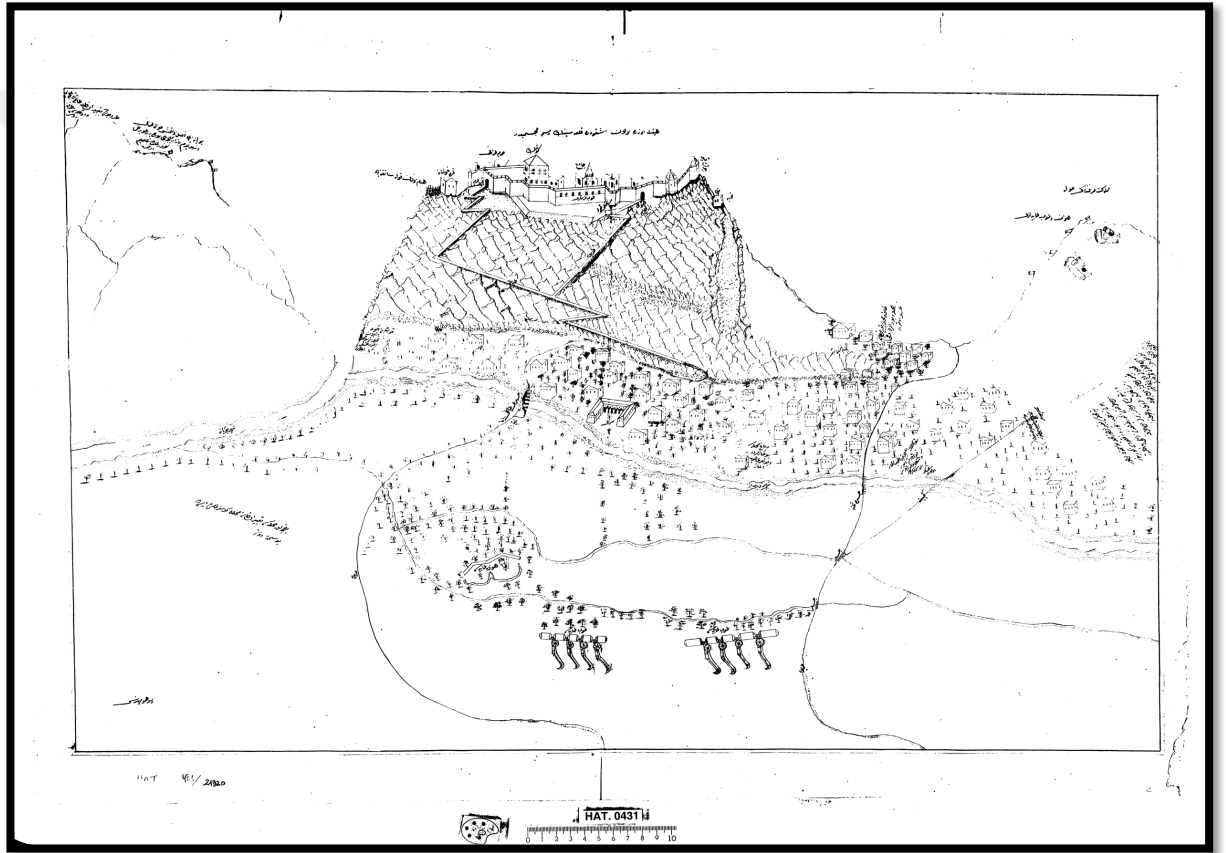
EK-2: İskodralı Mustafa Paşa'nın mühür ve imzasını gösteren belge. (BOA, HAT, nr. 869/38638 (29 L 1236/ 30 Temmuz 1821).

[illegible][illegible]

109

EK-4: Muhasara altındaki İşkodra Kalesi'nin resmi. (BOA, HAT, nr. 431/21920).

EK-5: Muhasara altındaki Işkodra Kalesi'nin haritası. (BOA, HAT, nr. 431/21920).

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)³⁴²:

AE. SOSM. III	: Ali Emiri Osman III
AE. SABH. I	: Ali Emiri Abdülhamid I
AE. SMHD II	: Ali Emiri Mahmud II
TSMA.E	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı
C. DH	: Cevdet Dahiliye
C.AS.	: Cevdet Askeriye
C.TZ	: Cevdet Timar
C.ML	: Cevdet Maliye
HAT	: Hatt-ı Hümayun

SÜRELİ YAYINLAR

Gazete	: Takvim-i Vekayi
Salname	: İşkodra Vilayeti Salnamesi, H. 1310.

BİRİNCİL KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMA ESERLER

Ahmet Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet*, haz. Sadık Emre Karakuş, Murat Babuçoğlu. c. XII. Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kültür Yayınları, 2017.

Ahmet Lütfi Efendi. *Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*. haz. Yücel Demirel, Tamer Erdoğan. c. 2-3. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Akdağ, Mustafa. "Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri (1730-1839)". *Tarih Araştırmaları Dergisi*. c. 8. S. 14, s. 51-61. 1963.

Akşin, Sina. "Sened-i İttifak ile Manga Carta'nın Karşılaştırılması". *Tarih Araştırmaları Dergisi*. c. 16. S. 27, s. 115-123. 1992.

Akyıldız, Ali. "Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni". *İslam Araştırmaları Dergisi*. S. 2, s. 209-222. İstanbul: 1998.

——— "Sened-i İttifak", *DİA*. c. 36. s. 512-514. İstanbul: İSAM, 2009.

³⁴² Belgelerin dosya ve gömlek numaraları metin içerisindeki dipnotlarda verilmiştir.

Anscombe, Frederick F. "İslam And The Age Of Ottoman Reform". *Past & Present*, S. 208. s. 159-189. 2010.

Araz, Halim. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümran Bir Aile: İşkodralılar*. İstanbul: 7 Renk Basım Yayım ve Filmcilik, 2020.

Baysun, M. Cavid. "Mustafa Paşa". *Milli Eğitim Bakanlığı*. c. VIII. s. 727-730. 1979.

Beydilli, Kemal. "Reşid Mehmed Paşa". *DİA*, c. 35. s. 12-14. İstanbul: İSAM, 2008.

——— "Vaka-i Hayriyye". *DİA*. c. 42. s. 454-457. İstanbul: İSAM, 2012.

Bilge, Mustafa L. "Arnavutluk". *DİA*. c. 3. s. 383-390. İstanbul: İSAM, 1991.

——— "Buşatlı Mustafa Paşa". *DİA*. c. 31. s. 344-345. Ankara: İSAM, 2020.

Bostan, İdris. "Navarin". *DİA*. c. 32. s. 441-443. İstanbul: İSAM, 2006.

Bozbora, Nuray. *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu'nun Gelişimi*. İstanbul: Boyut Kitapları, 1997.

——— "Arnavutların Kökeni". ed. Gökdağ, Bilgehan A.; Karatay, Osman. *Balkanlar El Kitabı*. s. 261-268. Ankara: Akçağ Yayınları, 2017.

Caka, Eduart. "Yıldırım Bayezid Dönemi ve Arnavutluk ile Münasebetler", *Uluslararası Yıldırım Bayezid Sempozyumu*. VIII. Dizi-Sayı: 28. s. 149-162. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019.

Castellan, Georges. *Balkanların Tarihi 14. – 20. Yüzyıl*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993.

Clayer, Nathalie. *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri: Avrupa'da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu*, Ali Berktaş çev. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Çakır, Baki. *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*. İstanbul: Kitabevi, 2003.

Çelik, Bilgin. *İttihatçılar ve Arnavutlar: II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*. İstanbul: Buke Kitapları, 2004.

Çelik, Şenol. "Şehir Kethüdası". *DİA*. c. 38. s. 451-453. İstanbul: İSAM, 2010.

Çelik, Yüksel. *Şeyhü'l Vüzera Koca Hüsrev Paşa: II. Mahmud Devrinin Perde Arkası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.

Erdem, Hakan. "Perfidious Albanians" and "Zelaous Governors": Ottomans, Albanians, and Turks in The Greek War Of Independence". Anastasopoulos, Antonis

and Kolovos, Elias, (eds.) *Ottoman Rule and the Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation: Proceedings of An International Conference Held in Rethymno*. Greece, 13-14 December 2003. Rethymno: University of Crete, Department of History and Archaeology, 2007.

Feyzioğlu, Hamiyet Sezer. *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu: Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Genç, Mehmet. “İltizam”. *DİA*. c. 22. s. 154-158. İstanbul: İSAM, 2000.

———. “Malikane”. *DİA*. c. 27. s. 516-518. Ankara: İSAM, 2003.

———. *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken, 2000.

Gençoğlu, Mustafa. “İşkodra Vilayeti’nin İdari Taksimatı ve Yapısı (1867/1868-1908). *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. c. 13, S. 3. s. 259-290. 2015.

Gjeli, Ardit. “Between Rebellion and Obedience: The Rise and Fall of Bushatlı Mahmud Pasha of Shkodra (1752-1796)”. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi, 2018.

Günay, Necla. “Filik-i Eterya Cemiyeti”. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 6, S. 1. s. 263-287. Ankara, 2005.

Ilıcak, Hüseyin Şükrü. “A Radical Rethinking of Empire: Ottoman State and Society during the Greek War of Independence (1821-1826)”. Doktora Tezi, Harvard University, 2011.

İnalcık, Halil. “Arnavutluk’ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei” *Fatih ve İstanbul*. c. 1, S. 2. s.152-175. 1953.

———. “Centralization and Decentralization in Ottoman Administration”. ed. T. N. R. Owen. *Studies in Eighteenth Century Islamic History*. s. 27-52. Carbondale: University of Southern Illinois Press, 1977.

———. “İskender Bey”. *DİA*. c. 22. s. 561-563. İstanbul: İSAM, 2000.

———. *Hicri 835 tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arnavid*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.

———. “Ottoman Methods of Conquest”. *Studia Islamica*. s. 103-129. Brill. 1954.

İnbaşı, Mehmet. “Avlonya Sancağı Yönetimi (1750-1800)”. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*. c. 6, S. 14. s. 143-154. 2019.

Jelavich, Barbara. *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar*. c.1. İstanbul: Küre Yayınları. 2006.

Kaleshi, Hasan. “Türklerin Balkanlara Girişi ve İslamlaştırma, Arnavut Halkının Etnik ve Milli Varlığının Korunmasının Sebepleri”. *Tarih Enstitüsü Dergisi*. S. 10-11. s. 177-194. sene: 1979-1980. İ.Ü Edebiyat Fakültesi. İstanbul, 1981.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi: Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1906)*. c. 5. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.

Kiel, Machiel. “Yenişehir”. *DİA*. c. 43. s. 473-476. İstanbul: İSAM, 2013.

————— “İzladi”. *DİA*. c. 23. s. 513-515. İstanbul: İSAM, 2001.

————— “İşkodra”. *DİA*. c. 23. s. 433-434. İstanbul: İSAM, 2001.

Köse, Ensar. “Âyanlar Çağında İçel Sancağında Sosyal Hareketlilik”. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2013.

Kutluoğlu, Muhammed Hanefi. “Kavalalı İbrahim Paşa”. *DİA*. c. 21. s. 330-333. İstanbul: İSAM, 2000.

Malcolm, Noel. *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*, Özden Arıkan (çev.). İstanbul: Sabah Kitapçılık, 1999.

Mehmed Esad Efendi. *Tarih-i Esad*. haz. Ziya Yılmaz. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2000.

————— : *Üss-i Zafer*. haz. Mehmed Arslan. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005.

Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmani*. haz. Ali Aktan vd., c. V. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 1996.

Mert, Özcan. “Âyan”. *DİA*. c. 4. s. 195-198. İstanbul: İSAM, 1991.

————— “II. Mahmut Döneminde Taşradaki Merkezîyetçilik Politikası”. *Türkler Ansiklopedisi*. c. 13. s. 1301-1320. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Millas, Herkül. *Yunan Ulusunun Doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınları. 2015.

Nagata, Yuzo. *Tarihte Âyanlar: Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.

Olgun, Said. *Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişiminde Mektepler (1878-1912)*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.

Örenç, Ali Fuat. “1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması”. *Tarih Dergisi*. S. 46, s. 37-84. İstanbul, 2009.

——— “Albanian Soldiers In The Ottoman Army During The Greek Revolt At 1821”. *2nd International Balkan Annual Conferance (IBAC)* 2012. c. 2. s. 502-524. Tiran, Arnavutluk. 01-08 Ekim 2013.

——— “Yunanistan’ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri”. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*. S. 11/12, s. 5-32. 2011.

——— *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2020.

——— *Yakınçağ Tarihi (1789-1918)*. İstanbul: Akademi Titiz Yayınları, 2012.

Özcan, Abdülkadir. “Asakir-i Mansure-i Muhammediyye”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. c. 3. s. 457-458. İstanbul: İSAM, 1991.

Özdemir, Nagehan Üstündağ. “Ayanlık Kurumunun Gelişimi ve Anadolu ile Balkan Coğrafyasındaki Farklılıkları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Current Research in Social Sciences*. c. 4. S. 1. s. 29-38. Konya, 2018.

Özkaya, Yücel. “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirileri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu”. *Belleten*. c. 42, S. 168. s. 667-723. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1978.

——— *Osmanlı İmparatorluğunda Âyanlık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.

Özvar, Erol. *Osmanlı Maliyesinde Malikane Uygulaması*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2018.

Pamuk, Bilgehan. “XV. yüzyılda Osmanlı Devleti-Arnavutluk İlişkileri”, *Yeni Türkiye* 66, s. 659-667. 2015.

Selçuk, Hüseyin. “Benderli Mehmed Selim (Sırrı) Paşa’nın Hayatı, İdari ve Siyasi Faaliyetleri (1771-1831). Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Sunar, Mehmet Mert. “Cauldron Of Dissent: A Study Of The Janissary Corps, 1807-1826”. Doktora Tezi, Binghamton University, 2006.

Şanizade Mehmet Ataullah. *Şânizâde Tarihi*. hz. Ziya Yılmaz. İstanbul: Çamlıca Yayınları, c. 1. 2008.

Şemseddin Sami. *Kamusu’l-Âlâm*. İstanbul: Mihran Matbaası, H. 1306.

——— *Kamus-i Türki*. İstanbul: İkdâm, H. 1317.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk*. İstanbul, 2008.

Turan, Şerafettin. “Edirne Antlaşması”. *DİA*. c. 10. s. 442-443. İstanbul: İSAM, 1994.

Turhan, Fatma Sel. *Eski Düzen Adına: Osmanlı Bosna’sında İsyan (1826-1836)*. İstanbul: Küre Yayınları, 2013.

Uçarol, Rifat. *Siyasi Tarih (1789-2014)*. İstanbul: Der Yayınları, 2015.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010.

Yaycıoğlu, Ali. “Provincial Power-Holders and The Empire in the Late Ottoman World: Conflict or Partnership”. ed. Christine Woodhead. *The Ottoman World* Routledge: 2012.

Yaycıoğlu, Ali. “*Sened-i İttifak (1808): Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir Ortaklık ve Entegrasyon Denemesi*”. İslam Araştırmaları Merkezi. İstanbul 2010.

———. *Partners of The Empire: The Crisis of the Ottoman Order in the Age of Revolutions*. California: Stanford University Press, 2016.

Yıldız, Aysel. *Kenar Adamları ve Bendeleri: Tirsinikli İsmail Ağa ve Alemdar Mustafa Paşa’nın Adamları Manuk Mirzayan ve Köse Ahmed Efendi*. İstanbul, Kitap Yayınevi, 2018.

Yıldız, Gültekin. *Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*. İstanbul: Kitabevi, 2009.

Yuzo Nagata. *Muhsinzâde Mehmed Paşa ve Âyanlık Müessesesi*. Tokyo: Institute for the Study of Languages and Cultures of Asia and Africa, 1976.

Zens, Robert W. “The Ayanlık and Pasvanoğlu Osman Paşa of Vidin in the Age of Ottoman Social Change 1791-1815”. Doktora Tezi, University Of Wisconsin-Medison, 2004.

Çevrim İçi Kaynaklar

https://mufity.blogspot.com/2018/06/osmanli-devletinde-arnavut-idareciler_23.html?m=1 , [Erişim 11.06.2022].

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90770---0009.jpg> , [Erişim 11.06.2022].

<https://www.khalilicollections.org/collections/hajj-and-the-arts-of-pilgrimage/arc-pp-0254-12/> , [Erişim 11.06.2022].

<https://www.khalilicollections.org/collections/hajj-and-the-arts-of-pilgrimage/arc-pp-0254-13/> , [Erişim 11.06.2022].